

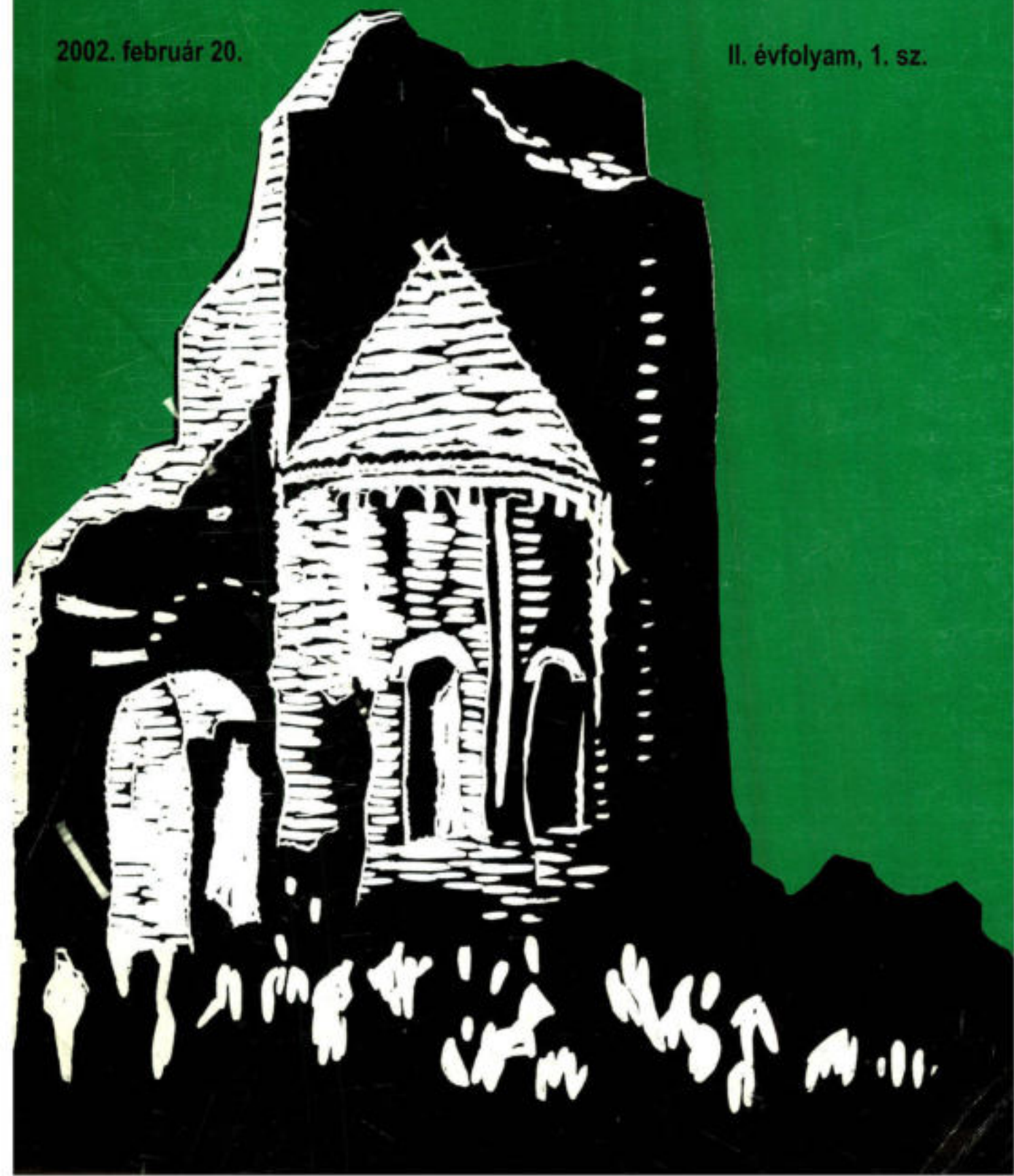
ARAKS

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2002. február 20.

II. évfolyam, 1. sz.

CS. SIMON ISTVÁN

Delejeznek

*Egyszer régen
talán kincset keresve
talán az elmúlással
feleselve
pajkos csitriként
az aracsi templomra
vésted a neved*

*Most a sejtjeinkben is
visszhangozó őszben
említett hajtóm szét
az enyészetet*

*Elhiheted
még nem hegedtek
teljesen be
a karcok és a
vésetek*

Delejeznek

*A pusztító hideg időben
azon a helyen
melegek az aracsi kövek*

ARAKS

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2002. február 20.

II. évfolyam, 1. sz.

TARTALOM

Cs. Simon István: Delejeznek / vers

Juhos-Kiss János: Jóval5

Dudás Károly: Ezerkilencszázötvenhat, te csillag6

Bata János: Ne számíts ránk, Magyarország!9

Dévavári D. Zoltán: Gyászmagyarok10

Molnár Rózsa: Apám keze /vers/12

Mirnice Károly: A nélkülözhetetlen magyar összefogás és ellenállás hiányáról13

Vajda Gábor: Vallomás a pályámról35

Gubás Jenő: Egy letiltott kritika története46

Kovács Frigyes: Gondolatok a magyar kultúra napján53

Burány Nándor: Borban az igazság, kertben az egészség54

Csorba Béla: Naplójegyzetek57

Tomán László: Szálka a szemükben64

Tomán László: Napról napra66

Szőke Anna: Társadalomkép mozaikból69

Tari István: Van egy Németországunk70

Mirnice Károly: A magyar jogtudomány hozzájárulása Horvátország önállóságához81

Az első szobor a Délvidéken Szent István emlékére

Harmadik számunk munkatársai:

Bata János
Burány Nándor
Csorba Béla
Cs. Simon István
Dévavári D. Zoltán
Dudás Károly
Gubás Jenő
Gyurkovics Hunor
Juhos-Kiss János
Kovács Frigyes
Molnár Rózsa
Mimics Károly
Tari István
Tomán László
Szőke Anna
Vajda Gábor

Jóval

JÓVAL karácsony előtt, hazafelé menet azon töprengtem a huzatos Budapesten, hogy valósak-e a közvéleménykutatási adatok eredményei? Eszerint a **világháló (az internetes kommunikáció) közelebb hozza egymáshoz az embereket**, a megkérdezettek több mint 60 százaléka így gondolja, 30 százaléka semmi változást nem észlelt az életében, 8 százaléka szerint a legmodernebb kommunikációs eszközünk el távolít egymástól.

Hazaérve, **Vajda Gábor** úr levele várt kék borítékban. Küldtem egy könyvet neki, miután Szabadkán megfordulva október 23-án vettem egy **ARACS**-ot, hazatérve elolvastam, s bosszankodtam, hogy vele és más **JÓVAL** sem találkoztam személyesen, hogy élnek ott a diktátor bukása után: legalább északról kaphatnak-e egy kis friss magyar levegőt? Legalább! Szabadka új polgármestere, **Ispánovics István** elkeseredetten ecsetelte, hogy bejárta az egész Magyarországot, magyar befektetőket akart odacsábítani, de sehol sem talált, nem akarnak odamenni, a bankszférában is csak egy francia befektető akadt.

Kétszer is elolvastam **Vajda Gábor** levelét, s boldog voltam, hogy küldtem neki könyvet, s most **JÓVAL** karácsony előtt, ezt a jegyzetemet is elküldöm neki: az **ARACS**-nak, a délvidéki magyarság közéleti folyóiratának. Hogyne küldenék, amikor azt írja nekem, hogy „...Őnt hozzánk közelálló embernek érezzük, írást kérünk Öntől.”

Íme, az írás: **JÓVAL** karácsony előtt, szóljon a szívemből s szabadon, ahogyan a szellem-lélek 2000 év óta újra meg fog születni, élni és feltámadni a **gazdag Délvidéken is: Isten gyermekeként. Hisz mi Krisztusban és magyarságban testvérek vagyunk, s együttérzünk, világháló nélkül is!** Bárcsak annyira tudnánk segíteni is egymást, mint amennyire mi szeretnénk, hogy azután boldogan élhessünk sokáig, többek között, míg a tenger kiszárad bokáig!

Az írott szó hatalma hozott minket össze és az a kimondhatatlan fájdalom és keserűség, amit én is saját bőrömmön tapasztaltam, viseltem el 1988 tavaszáig a ro-

mániai diktatúrában (Szamosújváron, Erdélyben) tengődve. Eszembe ötlött Önöket is érintő több versem gondolata, hangulata, de csak a **Megmaradt érzés- és kérdés-lövedékek** című versem utolsó versszakát szeretném idézni, három okból is. Először, mert akkor írtam, amikor 1991 júniusában az utolsó szovjet katona is elhagyta Magyarországot, mert Jugoszlávia, Délvidék egy részét ezután bombázták kegyetlenül, sajnos, s mert én történelem szakra jártam Szegeden.

...

*a csapatkivonulás utolsó napján
mit kell még másokért is megfizetni?
hondíjt? létdíjt? keletdíjt? romdíjt?
gondolatban meddig szállhatunk? Szabad-e Szabadkán?
kérdéshetünk Kolozsvár magyar konzulátusán?
hogy hány magyarra jut egy vigasz?
hány országban?
és mi az?*

(Kolozsvár Magyar Konzulátusán 1991 júniusában nem kérdezhettünk, mert a román hatóságok bezáratták. Ma újra működik, akárcsak a 2001 augusztusában átadott szabadkai Magyar Főkonzulátus.)

Nekem, egyszerű halandónak, talán lesznek egyszer magyarmegváltó hireim is. Nesze neked, háttartalan optimizmus! Addig is, maradok szeretettel, és Isten áldja Önöket: **JÓVAL...**

Budapest, 2001. november 21.

Ezerkilencszázötvenhat, te csillag

*... nem tudom még hogyan viselem tartósan a szégyent
hogyan együtt néztük ugyanazt az eget folyót hangyafészkét és másképp
vert a szívem másért pirultam el másért szorult ökömben a kezem és más-
képp láttam ugyanazt a fát ezüstlő éveinkkel sújtva súlyos emlékek alatt
recsegni-ropogni-hajladozni büszkén de ha több szégyen is társul velem
akkor is csak így mondhatom: míg szem él látni kell fele-Barátaim!...*

(Nagy Gáspár: A fiú naplójából; Tiszatáj, 1986 júniusa)

Igen: ez kinozta évtizedeken keresztül ODAÁT a legjobbakat: hogyan hallgatni arról, amiről végképp nem lehet hallgatni, mert a némaságba beleszuszul az ember, hogyan lesütött szemmel ÖTVENHATOS ESEMÉNYEKRŐL írni és beszélni a felemelt fejű ÖTVENHATOS MAGYAR FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC helyett. Arról, ami 1848 óta a legmélyebben a zsigereinkbe ivódott, ami reménytüzeket gyújtott az oly régóta tartó sötét éjszakánkban, ami bukásában, szétzúzottóságában is felemelte a nemzetet.

És hogyan elviselni IDEÁT a szégyent, hogy bennünket még csak nem is kínozta, nem is marcangolt, amiért mi is MAGYARORSZÁGI ÖTVENHATOS ESEMÉNYEKKÉNT emlegettük szabadságharcunkat, nem egy közülünk még ELLENFORRADALOMKÉNT is, pedig ez számunkra abban a fene nagy titói látszatsabadságban nem is volt kötelező, az érvényesülés érdekében csupán csak ajánlatos.

És hogyan elviselni a szégyent, hogy amikor ODAÁT felkelt eltiprói ellen a nemzet, amikor PIROS A VÉR A PESTI UTCÁN, s amikor a legnagyobb írók és költők a verseikkel, a kiáltványaikkal, a fohászaikkal – az életükkel – álltak oda a forradalom mellé, akkor IDEÁT dermesztő volt a csend, s dermesztő maradt a forradalom eltiprását követően, dermesztő egészen mostanáig. Nincs a délvidéki magyar irodalomnak egyetlenegy igazán nagy verse, novellája, regénye sem ötvenhatról, félénk próbálkozása, sorok közé rejtett sikoltása is legfeljebb kettő-három. Vagy csak mi ne tudnánk rólok, mert mostanra kihullottak az emlékezetünkéből?!

De hát a mi költőink és íróink többsége mindig is MÁSRÓL szeretett és szeret ma is írni, Párizsról, a tengerpartról, arról a német városról, Dániáról, meg nem is tudom még, miről, s nem arról, AMI A LÁBUNK ALATT ÉG, ahogyan Illyés Gyula oly szépen mondta. Hornyik Miklós kimutatta egyszer egy év vajdasági magyar novellaterméséről, hogy egyetlen itteni helyszín és egyetlen magyar név sem szerepel benne. De hát íróink és költőink nagy többsége akkor fennen hirdette „jugoszláv orientáltságát”, amely által Európába szeretett volna jutni. Róluk óhatatlanul a 168 óra című hetilap cikkírója, Mészáros Tamás jut eszembe, aki krokodilkönnyeket hullat az amerikai terrortámadás áldozatává vált két toronyért, mert ha azok oly messze is vannak, de az ő szíve számára oly közeli, sokkal közelebb, mint annakidején a szerbek által kegyetlenül szétlőtt Szentlászló és Kórogy templomtornyai voltak, s amelyek pusztulása miatt emlékezetem szerint soha nem hullatott könnyet.

„Azokon az utasszállító gépeken”, írja a „korszerű gondolkodású” publicista, „amelyek becsapódtak a World Trade Center tornyába, már ott ülünk mi is. És a romok alatt mi is odavesztünk.”

Mi meg Szentlászló és Kórogy templomtornyai-ban gubbasztottunk éppen, amikor találat érte őket. S mi azok alatt az ősi romok alatt leltük halálunkat. Meg Budapesten, a Széna téren, a Korvin közben a forradalom vérbefojtásakor. Meg 1944 őszén itthon Bezdánban, Temerinben, Szabadkán, Zentán, Csúrogon, s mindenütt, ahol ártatlan magyarok tizeze-

it végezték ki állati kegyetlenséggel Tito partizánjai és a köröttük lebzselő söpredék...

Életünk végéig viseljük érte a szégyent, amiért versek, novellák, regények százaiban, könyvek tucatjaiban nem szoltunk erről, vagy ha szoltunk is, többnyire megkésve, akkor, amikor már lehetett...

Hadd teregessem ide a magam szégyenét: 1987-ben írtam először egy novellámban 1956-ról. Amikor még nem lehetett ugyan, de amikor már a megkésettek, az örökké elkésők sorát szaporítottam én is. Az 1944-es atrocitásokról jóval korábban írtam, ártatlanul kivégzett nemzettársaim ott hörögnek-imádkoznak-reménykednek 1983-ban megjelent Ketrecbál című regényemben is, de 1956-ról csak 1987-ben, a Hidban megjelent Mindenszentek című novellámban.

Pedig nem igaz az, hogy csupán az anyaországiak és részben az erdélyi meg felvidéki magyarok ügye volt ötvenhat forradalma; harcoltak ott a szabadságért szép számmal délvidéki magyarok is, estek is el ezért a szabadságért, többüket pedig a forradalom eltiprása után Kádár János véstörvényszéke ítélte halálra és végeztetett ki. Nekik, az ismert vagy ismeretlen hősöknek kellene legalább verseinkben, novelláinkban, regényeinkben méltó emléket állítani... Dokumentumregényben és dokumentumfilmben pedig Titónak és Jugoszláviának az ötvenhatos forradalomban betöltött csúfos szerepét, árulását boncolgatni.

Mert lám, költőink, írónk közül a legnagyobbak a forradalom első napjaiban megszólaltak. Tamási Lajos, Márai Sándor, Zelk Zoltán, Kassák Lajos, Tamási Áron, Sinka István, Fábry Zoltán, Füst Milán, Déry Tibor, Örkény István, Németh László, Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, Vas István, Szabó Pál, Féja Géza, Veres Péter, Somlyó György, Nagy László, Fodor András, Juhász Ferenc..., s aztán később is, többször: Faludy György, Csoóri Sándor, Tornai József, Nagy Gáspár, Kalász Márton, Ágh István, Döbrentei Kornél, Kiss Dénes, Tolas Tibor... Úristen, micsoda névsor!

A forradalom és szabadságharc olvasókönyvét lapozgatom, az EZERKILENSZÁZÖTVENHAT, TE CSILLAG című Püski-kiadást – megjelenése, 1991 óta a bibliám. Lám, még Albert Camus is megszólal benne, írását a szerkesztők az első helyre tették. Igen. A MAGYAROK VÉRE. Amióta tudomást szereztünk róla, egyik legfontosabb írás az életünkben.

A leigázott, bilincsbe vert Magyarország többet tett a szabadságért és az igazságért, mint bármelyik nép a világon az elmúlt húsz esztendőben. Ahhoz, hogy ezt a történelmi leckét megértse a fülét betömő, szemét eltakaráó nyugati társadalom, sok magyar vérnek kellett elhullania – s ez a vérfolyam most már alvad az emlékezetben. (...)

A magyar munkások és értelmiségiek, akik mellett annyi tehetetlen bánattal állunk ma, tudják mindezt, s ők azok, akik mindennek mélyebb értelmét velünk megértették. Ezért, ha szerencsétlenségükben osztozunk – miénk a reményük is. Nyomorúságuk, láncaik és száműzöttségük ellenére királyi örökséget hagytak ránk, melyet ki kell érdemelnünk: a szabadságot, amelyet ők nem nyertek el, de egyetlen nap alatt visszaadtak nekünk!

Lám, 1956 számunkra is felbecsülhetetlen értékére, királyi örökségére – amely tartást adott nekünk, az elcsatolt nemzetrészek magyarjainak is, felemelte a fejünk, a tekintetünk – az Algériában született Albert Camus kell hogy emlékeztessen bennünket. Arra, hogy könnyelműen el ne tékozzoljuk.

Hogy az olthatatlan tüzet negyvenöt esztendő múltával se, IDEÁT se hagyjuk magunkban kialudni.

Hogy az érettünk is kiontott vérfolyam ne alvadjon meg az emlékezetünkben.

S ha már az ötvenhatos gondolatokat Nagy Gáspár barátom egyik veretes verse indította el bennem, hadd zárjam ezeket a gondolatokat egy másik nagy verssel, az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc irodalmának egyik legbecesebb darabjával, az EZERKILENSZÁZÖTVENHAT, TE CSILLAG című nagy költemény befejező soraival, amelyet Faludy György 1986 októberében írt, Chicagóban, a száműzésben:

*Ezerkilencszázötvenhat, sem emlék,
sem múltam nem vagy, sem történelem,
de lényem egy kioperálhatatlan
darabja, testrész, ki jöttél velem
az irgalmatlan mindenségbe, hol a
Semmi vize zubog a híd alatt,*

melynek nincs korlátja:

– életemnek

te adtál értelmet, vad álmokat

éjjelre és kedvet a szenvedéshez

meg örömet; mindig te fogtál kézen

ha botladoztam, magasra emeltél

s nem engedted, hogy kifulladás vénen,

ezerkilencszázötvenhat, te csillag,

a nehéz út oly könnyű volt veled!

Oly régesrégen sütsz fehér hajamra,

ragyogj sokáig még sírom felett.

Faludy György száműzetése a magyarországi rendszerváltozással véget ért. Ötvenhatos szabadságharcosaink egyenességével és bátorságával kérdezem: mikor ér véget vajon a miénk?

Ne számíts ránk, Magyarország!

Ne számíts ránk, Magyarország! Ne számíts ránk, mert nem számíthatsz ránk. Ha valaki mást mond, az felelőtlenül tesz be nem tartható kijelentéseket. Mert „Bármit mond a szemtelen hízélgés”, mi, kitaszítottak, kívülre rekesztettek, magunk vagyunk.

Bennünket ott valahol Párizs mellett halálra ítélték. Mindannyiunkat, akiket néhány tollvonással elszakítottak a Kenyérselet-Magyarországtól. Felsorakoztattak, gödörbe lőttek, karóba húztak, felakasztottak bennünket. Papjaink belét vörös csillagos szajhák taposták ki, gyermekeink szájába idegbeteg suhancok köptek. Nem, hölgyeim és uraim, nem tévedés: szájukat szétfeszítették és kedvtelésből beleköptek.

Nagyapáinknak bajuszát tépték, apáinkat és fiaikat harcterekre hajtották, ahol fegyvertelenül mészároltattak és mészárolták őket — voltak közöttük, sokan voltak olyanok, akik tarkólövessel lettek öngyilkosok.

Ne számíts ránk, Magyarország, mert gyermekeink háborúban fogantak és háborúban születtek. Napnyugat felől udvarainkba estéknként nemcsak az ágyúdöregek gurultak be, hanem a szél magával hozta a temetetlen hullák szagát is. Az elpusztult jószágok dögszagával a lépfene már akkor felettünk lebegett, amikor Amerika lángoló tornyokat csak filmekben látott.

És felettünk köröztek helikopterek, hogy csecsemők álmukból riadtak, és mi láttunk Lopakodót mélyrepülésben elhúzni a fejünk felett. Éreztük a vadászgépeket, ahogy célpontjukat keresik, hallottuk a rakéták süvítését és úgy tűnt, a légnyomás belülről lökött, taszított rajtunk. Éjszakánként, mert sokáig csak akkor jöttek, alvó gyermekeinket testünkkel fedezve próbáltuk óvni a becsapódó repesztől, szilánkoktól. Asszonyaink az Úrhoz fohászkodtak, hogy a radarral szerelt kocsi ne éppen a mi ablakunk alatt álljon akkor, amikor az F-16-osok bemérik. Mi láttuk a hidakon táncoló tömeget és apja nyakában a gyermeket, kinek a homlokára céltáblát festettek: ide lőjetelek. És láttuk ugyanezt a tömeget az első szirénahangra fejvesztetten menekülni. . .

Láttunk fegyverért kiáltó embertömeget és az őket heccelő vezéreket habzó szájával szidni mindenkit, aki nem az ő nyelvüket beszéli. Nekünk ígérték bombá-

zást és mészárlást, megígérték: rozsdás kanállal vájják ki szemünk és késsel metszik át torkunk. Otthonainkat, templomainkat felégetik, hogy kő kövön ne maradjon, s még a földet is sóval hintik utánunk.

Közöttünk gyilkosok élnek, akik a jelre várnak, a kürtszóra, ami újra harcba szólítja őket.

És láttuk a békéért kiáltó tömeget, végig a Tisza mentén tankokkal és géppisztolyokkal körülvéve, esőben, szélben a háború ellen lázadva. Láttuk volt diákjainkat a harcterekről hazatérni tekintetükben rémülettel és iszonyattal, és láttunk lezárt koporsókat érkezni. Szamba vettünk gyászba borult éveket és eltékozolt, feláldozott életeket. Retegtünk behívóktól és előállítasoktól. Ruhánk az ágy mellé készítve, ha jönnek értünk, a kerteken át meneküljünk — de hova? Átéltünk határzárakat és csempésztünk alkoholt, sorban álltunk üzemanyagért és világítottunk gyertyával meg petróleumlámpával az áramszünetek alatt. Tanítottunk fagyos iskolákban, ahol a folyosó ablakain a jégvirágoktól nem láttunk ki. Hajnalban kenyérért és tejért mentünk, a milliárdos bankjegyek meg óránként vesztették értéküket. Nem volt holnap és nem volt ma, csak a pillanat.

Ne számíts ránk, Magyarország, mert bennünket nacionalistának neveznek saját nemzettársaink, olyanoknak, akiket a nemzetállamban való gondolkodás és kizárólagosság szelleme hat át. Magyar nemzeti romantikánk nem ismer el multikulturális hatalommegosztást. Mi megrekedünk az etnikailag tiszta nemzetállam paradigmájában. Mi melldöngetők vagyunk és előbb magyarok, s csak azután értelmiségiek — nacionalisták, mert minek lehetne másnak minősíteni bennünket, ha ebben a globalizált világban nem vagyunk se balosok, se liberálisak, de még csak kozmopoliták sem.

Ne számíts ránk, mert gondolatainkért még mindig perbe foghatnak, ne számíts ránk, mert velünk még mindig mindent meg lehet tenni, ne számíts ránk, mert bennünket senki sem véd meg, ne számíts ránk, mert velünk még mindig minden megtörténhet, ne számíts ránk, mert bennünket még mindig fel lehet sorakoztatni, gödörbe lövetni, karóba húzni – és felakasztani.

Gyásmagyarok

Minden nép történelme szégyenlapján jegyzi azoknak a nevét, akik megtagadták, elárulták nemzetüket, identitásukat. Talán nincs még egy olyan nép, nemzet – mint a miénk –, melynek egy rétege ezt eltűri, sőt egyes esetekben helyénvalónak, követendő példának tartja. Ők a gyásmagyarok. Talán soha annyi nem volt belőlük, mint a múlt – a huszadik – században. Kun Béla, Szálasi Ferenc, az „újvidéki négyes”, Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Kádár János... És a többi, hatalomra éhes, cégéres gazember. Azt hihetnénk, hogy az új század, az új évezred ezen a téren is változást hoz. Már most le-szögezhetjük, aki így vélekedik – téved.

A rendszerváltás után ezek a gyásmagyarok – a volt rendszer, a volt diktatúra kiszolgálói – átmentették politikai és az ezzel járó gazdasági befolyásukat. Addig internacionalizmust és proletárdiktatúrát hirdettek, így azon sem kell meglepődnünk, hogy ezután a liberalizmus, a szabadelvűség élharcosaivá váltak. Végző soron, nincs is annyira távol egymástól a két eszme: egyenlőség, testvériség, a másság tisztelete, a gonosz elleni harc... A kommunizmus, a Marx-féle materialista dialektika is erről szólt. A gyakorlatban tehát semmi sem változott: a közös ellenség is maradt ugyanaz (formailag), csak a tartalom változott: eddig követendő példa volt a kommunista világhatalom, „a szabad Szovjetunió”, most meg itt van a világszabadság mintapéldája, a „szabad USA”. Az ellenség meg ugyanaz: a reakció, a jobboldali rém: a fasizmus, a nácizmus. Fasizmus, nácizmus, sovinizmus, nacionalizmus – a magyar politikai baloldal bővelkedik az „izmusok” változataiban. És előszeretettel megbélyegeznek valamelyikkel: ha nem osztom a véleményüket a homoszexuálisokról, ha nem támogatom az MSZOSZ-t, ha meg merészelem láto-gatni a Szent Koronát a parlamentben (amit ők elős-ze-re-tet-tel tök-fedő-nek titulálnak), ha nem röhögök ízlés-te-len-ül a Heti Hetesen, ha hangoztatom magyarságomat – pláne ha délvidéki az ember –, ha kínos kérdéseket teszek fel a Tocsik-üggyel és a Posta Bankkal kapcso-latban, ha a másságról más a véleményem, mint nekik... Ez a másság valahogy mégis sántít: nekem el kell

tűnöm az ő másságukat, viszont ők nem tűrik el az enyémet. Egyél hamburgert, igyál Coca-Colát, légy más, mint a többi! – sulykolja a média nap mint nap. Azután valahogy ez a „mátság” mégis egy egységes egészet képez.

Le kell váltani a nemzeti kormányt, mert veszélyes, mert irredenta, szélsőséges. Soha többé idegen katonát! – hangzott a jelszó '91-ben, s lám pár év múlva a szocialista-liberális kormány újra idegen katonákat hívott az országba. Felfogás kérdése az egész: akinek nem inge, ne vegye magára. Fennhangon hirdetik az egységes Európát, a fogyasztói társadalom sikerességét, a „nagy testvér” szeretetét. Nekik mindig védelmezőre, támogatóra van szükségük, akár egy magatehetetlen, idomított kutyának. Az anyaországi gyásmagyaroknak csak a pénz és a hatalom a fontos. Ők maradtak ugyanazok, mint voltak mindig: szolgálnak és szolgáltatnak. Mert ebből lesz pénz. Ebből van luxusvilla a Rózsadombon – igaz, ez már megy ki a divatból, de azért még megteszi – ebből van luxus Mercedes, meg floridai nyaraló. Becsület az nincsen, de azt sosem tanulták, azt mindig megvetették. Elvégre, nekik New York közelebb van, mint Pélmónostor, Kórógy vagy Szentlászló. Nekik egy jogos palesztin tüntetés fájóbb, mint Szabadka, Kolozsvár, vagy Kassa lassú, de biztos pusztulása...

De hát ez mind távol van, ez bennünket közvetlenül nem érint, ez egy másik ország, egy másik világ.

Mi a Balkánon élünk! Ó, igen, nekünk is megvannak a gyásmagyarjaink! Ők, még mindig jugoszlávok, Jugoszláviát éltetik, s bár lenézik „azokat” a gyásmagyarokat, de mégis inkább velük közöskö-d-nek, semmint a „fasisztákkal”. Tapsoltak és örvöngtek Edvard Kardelj 1946 augusztusában megtartott beszé-dekor is. Maradéktalanul elfogadták azt a tézist, amely szerint „a magyar imperialisták és sovinszták az első világháború után képtelenek voltak elfogadni a trianoni szerződés által megállapított határokat... A jugoszláviai magyarokban akkor a jugoszlávok elleni szüntelen gyű-lölet és bosszú szellemét, valamint a trianoni szerző-

désben megszabott határok revíziójának gondolatát táplálták... A magyar katonaság és a magyar hivatalok a megszállás idején... minden második jugoszlávot megöltek, illetve bebörtönzésük vagy inkább internálásuk során a koncentrációs táborokban erőszakos cselekmények áldozatai lettek. Magyarország bekebelezte... a jugoszláv vidéket... Jugoszlávia nem terjesztette elő területi követeléseit, bár jelentős számú jugoszláv illetőségű lakos maradt a határ másik oldalán..." A mi gyászmagyarjaink elfogadták azt a tézist és doktrínát is, miszerint az itteni magyarok „jugoszlávok” – magyarul beszélő jugoszlávok. Feltétlenül hittek a jugoszláv eszme győzelmében, házasodni is inkább szláv anyanyelvűvel szerettek, gyermekeiknek könnyebb volt a többségeik számára fenntartott iskola. Igen, a mi gyászmagyarjaink is az ördögöt látták mindenben, ami magyar, ami nemzeti. Aztán csalódtak, keservesen csalódtak. A jugoszlávság eszméje gyorsabban elbukott, mint ahogy ők eszmélni tudtak: már nem volt divat, hangoztatása inkább káros volt, mint hasznos, s pénzt sem fialt már eleget. Meg hasonlottak, kétségbeestek: amit negyven évig hirdettek, nem volt más, mint egy léveszme.

Változtattak az irányultságon: kozmopoliták lettek. Továbbra is „jugomagyarok” maradtak, azzal – ha kell –, tudnak ők jó szerbek is lenni. Bólogattak vagy hallgattak a háborúk kitörésekor, de tartották a markukat a zsákmányért. Felhasználták/felhasználják nevük előnyös végződését (egyszer „ity”, máskor „ic” – mikor hogy, s ki előtt). Mentek/mennek ők tanulni is: „odaát-ra”, „ideát-ra” pedig ösztöndíjat is kértek/kérnek – elvégre minden fillérnek megvan a helye. S bár számukra ez egy másik állam pénze, (mikor hogy, s ki előtt), de azért élnek vele és sosem tagadják meg valós én-jüket. Besároznak ők bárkit, mindegy, hogy ki az, mi az, elvégre ez az érdekük. Templomba nem járnak, mert az távol áll tőlük, meg különben is régimódi. Aztán, mégis, ha abból lesz előnyük, akkor oda is elmennek. Sírnak, hogy nem kell nekünk autonómia, mert ezzel veszélyben lesz a haza. Ott ülnek ők a parlamentben is, bár demokraták, azért a magyar bíró nekik nem érdekük. Sírnak, hogy nincs útlevélük, mert ami van, azzal nem utazhatnak vízum nélkül. Sírnak, mert ebből csurran-cseppen a pénz. Rombolják belülről a rendszert, de azt állítják, a rendszer rombolja őket. Gyerekekkel elhitetik: többre mennek az állanyelvvel, mint az anyanyelvvel. Születendő gyerekeknek jól hangzó nagyvilági vagy szláv neveket adnak, ezzel tagadják meg nemzetüket. De tudnak ők jó ma-

gyarok is lenni: ha útlevélről, állampolgárságról vagy státustörvényről van szó. Ekkor a számuk hirtelen megnő. Beképzettek, mindentudók, példaképük továbbra is a narcizmussal megáldott „isteni nép”. Biztosak és szentül hisznek abban, hogy csak rámenősséggel, agresszióval, primitivizmussal érhetnek el bármit. Titokban még csodálják is őket, s hasonlítani akarnak rájuk, csak azt nem veszik észre, hogy az eszményképük számára ők nem léteznek, ők semmik.... Ennek ellenére acsarkodnak, követelőznek és gyűlölködnek, fáj nekik az igazság. Főleg, ha tudatosítják velük.

Egyre több a gyászmagyar. Itt nálunk is. Ifjúságunk biztosan és rohamléptekkel felejtí az anyanyelvét, kultúráját, ősei képét, történelmét. Ők az új gyászmagyarok: a Denisek, Adriannák, Suzannák, Sandrák, Robertek. Ez nem az ő hibájuk. A mi vétünk: a társadalom, a szülők és a tanárok hibája. Azt mondják, megállítható folyamat. Nem hiszem. A pénz, az önzés nagyobb úr. Mégis remélem, hogy egyszer még elmondhatjuk, ha nem is mi, de az utódaink biztosan, akiknek mindez már csak múlt, a keserű múlt tapasztalata lesz:

„Alámerült örökre.

Semmi kétség.

*Sosem volt nátabb halál
soha engesztelhetetlenebb gyűlölet
cserben hagyták a gyávák
s a hízeltők elárulták.
Zászlók erejéből lépett elő
és ordított és toporzékoló vészesen
kivégeztette akiknek szemük volt
kivégeztette akiknek szájuk volt
ki akarta folytatni
egy egész nép vérért
s végül eltiportan hever
a hóban, a sárban, a vizeletben,
vagy a tüzes romok alatt.”*

(Kassák Lajos: A diktátor halála)

Apám keze

Fölemelte anyámat, mert úgy szerette.
Fölemelt engem, mikor nem tetszett a világ.
Beleringatott megálmódott világába,
azóta nem kerülhetem szavát.

Távolba néző kék szemével,
s kapanyéllel emelgette életét,
míg – mint a mesében – elindult világnak,
hogy bejárja velünk a féltekét.

Mikor visszaértünk szeméből nefelejcskek
hullatták már szirmukat fosztva,
bukdácsolva, nehézkesen, ahogy
májbajosan családját hozta.

Csikorgó kutakból merített.
Szavához láncolta a menni készülőket.
Kikísérni sosem kísért ki senkit.
Haraggal bocsátotta el az elmenőt.

A próféta tehetetlenségével jár-kei.
Maradva lehet csak – mint aki tudja,
s ha ellenállunk szigorú szavának,
az asztalt még ma is utánunk dobja...

A nélkülözhetetlen magyar összefogás és ellenállás hiányáról¹

*Ubi concordia, ibi victoria.
(Ahol az összetartás, ott a győzelem.)*

„Szemléletek és értékek harca folyik sok-sok apró és nagyobb tévedéssel. A szavak halkán és kiabálva érvelnek, súllyal és átlátszóan. A kiáltás és kollaborálás egyaránt hol nyílt, hol burkolt... Esélyünk létezése is föltételes. Nemzeti megmaradásunkhoz többek között politikusokra lenne szükségünk, de olyanokra, akik sehogyan és kevéssé sem kötődnek bolsevik múltjukhoz, akik nemzetben is képesek és akarnak gondolkodni, és akik kisebbség nélkül, nacionalizmusmentes nemzettudatot képviselnek és terjesztenek.” (Ágoston Mihály, Szabad Hét Nap, 1998. dec. 23.) Ágoston Mihály tömören megfogalmazta azt, amit az elmúlt évtizedben sok ezer vajdasági magyar gondolt, s ezért talán érdemes lesz részletesebben is megvilágítani e gondolatok mélységét.

Kik „politizáltak” 1989-ben és 2000-ben?

Ha átvilágítjuk a vajdasági magyar politikai közélet személyeit, azt látjuk, hogy 1999-ben is nagyjából még mindig ugyanazok a politikai közélet szereplői, mint akik 1989-ben voltak. Jelentékeny eltolódás vagy „fölfriessülés” („fiatalítás”) nem történt az elmúlt tíz év alatt². Akik „politizálnak” „gazdag múlt” tekintenek visza. Még mint Tito káderei és követői részesültek alapos politikai nevelésben. Számukra a demokrácia fogalmában mindig egyedül állt és áll még ma is a többség diktatúrájának vagy hegemoniájának az imperatívusza. Az egypárti kommunista rendszer gyermekei, akik a többpárti rendszerben is úgy viselkednek, mint ha csupán a saját pártjuk elismert vagy elismertetett többségét képeznék a vajdasági magyarság nyílt és megoldatlan helyzetének a rendezésében.

A vajdasági magyarság politikai színterén ma

¹A tanulmányban előforduló rövidítések és hivatkozások:

VMDK - Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége

VMSZ - Vajdasági Magyar Szövetség

VMDP - Vajdasági Magyar Demokrata Párt

VMPM - Vajdasági Magyar Polgári Mozgalom

VMKDM - Vajdasági Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom

KDT - Keresztény Demokrata Tömörülés

MVSZ JOT - Magyarok Világszövetségének Jugoszláviai Országos Tanácsa

A VMDK évkönyvei:

Magyarok Jugoszláviában 90, Újvidék, 1990.

Sokáig éltünk némaságban, 1991.

Esély a megmaradásra, 1992.

A balkáni pokolban, 1993.

Hírmondó - a VMDK közlönye

Körkép - a VMSZ közlönye

Hírlap - a VMDP közlönye

²A politikai elit és pártvezetők rövid életrajza megjelent az Esély a megmaradásra c. kötetben, 1992., 141-187. oldal. A magyar polgármesterek életrajza A balkáni pokolban 1993., 107-144. oldal. A Körkép 1997. szept. 18-ai száma szintén a VMSZ pártvezetőinek életrajzát közli.

aktívan mindössze 50-60 személy „politizál”, ideértve a hat magyar párt vezetőségét és a médiumok megbízott újságíróit. 1989-ben még sokat ígért a magyar kisebbség bevonása a társadalmi, gazdasági, oktatási és kulturális kérdések, problémák megvitatásába, mára viszont egy ilyen törekvés nevetségesnek tűnne: mindössze néhány vezér és a körülötte lévő bizalmas, jó embere „politizál”, esetleg a legfelsőbb vezetői testület véleményét kikérve, de inkább megkerülve. Ők mindig is jobban szerették a véleményüket ráerőszakolni a vezetői testületekre (e tekintetben nagy ügyességre tettek szert), mintsem a közvélemény és a tagság álláspontjából kialakítani a saját meghatározott cselekvési területüket és feladataikat. A pártpolitika már régóta nem „alulról”, hanem „felülről” alakul. Nincs e tekintetben nagy különbség sem a volt VMDK, sem a mostani VMSZ között. A balkáni veszélyeken, a megélhetés egyre súlyosbodó gondjain kívül a VMDK és a VMSZ elitjének is nem kis szerepe volt abban, hogy az emberek túlnyomó többségével sikerült megutáltatni a közéletiséget, a közéleti megbízatást és szerepvállalást. Választástól választásig bizonyíthatóan egyre kevesebb magyar jelenik meg és adja le a szavazatát a magyar pártokra, s ez nem csak azzal van összefüggésben, hogy csökken a magyarság száma (mint ahogyan azt szeretnék elhítni). Bátran föltelezhető, hogy azok, akik a titói korszakban a harmadik-negyedik szintű vezetői réteget képezték, ha nem történt volna meg az etnikai belháború, ma a titói rendszer első-második vezetői garnitúrájához tartoznának. Fölvetődik a kérdés, hogyan sikerült ezeknek a személyeknek ilyen sikeresen alkalmazkodniuk az új politikai helyzethez, és ismét erőszakosan beférközniük magukat a választópolgárok bizalmába? Hogyan sikerült nekik mint sokat ígérő magyar politikai vezéreknek új testet ölteniük?

Mit csináltak 1989 előtt?

Minden vajdasági magyar az elmúlt nyolcvan évben, különösen pedig az elmúlt ötven évben, sokat vesztett magyarságából. Ez fokozottan vonatkozik a pártállam (állampárt) által megválasztott vezetőkre. Általában helyi vezetők voltak, akiknek kevés rálátásuk volt arra, hogy hol és hogyan alakítsák ki a „nagy” politikát. Amit megköveteltek tőlük a felsőbb párt- és állami szervek (vagy inkább vezetők), azt maradéktalanul és nagy igyekezettel végrehajtották. Nem az volt a feladatuk, hogy gondolkodjanak az intézkedések lényegén,

hanem hogy következetesen végrehajtsák őket. Nem a gondolkodásban voltak megfellebbezhetetlenek (ez a felsőbb szintű vezetők előjoga volt), hanem a végrehajtás területén voltak autokraták, akik, amíg a rendszer tökéletesen működött, nem ismertek pardont. (Ha nem akarták a karrierjüket eljátszani.) A vajdasági magyar nemzetiséget képviselve azt hitték el, hogy a Jugoszláv Kommunista Szövetség a világon a legjobban oldotta meg a nemzetiségi kérdést, a jugoszláv állam alattvalójának lenni dicsőség minden vajdasági magyar számára. Egyéni alattvaló – állami egység viszonyában gondolkodtak, ez azonban mindig ellentmondást rejtett magában egy olyan országban, amely sokszorosan összetett, „komplikált” volt. Ebben az országban sohasem volt könnyű megmondani, melyik állami egységbe kellene integrálni a köztudatot: a tartományiba, a köztársaságiba vagy a szövetségibe? A párt ideológusai azt szerették volna, ha a köztudatban mindenkor jelen lett volna mind a három egységbe való integrálódás. Ez azonban nem volt egyszerűen megvalósítható. Dr. Rehák László kivételével egyetlen magyar politikai vezér sem állt ellen, egy kicsit sem kellemetlenkedett 1948 után a JKSZ, az SZKSZ és a VKSZ politikájának. A vajdasági magyarok és vezetőik viselkedése kiszámítható volt: csak a mezőgazdaság kedvezőtlen helyzetéért volt szabad jajonganiuk a pártgyűléseken, a rádióban és a televízióban. Ezt is csak akkor, miután már folyamatban voltak a helyzetjavító felsőbb szintű állami intézkedések. Ha ezeket az ötleteket felsőbb szintű vezető már kimondta, akkor nekik már szabad volt szajkózniuk mindennek szükségességét. Más elvárásuk nem volt az állammal szemben. A magyar vezetők a párthatározatok, törvények és jogszabályok hatékonyságába vetett megkérdőjelezhetetlen hitet sulykolták a „bugyuta magyar nép agyába”. Számukra nem jelentett gondot, hogy az előírásokat senki sem keltette életre, majd meg fognak valósulni egyszer - vélték. A nemzetiségi kérdésben csak az anyanyelv elsajátításának az elemi szintjére helyezték a hangsúlyt. Az anyanyelv elsajátítását az anyanyelvű általános iskola jogára szűkítették le. Csak ezt a jogot volt szabad követelni. A jugoszláv állam azonban nagylelkű volt és messze túlteljesítette ezt a követelést azzal, hogy engedélyezte a középfokú anyanyelvű oktatást is. Akkori (mai) vezetőink elméletben ugyan ismerték a nemzetiségi kérdés lényegét, azt, hogy az nem szűkíthető le csupán erre a keretre, hanem van szociális, gazdasági, történelmi, hagyományápoló és más szokásokhoz igazodó tartalma is. Ezen azonban túltették magukat. A jogelméletben és a politikai gyakorlatban semmit sem

tettek a tartalmak érvényesüléséért. A vezetők abban jeleskedtek, hogy magukévá tették ezt a hamis eszmeiséget és politikai gyakorlatot. Elfogadták azt, hogy magyarul lehet tanulni általános iskolai szinten, de nem szükséges az anyanyelvet közösségben használni és az sem fontos, hogy közösségi tartalma legyen. A marxizmusból jól tudták, hogy az anyanyelvet közösség hozza létre, tarthatja meg és fejlesztheti életképessé. Ennek ellenére ilyen irányban semmilyen követelést nem tartottak szükségesnek.

Ilyenek voltak az akkori (mostani) magyar vezetőink, mert már maguknak sem volt a magyar nemzethez fűződő érzésük, ragaszkodásuk, törekvésük. Különösen az volt szembetűnő, hogy erénynek tartották a Magyarországgal szembeni lebecsmérő magatartásukat. Nemzettudatukat elvesztett magyarok voltak, akiket egyedül a magyar tartalmakat nélkülöző „madzsar nyelv” váza volt hivatott magyarnak minősíteni. Ezeket a bűneiket sohasem gyónták meg, a mai napig agyonhallgatják őket, nem tanúsítanak önbírálatot (és így kezdtek bele új politikai életükbe, ismét mint vezetők!).

A nagy társadalomba való kényszerítésben, a nagy társadalom szükségleteinek a kiszolgálásában már eleve benne van a bolsevizmus gyakorlatának lehetősége és lényege. Ez a gyakorlat a társadalomban csak az általánost ismeri, politikai síkon pedig a monolitizmust. A másság kimutatása számára eleve egyenlő a politikai ellenzékiiséggel, a rezsim elleni szervezkedéssel, hazaárulással. Mostani vezetőink ezt az örökséget hozták magukkal az előző „nagy” társadalomból és átlenyegítették ezt a kis társadalom, a kis magyar közösség viszonyaira és méreteire. Régebben az egyöntetű, egytömbű politika fogaskerekei voltak, később, mikor hatalmi pozícióban érezték magukat, ők követelték meg a magyar közösségben ugyanezt minden magyartól. Az ellenzék gyűlölete a magatartásuk lényege. Szinte egyikük sem érezte magát a magyar nemzetközösség részének, tagjának. Ha valamennyien nem is felelősek közvetlenül például a Sziveri János költő, lapszerkesztő elleni meghurcoltatásokért, de mindannyian felelősek a megaláztatásokért. Egyikük sem tudta elképzelni, hogy egy magyar példázza a polgári engedetlenséget, a politikai ellenzékiiséget és a független gondolkodást. Ha a polgári engedetlenségnek akár csak a rejtett jeleit is észlelték valamelyik magyarnál, ők máris riasztották az állambiztonsági szerveket és tájékoztatták a pártgyűlést a veszélyes magyar politikai szervezkedésről. Eszmeileg éberek voltak. Igaz, kevés magyart hurcoltak meg, de annál többet megaláztak.

Mai magyar pártvezetőink azzal védekezhetnek, hogy Tito haláláig ők még ifjúkommunisták, fiatal pártmunkások, tapasztalatlan újságírók voltak, akik még nem szerezhették meg a szükséges ismereteket a politikai életből, nem láttak bele a politikai méregkeverés boszorkánykonyhájába. Csakhogy ők Tito halála után is, tehát az 1980–1989-es időszakban is állami pozícióra kerültek és konformista módon megbújtak mögéje. Bár éppen ebben az évtizedben alakultak át a kommunisták jugoszláv érzelmű és nemzetek fölötti világnézetükből nagyszerb nacionalistákká, ők viszont nem reagáltak ezekre az eszmei változásokra, érzéketlenek maradtak a valóság iránt. Utolsó követői voltak a nemzetek fölötti jugoszláv eszmeiségnek és hűségeseik maradtak hozzá. Továbbra is az ilyen politikával való azonosulást vállalták, s ezt követelték meg a magyaroktól ünnepi köszöntőikben és a magyar nyelvű médiában.

Közvetlenül a Milošević-korszak kezdetén néhány volt magyar vezető (Varga László, Minda Tibor és mások), vállalva kommunista múltjuk ódiumát is, teljesen visszavonult a politikai közéletből. Mások meghasonlottak politikai múltjukkal, de újabb szerepet már többé nem vállaltak (Balla László, Fehér Kálmán és mások). Major Nándor cinikusan viseltetett a múltjával szemben és a magyar nemzetiség bölcseként tetszelgett, aki legjobban ismeri a jugoszláv állapotokat. Legtöbben félreálltak és nyomtalanul eltűntek. A legbecsületesebbek azok voltak, akik meghasonlottak önmagukkal, lelkiismeretükkel, rádöbbsen arra, hogy milyen kárt tettek (vagy tetettek velük, általuk). Néhány régebbi magyar vezetőnek azonban világossá vált, hogy a nagyszerb nacionalizmus erősödésével ők teljesen ki fognak szorulni a politikai színtérről még akkor is, ha a legnagyobb emberi áldozatot hozzák meg a maguk részéről és lemondanak anyanyelvükről. Hiába akartak volna átnyergelni a miloševići vonalra, ott nekik nem volt helyük. A politikai erkölcsök ekkora süllyedését már nem lehetett sorsközösségként vállalni, mert ekkora áldozatot sem a testvériség-egység, sem a proletár internacionalizmus, sem a szocialista hazafiság, sem a titói nemzetek fölötti jugoszlávizmus soha egyetlenegy magyar politikustól sem követelt meg. Erre csak egy Mihály Kertész volt képes.

Akkor hát hogyan volt lehetséges átmenteni magukat új vezetői beosztásokba? Mivel jól ismerték az államapparátus belső labirintusát, a jogrendszer adta lehetőségeket, igyekeztek átmenteni önmagukat a többpárti rendszer új vezetői beosztásaiba. Ők lettek

azok, akik belső szellemi küzdelem, meghasonlás és lelkiismeret-furdalás nélkül átnyergeltek a többpárti demokráciába. Ők voltak azok, akiknek volt merszük a nemzeti alapon történő szervezkedéshez a nagyszerb nacionalizmussal szemben. Anélkül, hogy bolsevista mentalitásukból egyetlenegy jellemvonást elvesztettek volna, és belső énjükben megtörtént volna a leszámolás és szembesülés a múlt örökségével, ők ismét mint vezetők robbantak be a politikai harcba. Ők lettek a vajdasági magyarság vezéregyéniségei. Majd csak a későbbi események súlya alatt kényszerültek valamit megtanulni a többpárti demokrácia szabályaiból, de előmenetelük a tanulásban egészen 2000-ig elégtelen volt.

Mit csináltak 1989 után?

(A megmérettetés ördöge bújt beléjük.)

Már magában véve az a tény, hogy a nagyszerb nacionalizmus hatása alatt működő állam rövid úton meg akart szabadulni a magyar nemzeti kisebbségtől, nem maradhatott visszhang, bátor kiállítás nélkül. Ennek kapcsán sok kérdés vetődött föl a politikai önszerveződésben: hogyan lehet a leghatározottabban ellenállni ennek a nagyszerb nacionalizmusnak? Vezéregyéniségeken alapuló pártpolitikai szembenállással vagy többpárti demokrácián alapuló polgári önszerveződéssel és összefogással? A nagyszerb nacionalizmussal szemben a magyar nacionalizmust kell-e szembeállítani, vagy minden magyar polgári összefogást, attól függetlenül, hogy milyen párthoz tartozónak érzi magát? Csak magyar pártokba tömörülő polgári összefogással, vagy minden magyar és nem magyar demokratikus előjelű pártba tömörült polgár összefogásával?

Joggal hihetnénk, hogy amikor a vajdasági magyarság ilyen nagy veszélyben volt, félretették a pártbeli nézetkülönbségeket, és nem nézték, ki milyen világnézetű, politikai érdekeltségű, csupán azt tartották

szem előtt, hogy minden magyar érdekét képviseljék és megvédjék, ha lehetséges, a hasonló gondolkodású szerb polgárral együtt. Valóban így is indult a vajdasági magyar politikai önszerveződés. A VMDK szabadkai kongresszusa ezt tanúsította. A VMDK 1990-ben valóban ilyen hitet, reményt és elvárást támasztott a magyarság széles körében³. Úgy tűnt, hogy a VMDK vezetői messianisztikus erővel és hittel bírnak, ígéreteik szavahihetőek. Olyan mozgatóerő volt ez, amely a VMDK mellé állította a magyarok nagy részét. Őszintén, belső meggyőződéssel és félelem nélkül vállalták a legnagyobb veszély közepette a VMDK programját, amely egyszerű volt és érthető minden magyar számára. A VMDK programja egyszerre volt magyar és polgári. Amikor ennyi ember kéri a politikai segítséget, a vezetőkben jelen van a történelmi küldetés tudata. Hamarosan azonban megmutatkozott, hogy csak a történelmi küldetés tudatát érezték, de nem álltak történelmi feladatuk magaslatán. A múltból hozott koloncok húzták le őket, gyakran elvakulttá lettek. A múlt kísértése alatt (ami olyan, mint a kábítószer) elkezdtek ismét öncélúan politizálni, képtelenek voltak távlatokban gondolkodni. A valóságos szükségletet – a megmaradás szükségét – úgy foglalták programba, hogy a programot azonnal dogmatizálták. Aki nem támogatta az általuk javasolt megmaradási programot, azt nemkívánatosnak minősítették a VMDK tagságában és vezetőségében. Hogy mennyire alaptalan volt dogmatizálni a VMDK programját, abból is lehetett látni, hogy a VMDK vezetői mindig valami újat dogmatizáltak: kezdetben az önszerveződést, később a hármas autonómia koncepcióját (amely felölelte a területi, a személyi elven alapuló és a helyi autonómiát), később ebből már csak a személyi elven alapuló autonómiát⁴. Ha valamit másként vagy mindig újat dogmatizálnak és kanonizálnak, az csak arra jó, hogy a tömegmozgalmi jelleg megszűnjön. Ez meg is történt 1996-ra. A VMSZ-nek a VMDK-ból való kiszakadásával a VMDK politikai halott lett, megszűnt az önszerveződés tömegmozgalmi jellege,

³A VMDK első programcélkitűzései szórólapon jelentek meg 1990-ben.

A VMDK programját a VMDK Adán megtartott kongresszusa fogadta el 1990. szeptember 29-én. (Megjelent A VMDK programja címmel, Adán, 1991-ben) A VMSZ célkitűzéseit a Zentán, 1995. jún. 17-én megtartott alakuló közgyűlésen fogadták el Magyaroként itt maradni címmel. Sajtótermékként nem jelent meg, de nagy példányban sokszorosították. A két program között nincs nagy különbség. A mozgalmi pártok programjaira emlékeztetnek.

⁴A VMDK első autonómiakoncepcióját a VMDK állásfoglalása az önkormányzatról címmel Magyarokanizsán 1992. ápr. 25-én fogadták el (megjelent Magyar autonómia címmel Magyarokanizsán 1992-ben). Tartalmazza a területi, a személyi és a helyi autonómiák mellett elkötelezettséget.

A VMDK autonómiakoncepciójának módosítását Magyar autonómia - Kezdeményezés a Szerb Köztársaságban élő magyarság önkormányzatának létrehozására címmel Szabadkán, 1995. március 11-én fogadta el a közgyűlés. (Megjelent: Magyar Szó, 1995. márc. 24., és Új Hét Nap, 1995., 12., 13., 14. sz.) A módosított autonómiatervezet már túlnyomórészt mellőzi a területi autonómiát (hasonló elképzelése van róla, mint a VMSZ-nek).

éppen az, ami kezdetben lefogta a nagyszerb nacionalista indulatokat és megakadályozta a vajdasági magyarság teljes elűldözését. A vajdasági magyar politikai kiállás átcsúszott a szűk körű, csupán néhány karrieristát érintő, egymással semmilyen kapcsolatban nem lévő pártelit hatáskörébe. Ezzel még jobban lehetlenné vált a politikai kiállás. Csak látszólag tűnik erősebbnek és átfogóbbnak a VMSZ azzal, hogy a vajdasági magyarság támogatását élvezte a legutóbbi választásokon⁵. Ennek a szervezetnek az élén valami-

vel megfontoltabb és ravaszabb hatalomvágyó pártvezetők vannak. Mivelhogy őket is kizárólag a hatalomvágy és anyagi érdek egyesíti, ilyenként is lépnek fel – szerintük az összmagyarság érdekében. Ez azonban nem meggyőző. A VMSZ vezetői is veszítettek a jövőben még többet fognak veszíteni népszerűségükből. A vajdasági magyarság politikai közéleti riasztó képet mutat. Vezér alkatúak állnak a parlamenti és a többi erős párt élén, akik azzal vannak elfoglalva, hogyan szorítsák ki a másik pártot a közéleti hatás lehetősége-

A Páll Sándor vezette VMDK Beceén, 1996. december 21-én megtartott közgyűlésén az első autonómiakonceptiót fogadta el, és ragaszkodik a hármas autonómiakonceptióhoz.

A VMDP úgynevezett "eurokonform" autonómiakonceptióját Kezdeményezés a vajdasági magyarok nyílt és megoldatlan helyzetének rendezésére címmel 1997. augusztus 8-án fogadták el, illetve tették közzé, a sajtóban nem jelent meg, nagy példányszámban sokszorosították. Ez az autonómiakonceptió mellőzi a területi autonómiát, és a személyi elvű autonómiát helyezi a középpontba.

A VMSZ első autonómiakonceptióját A vajdasági magyarok önszerveződéseinek alapjairól szóló megállapodás-tervezet címmel a szervezet vezető testülete 1996. január 21-én tette közzé a Magyar Szóban.

A VMDK és a VMSZ autonómiakonceptiói együtt is megjelentek a Hirmondó 1996. február 17-ei számában a VMDK vezetősége kommentárjaival. Ezekben rámutatnak a különbségekre.

A VMSZ 2. autonómiakonceptióját Megállapodás Vajdaság önkormányzásának politikai kereteiről címmel a Magyar Szó 1998. december 27-ei számában közzétette. Eszerint a magyar nemzetiségi érdekek megfogalmazója, kifejezője és képviselője a Magyar Nemzeti Tanács lehet, melyet a magyar pártok és intézmények delegálás útján hoznak létre (2.3 pont). A nemzetiségi érdekek egyeztetési folyamata a Vajdaság Képviselőháza nemzetiségi közösségek tanácsában történik (3.2 fejezet).

A VMPM céljait és feladatait a Magyar Szó 1995. április 26-ai számában publikálták. Nem szorgalmaz semmilyen autonómiát, hanem az újszerű törvényes rendezést és a törvények megtartását.

A VMKDM programja Nemzet, család, becsület címmel került a közvélemény elé, sokszorosított anyagként, 1997. január 26-án, Újvidéken.

Valamennyi magyar vajdasági párt aláírta a Vajdasági Klub Javaslat Vajdaság Autonóm Tartomány Alkotmányos helyzetének megváltoztatásáról c. dokumentumát (Magyar Szó, 1997. márc. 14.). A javaslat Vajdaság autonómiájának visszaállítására vonatkozik, azzal, hogy ennek keretén belül lehetséges a vajdasági magyarok bizonyos fokú politikai önszerveződése, javaslat és képviselet szintjén.

⁵A VMDK választási sikereiről szóló jelentés az Esély a megmaradásra, Újvidék, 1992., 109-138. oldalon, valamint A balkáni pokolban, 7-39. oldalon olvasható. A VMDK az 1990-es szerbiai köztársasági parlamenti választásokon 132 726 szavazatot kapott, a köztársaságban leadott szavazatok 2,6 százalékát; a szavazatra jogosult magyarok 47,8 százalékát nyerte meg. Ezzel nyolc parlamenti képviselői helyet szerzett. A jugoszláv szövetségi parlamenti választásokon 1992-ben 106 831 szavazatot kapott, az összes szavazatok 3,0 százalékát. Ezzel két szövetségi képviselője jutott a parlamentbe. Az 1992-es decemberi szerbiai köztársasági parlamenti választásokon 140 825 szavazatot kapott, a köztársaságban leadott szavazatok 3,0 százalékát; a magyar választótöbbség 50,4 százaléka szavazott rá. A jugoszláv szövetségi parlamenti választásokon 106 036 szavazatot nyert, az összes leadott szavazatok 2,2 százalékát; a magyar választótöbbség 3,3 százalékot tett ki a jugoszláv választótöbbségben.

A rendkívüli, 1993. évi decemberi választásokon a VMDK 112 456 szavazatot kapott. (A becskerek körzetben 85 994, az újvidékiben 26 462). Az összes leadott szavazatoknak 2,6 százalékát, a 279 665 főre becsült magyar választótöbbségnek ekkor már csak 40,2 százalékát nyerte el. Ezzel öt parlamenti képviselőt juttatott a szerb köztársasági parlamentbe.

Lásd még Mirics Károly: Ahogyan a választásokat látom (Magyar Szó, 1996. okt. 18.)

Dr. Hódi Sándor: A magyar kisebbségpolitika bukása - Az 1997-es szerbiai választások tanulságai (Magyar Kisebbség, Kolozsvár, 1998/1-2. szám)

Az 1996-os novemberi szövetségi választásokon a VMSZ 81 310 szavazatot (a szavazatok 65,5 százalékát), a VMDK pedig 42 857 szavazatot (a magyar szavazatok 34,5 százalékát) kapott. A magyar pártok együtt a lehetséges 230 000 szavazatból már csupán 90 000 szavazatot nyertek a szerbiai parlamenti választásokon. Ebből a VMSZ 50 960-at, vagyis az összes bejegyzettek 1,23 százalékát, és ezzel négy képviselői helyet szerzett a szerb parlamentben. Az Ágoston vezette VMDP 16 974 szavazatot kapott, a leadott szavazatok 0,41 százalékát, a Páll Sándor vezette VMDK 16 802 szavazatot (0,41 százalék). A többi magyar párt mintegy 2000-2000 szavazatot nyert. Az 1997-es szerbiai parlamenti választásokban a magyar pártok stratégiájának bemutatása olvasható a Magyar Szó 1997. július 27-ei és 1997. szeptember 11-ei számaiban.

iből. Mindegyik csak a saját létjogosultságát bizonygatja, ugyanakkor szabadelvűnek szeretnék feltüntetni magukat a választópolgárok szemében. Szóban valamennyi a megmaradásért küzd, viszont ha ez így van, nem világos miért akarja az ellenfelét kiszorítani a politikai életből.

Egy évtized után joggal gondolhatnánk, hogy visszaszorulóban van a bolsevik vezéri magatartás a vajdasági magyar politikai pártokban. Hiszen távolodunk attól az egypárti politikai rendszertől, amelynek ez a jelenség velejárója volt. A vajdasági magyar politikai vezetőknek nem voltak pozitív eszményképeik, egymástól pedig nem volt mit tanulni. Ezért a pártok közéleti szereplése egyre jobban ellehetetlenül. A VMSZ is belenyugodott abba, hogy komoly hatása csak Szabadkán és környékén van. A pártok többé nem is törekednek a mozgalmi jelleg megőrzésére, sőt a taggyarapításra sem, csupán a polgárok szavazatait szeretnék megkaparintani². Ha viszont több tagjuk lenne, vezetőségük úgy bánná velük, mint az alattvalókkal. Nem csoda hát, ha öreg és fiatal nevetve fordít nekik hátat. A parlamenti magyar párt sok pénzt ölt bele és mindent elkövetett, hogy magához édesgesse a fiatalságot. Az azonban tudja, hogy kiskorúsítani akarják. Ma már nem lehet eladható formába csomagolni a leaderi populizmust és magatartást. Az ilyen vezéregyenységek nem tudnak túllépni önmaguk korlátján és múltjukon. Mindig a tagságon van a szemük, de csak mint alattvalókon. A párt elitjét a civil szerveződési formák idegesítik a legjobban, és csak annyiban érdeklik, amennyiben fel lehet használni őket a választások idején. Különb a véleményükre nem kíváncsiak, és nem veszik észre, hogy éppen ezért veszítenek meggyőző erejükből. A parlamenti párt szervezete és tevékenysége ellehetet-

lenedett, a többi párt pedig eltehetetlenedett, úgy hogy a választópolgár csak a rossz és a kevésbé rossz közül választhat. Demokratikus polgári mozgalmi jelleg nélkül egyik sem képes rámutatni a magyarság megmaradási esélyeire. A parlamenti párttal való együttműködés bizonyos anyagi haszonnal kecsegtet. A parlamenti pártra jellemző ugyanaz, mint a többire: a tagok elmondhatják a véleményüket – de minek? A véleményük úgyis süket fülekre talál. Az egész párt úgy működik, mint egy gazdasági vállalat, keménykezű igazgatóval az élén. Aki kérdez, esetleg választ kaphat, de érdemben minden úgy történik, ahogy a mindenható igazgató akarja. A politikát két-három ember „csinálja”, a szerepeket a színjátékban ők osztják, a tagok csak díszletként szolgálnak. Nem tagadható, hogy a magyar kisebbségi élet e jelenségei teljesen beleillenek abba az államba, ahol mindez sokkal nagyobb méretekben és szerb vonatkozásban is végbemegy. Ilyen módon ezek a jelenségek a legnagyobb mértékben objektíválódnak. Magyar részről mindennek a végső célja, hogy a nagyszerb nacionalizmusnak ellenálljon. Illúzió azt hinni, hogy ez egyformán vonzó a vajdasági magyar közösség valamennyi struktúrája számára. Például a nők számára ugyanúgy, mint a férfiaké, a fiatalok számára ugyanúgy, mint az öregeké, a gyári munkások számára ugyanúgy, mint a mezőgazdaságiakra, a falusiak számára ugyanúgy, mint a városiakra stb. A magyar pártok ugyanúgy, mint a szerb pártok azt az illúziót táplálják, hogy lehetséges ezeket a különbségeket eltüntetni és homogenizálni a közösséget a könnyebb politizálás érdekében. Ez a tévhit működésük megtartó ereje ma Szerbiában. Oktalanság azt hinni, hogy minden magyar ilyen pluralizmushoz fog ragaszkodni a jövőben is. Az ilyen pluralizmus tartalmában

Lásd még a következőt: "A vajdasági magyarság soraiban újra megindultak az egypártrendszer utolsó szakaszára jellemző atomizálási folyamatok. Mivel az autonómiát nem látják rövid távon megvalósíthatónak, az érvényesülésre vágyó magyar állami alkalmazottak s az anyagi előnyökre pályázó vállalkozók, meg a nyomasztó függőségben lévő dolgozók meglepően nagy számban vállalták olyan szerb pártok jelölését, amelyek kezdettől fogva ellenzik az autonómiát. A vajdasági magyar választók, felismerve azt, hogy a jelöltek közösségi céljainkat feladva igyekeznek egyéni boldogulásukat megalapozni, egy-két kivételtől eltekintve nem vették őket figyelembe.

Ezeknek a "független" jelölteknek a tömeges megjelenése arra figyelmeztet bennünket, hogy a vajdasági magyarok közül sokan nincsenek tudatában annak, hogy a közösségi célok, mint amilyen az autonómiakövetelés is, a nacionalizmussal és maffiagazdálkodás elemével terhes társadalmi légkörben bizonyos politikai védelmet is jelentenek. E célok megvalósulása nélkül tovább folyik az oktatási rendszer leépítése, a munkanélküliség növelése s a magyar kisebbségi közösség általános felmorzsolódása. Ez részben érthető is, hisz a vajdasági magyar média az autonómiakövetelések és a magyarság megmaradása közötti szoros kapcsolatot a belgrádi és a budapesti politikai érdekeket kiszolgálva egyszerűen megkerüli..." (Még egyszer a választásokról - Akarják-e a magyarok az autonómiát?, Hírlap, 1997. ápr. 10.).

²A fiatalok elzárkózását a politikai pártoktól és közéleti passzivitásukat világítja meg a "Felvállalni a közéletet - A fiatalok önszerveződésének a feltételei" című írás (Körkép, 1996/2-es szám.)

nem is az. Figyelembe véve azonban a szerb társadalmi és állami realitásokat, meg kell állapítani, hogy rövid időn belül nem is lehetséges másfajta politikai pluralizmus, így a magyar politikai közéletben sem. Távlatban azonban nem tagadható annak a kérdésnek a létjogosultsága, hogyan lehetne eredményesebben megőrizni a magyar nemzeti azonosságtudatot: nemzeti pártba tömörüléssel vagy polgári önszerveződéssel? Nem biztos, hogy egyértelmű lenne minden körülmények között az a válasz, hogy az egyetlen kiút a helyzetből a nemzeti alapú pártba való szerveződés. Ma és még jó sokáig kénytelen-kelletlen ezt a megoldást kell elfogadni, de ha egy kicsit is meg fog gyengülni a nagyszerb fojtó szorítás, a helyes felelet más is lehet, de ez sem nélkülözheti a nemzeti alapú szerveződést és az önazonosságtudat megőrzését. A valóság kihívása újabb lehetőséget ad, ugyanis nem lehet mindörökké elzárkózni a szerbektől. A gyűlölködésnek és haragnak egyszer megbékélés kell hogy legyen a vége. Ha a szerbek nem siettetik a magyarok eltűnését, hanem segítik a megmaradásukat, akkor a válasz áttevődhet a nyitottabb jellegű együttműködésre.

Mi maradt 1995 után? (Egymáshoz intézett autonómiaultimátumok)

Ismételjük meg azt a kérdéskomplexumot, amivel a vajdasági magyar politikai pártok 1990 óta szembe találták magukat, és mint akadályt, torlaszt görgetik maguk előtt tevékenységükben. Hogyan lehetne legeredményesebben megküzdeni a magyar kisebbség ellen irányuló nagyszerb nacionalizmussal, illetve a társadalom fasizálódásával? Hogyan lehetne megtartani a magyar kisebbséget: pártvezérekhez kötődő felsorakozással vagy polgári önszerveződéssel és társulással? Csak magyar nemzeti pártok létrehozásával vagy a civil szerveződési formák összefogásával? Csak magyar pártokba és szervezetekbe való tömörüléssel vagy demokratikus előjelű (tehát magyar és nem ma-

gyar) pártok és szervezetek mozgalmi összefogásával? Csak tartományi jellegű vagy országos jellegű demokratikus, polgári előjelű pártokba és szervezetekbe lépve? Olyan kérdések ezek, amelyek viszonylag mindig könnyű választ és megoldást kapnak bárhol a világban, de nem itt a bérce Balkánon. A balkáni eseményekben úgyszólván sohasem lehet tisztán látni. A balkáni eseményekben lépten-nyomon a polgári keveredik a nacionalistával. Márpedig 1989 óta éppen a vadnacionalista volt az, ami keveredett egy kevéske kis polgárral.

Megállapíthatjuk, hogy napjainkban kb. 60 főre tehető azoknak a vezéregyéniségeknek a száma, akik gyakorolják a politikát a vajdasági magyarság érdekvédelmében. Ez a szám 1990-ben sokszorta nagyobb volt. Sőt, mi több akkor a magyarság túlnyomó többsége elhivatottságot érzett magában, hogy saját maga is tegyen valamit a holnapjáért, csak a titói rendszerben állami behódolásra, talpnyalásra és szolgálatságra nevelt, főleg irodalmi műveltségű értelmiség nagy része húzódozott attól a gondlattól, hogy akár egy kevés kis lelkesedést is megmutasson magából. Arra hivatkoztak, hogy ők a „tisztá” irodalomért, tudományért és nyelvért dolgoznak, és nem engedhetik meg, hogy ezt a tevékenységüket bepiszolja bármilyen közéleti útszéliség, populizmus. Ők a balkáni pokolban is fitymálva arra vártak, hogy mások tegyék meg azt, amit minden embernek ösztönszerűen meg kell tennie. Ők az „úr a pokolban is úr” logikájához tartották magukat. Ma is ott vannak a könyvkiadói kuratórium, az Illyés Közalapítvány jugoszláviai alkuratóriumának valamennyi bizottságában. Minden igyekezetükkel egyformán fejk a magyar és a jugoszláv állami tőgyet. Ők a pénzek fő felhasználói, akik „a minőségükkel” ezt állítólag mindig és örökre kiérdemlik.

A hatvan politikai személyiség közül 1989-ben és 1999-ben is önsúlyából kifolyólag kiválik és kiemelkedik két politikai személyisége: Ágoston Andrásé és Várady Tiboré. E kettő ugyanis mindig rendelkezett annak a látomásával, amit politikailag akart, és ismerte

¹Balla Lajos-Laci: Az értelmiség a politikai életben (Körkép, 1997., 2., 3., 4. szám)

²Népcsoportunknak nincsenek közösségi, általánosan elfogadott céljai, nincs racionális jövőképe. Csúcsértelmisége a háború alatt tanúsított magatartása miatt most büntudattal küszködik, és nem képes felismerni az új gondokat. Politikai érdekeinek vonzásában vergődve nem tudja a népet útbaigazítani. A hivatásos siránkozók, szóvirágoktól terhes panaszáradata s a cinikus mást beszélők áltudományos eszmefuttatásai egyaránt kódósítanak. A vajdasági magyarság csak a lehangelő népieskedés és a partatlan liberalizmus között választhat. Esetleg belenyugszik a szerb hatalommal szembeni alárendeltségbe.

A vajdasági magyar média tükrözi a politikai struktúra és az értelmiség gondjait. Sőt, maga is függőségben lévén, csak növeli azokat. Újra hatnak az egypártrendszerben beidegződött politikai reflexek és magatartásformák. Pl. az öncenzúra.

azokat az eszközöket is, amelyek esetleg elvezethetnek a kitűzött céljaikhoz. Mint ahogyan a mesében szokott lenni, volt egyszer három jó barát: Ágoston András, Várady Tibor és Szalma József. Mind a három vegyes házasságban élt, anyagi jólétben. Együtt sétáltatták gyermekeiket, együtt kávéztak és nagy egyetértésben éltek. Elérkezett azonban az 1989-es vészterhes év. Akkor szétváltak az útjaik. Ágoston András magyar nemzeti alapra helyezett pártot hozott létre, Várady Tibor polgári pártot keresett magának, de csak polgári pártnak véltet talált, majd a Panić-kormányban igazságügy-miniszter lett. Szalma József megmaradt a tiszta jogtudomány mellett. Ágoston András kommunista politikai múltját az egyenjogú nemzetiségi nyelvhasználatról írt tanulmányai és újságírói munkássága alapozta meg. Apja is kommunista volt és kedvelt adai községi elnök. A messianizmushoz kötődött és a jeleniségében karizmatikus elemek is voltak. Ha nem történt volna rendszerváltozás, minden bizonnyal Major Nándor örökébe lépett volna, és még tovább is emelkedett volna állami vagy pártfunkciókon. Várady Tibor nagytekinélyű polgári és értelmiségi családból származik, amely egy évszázada jelen van a vajdasági magyarság életében. Polgári magatartásához és magyarságához nem fér kétség. A család tekintélyét mindig tisztelték a szerb polgári körök is, de a mindenkor szerb, illetve jugoszláv állami hatóság is korrektül viselkedett a családdal szemben. (A család számos rokoni kapcsolatban állt a múltban is a szerb polgári körökkel). Várady Tibor tiszta ellentéte Ágoston Andrásnak. A harvardi egyetemen doktorált, racionális egyéniség, nemzetközileg is elismert jogász. A tagadhatatlanul polgári neveltetésű Várady Tibor 1989 előtt az emberarcú és öngazgatású jugoszláv szocializmusért szállt síkra és úgy gondolta, hogy lehetséges ebbe is beépíteni a polgári értékeket.

Az, aki 1989-ben nemzeti előjelű pártot kezdeményezett, sok követőre számíthatott és talált. Ágoston

Andrásnak a munkatársai lettek Hódi Sándor, Vékás János, Páll Sándor, Csubela Ferenc, Józsa László, Kasza József, Papp Ferenc és még sokan mások. A szerb hatalom szemében a leggyűlöltebb egyéniség vagy személyiség Ágoston András lett, Várady Tibor viszont igen kedvelt maradt mindvégig a szerb polgári körökben. A polgári dolgok természetéből eredően Várady Tibornak kezdettől fogva nem csak magyar támogatói voltak. Sőt kezdetben igen kevés magyar követőre talált. Egészen biztos, hogy ez késztette arra a kompromisszumra, hogy a VMSZ létrejötte után kiigazítsa politikai hozzáállását, és a tisztán polgáritól elálljon, illetve, hogy a polgárit is kombinálja a magyar nemzetivel. Mint tanácsadó elfogadta, hogy eszmeileg irányítsa a VMSZ tevékenységét. Várady Tibor megvalósítható feladatot vállalt fel, amikor a polgári és nemzeti elvet kísérelte meg elegyíteni a programcélokban és megoldásokban. Hogy ez még most sem sikerült, nem rajta múlt, hanem azokon a keménykötésű és múltjuktól szabadulni képtelen, karrierista magatartású vezetőkön, akik jelen vannak a VMSZ-ben is. Mindenesetre Várady Tibor ideje még csak most fog eljönni, ezért ő kívár. Jugoszláviához fűződő lojalitásához nem fér kétség.

Ágoston András és Várady Tibor meglátásában eszmei és politikai különbségek vannak, és ezek számos áttétellel jelentkeznek a többi pártvezér tevékenységében is. Valamennyiük közös hozzájárulásával vette kezdetét a pártoskodás a vajdasági magyar politikai életben. A VMSZ megalakulásától kezdve ennek kimondottan elkeseredett pártharc lett a következménye. Látjuk, hogy ezekben a pártharcokban elvérzett a VMDK (a VMDP), de még nem tudjuk, hogy a VMSZ győzelme nem volt-e pírruszi. Rendszerezni is nehéz, hogy ez alatt a tíz (nyilvánosan öt) év alatt milyen villogások voltak a pártoskodók és pártok között. Nincs elég rálátás arra, hogy megállapítsuk: a vajdasági ma-

A vajdasági magyarság megmaradásának záloga, hogy maga válassza meg vezetőit, akik neki, nem pedig a szerb hatalomnak tartoznak majd felelősséggel. Ezért az autonómiakövetelés legitim formában való fenntartása számára fontosabb, mint néhány képviselői szék. Kitartással, az autonómia-ügyben történő politikai összefogással a vajdasági magyarság eljuthat az autonómiáig, hiszen a nagyhatalmak is a méltányos megoldást keresik. Ezeket az alapvető igazságokat a média elhallgatja.

A vajdasági magyar médiától még mindig idegen a többpártrendszer értékrendje, nem kevésbé az arra épülő demokratikus szabályok. Anyagi függősége folytán, egészében véve nem tud ellenállni az autonómiát ellenző támogatók manipulációinak. Ez az oka annak, hogy az egység, az összefogás, a politikai vita és más, az erkölcsi értékrendet is érintő kulcsfogalmak a vajdasági magyarság politikai tudatában ködös, elvonatkoztatott, vagy éppen vulgáris, elítélendő jelenségekként csapódnak le. A többpártrendszerre jellemző politikai viták és vitázók ügyeit túldimenzionálva, a többpárti demokrácia árnyoldalait előtérbe helyezve a média az autonómia kérdését mellékvágányra tereli." (Mit akar a Vajdasági Demokrata Párt, Hirtap, 1997. ápr. 10.)

gyarok megmaradásáért folytatott pártharcban hol történtek melléfogások és melyek voltak az elmulasztott lehetőségek. Tagadhatatlan, hogy eddig valamennyi tartományi és országos párt harca, legyen az nemzeti vagy polgári előjelű, teljesen öncélúnak és eredménytelennek tűnik még e rövid történelmi távlatból is. Szerbiában olyan erős volt egy ember autokráciája és olyan sok formában jelent meg az egypárti uralom, hogy eddig nem hagyott maga után semmilyen kételyt. Más szóval a vajdasági magyarság helyzetének rendezése ez alatt a tíz év alatt semmilyen formában nem került napirendre. Ebből kifolyólag eddig minden párt annyit hibázhatott és komolytalankodhatott, amennyit csak akart. Annyszor fogalmazhatta újra Vajdaság és a vajdasági magyarság helyzetére vonatkozó ajánlásait és javaslatait, ahányszor csak akarta. A pártok bőven éltek is ezzel a lehetőséggel.

De vajon mi volt az, ami a vajdasági magyarság polgári-nemzeti demokratikus tömegmozgalmából elvezetett a pártelitik sárdobálásáig?

Nem föltétlenül tisztelve az események történelmi folyamatosságát, ezek a következő bolsevista, populis-

ta vagy elitista jelenségek és megnyilvánulások lehetnek. Ebben a szövegben a bolsevista alatt értem a más-ság el nem ismerését a saját szervezet soraiban, ami mindig a szervezet programjának dogmatizálásához és a vezetőség irányvezetésének megmerevedéséhez vezet; illetve a már kialakult és elszakadt ellenzék megsemmisítésére összpontosítja a szervezeti tevékenységet. Ezek a jelenségek és megnyilvánulások a kisebbségi sorsban veszélyesebbek, mert megakadályozzák a szükséges koalíció létrejöttét a politikai akarat megvalósításában.

A továbbiakban a következő jelenségek és megnyilvánulások világíthatják meg az elmúlt évtizedet:

1. A VMDK színeiben megválasztott parlamenti képviselők és községi tanácsnokok munkájának meg-
regulázása a szervezetnek egy belső okmánya alapján⁸ még az 1993-as évben. Tudni való, hogy ki az úr a házban, tudni való, hogy ki a spiritus ágens – ilyen logika szerint történt ez a meg-
regulázás. Hűségesküt vártak hozzá, amit a VMDK vezetősége szeretett volna megkövetelni a művelődési intézményektől és civil szervezetektől.

2. Ágoston Andrásnak azok a módszerei, ahogyan vezette a VMDK vezető testületeit és szerveit: a saját véleményét ráerőszakolni és keresztülvinni a ve-

⁸ A VMDK képviselőinek és tanácsnokainak szerepe és működése a képviselői testületekben. (Publikálás: A balkáni pokolban, 1993., 81. oldal, Hirmondó, 1993. nov. 13.). Az okmányt Ágoston András terjesztette be, és a VMDK elnöksége 1993. január 16-án fogadta el. Az okmányban többek között ez áll: "A VMDK képviselőinek és tanácsnokainak gyakorlatában is bizonyos zavart okoz azoknak a magyaroknak a működése, akik a szerb pártok színeiben demokratikus törekvésekkel hangoztatva a VMDK-val szemben politikai ellenfélként jelentkeznek. Azzal, hogy a történelmi lehetőségeinket semmibe véve főleg liberális szövegeket hangoztatva a magukat demokratikusnak nevező szerb pártok malmára hajtják a vizet s küzdenek a VMDK-nak a politikai önállósággal, meg természetesen demokratikus felelősséggel járó autonómiakoncepciója ellen, ezek a magyarok vagy a korábbi szerb hatalomtól kapott tisztségeket kívánják visszaszerezni, vagy pedig simulékonyságuk jutalmaként bizonyos politikai, anyagi és más előnyöket várnak. Ezek a magyarok a VMDK-nak politikai ellenfelei, de nem ellenségei."

A VMDK ennek az okmánynak az alapján szinte minden más pártot politikai ellenfélnek minősített, és elzárkózott az együttműködéstől. Ágoston András ezt az okmányt azért fogadtatta el, hogy eredményesen hatástalanítsa Várady Tibort, akit mindig is első számú politikai ellenfélnek tartott. Ez elzárkózásban benne van a magyar nemzeti alapon történő homogenizálódás erejébe vetett hit és a polgári demokratikus mozgalmi jelleg minden formájának elvetése. Ez azonban konfrontálódás a valósággal, ami nem ad eredményt.

Lásd még A községi képviselők és helyi közösségi tanácsnokok magatartási kódexe című okmányt, amelyet Páll Sándor terjesztett be a zentai közgyűlésen 1994. március 27-én. (Botrány, Újvidék, 1994., 23. o.)

Amikor Ágoston András a VMDP élére választotta meg magát, változtatott az előző taktikán (s csak részben a stratégiáján is). Ez látható a következő idézetekből: "Hogy mi válthatja fel azt az elfortult politikai struktúrát, amelyben kettő vagy több "érdekszervezet" is működik? Csak az igazi többpártrendszer.

Igazi többpártrendszerre van szükség, hogy:

- előkészítsük a leendő autonómia választott testületeinek demokratikus, politikai alapjait, a tagolt választási struktúrát
- természetes kapcsolatokra lépjenek a Vajdaságban megalakuló pártok a hasonló magyarországi és jugoszláviai pártokkal, s ezzel megnyíljon az út a nemzetközi szervezetek felé
- lehetővé tegyük a demokratikus, nem nemzeti alapokra helyezett politikai küzdelmet az önkormányzatokért
- kiküszöbölve az antagonisztikus ellentéteket, amelyek a jelenlegi torz politikai struktúrát jellemzik, megalapozhassuk a nemzetet érintő alapvető problémák rendezését célzó különböző szintű összefogást (Összefogás az autonómiamodellek érvényesítésére, az Autonómiatanács létrehozatalára, a nemzeti gazdasági stratégia kialakítására stb.)
- hogy kiküszöböljük a személyi összefonódással járó politikailag ellenőrizhetetlen kliensrendszert a vajdasági magyarság egészét érintő

zető testületek és szervek ülésein, tisztán manipulatív módon, mintha a javaslatok minden esetben a vezető testületektől erednének*.

3. A különben sokoldalú és nagyon jó szervező-képességű és tehetségű Vékás Jánosnak a bürokratizmusra utaló tevékenysége a VMDK szervezeti felépíté-

sének meghatározásában és működtetésében. Ezenkívül mindenáron és mindenben az egységes fellépés szükségének a megkövetelése (nem csak ajánlása). A platformosodás javasloinak az üldözése a VMDK-ban a legkorábbi évektől kezdve, Ágoston András részéről pedig minden más alternatíva elutasítása¹⁰.

lő oktatási, kulturális és tájékoztatási kérdésekben." (Hogyan tovább? Hírlap, 1997. ápr. 10.)

*Milyen formákban mehetne végbe a partneri modell kialakulása a magyar-magyar kapcsolatokban?

A működő, egészséges többpártrendszer létrejöttével megváltozik a helyzet. Nem a kisebbségi közösség áll szemben a mindenkori magyar kormánnyal, hanem olyan pártkapcsolatok jöhetnek létre, a hasonló kisebbségi és magyarországi pártok között, amelyek a nemzeti ügyekben, az Autonómiatanács keretében, demokratikus többpárti dialógus útján juthatnának el a megegyezésig vagy a megoldásig. Nemcsak az autonómiát illetően, hanem más fontos kérdésekben, pl. a parlament által megszavazott kisebbségi támogatások ügyében is.

A kisebbségi többpártrendszer működése természetesen több síkon folyik.

Helyhatósági szinten a magyar pártok programcéljaiknak és politikai profiljuknak megfelelően, együttműködnek a helyi szerb pártokkal. Ez az együttműködés hozzájárulhatna a hazai társadalom demokratizálódásához is, hiszen a helyi önkormányzatokban, feladva a magyar önkormányzatok fikcióját a kisebbségi magyar pártok, a megfelelő szerb pártokkal együtt, ténylegesen is gyakorolhatnák az önkormányzati hatalmat.

A kisebbségi magyar pártok koalíciója, a magasabb szintű képviselői testületekben jöhetne létre, elsősorban az autonómiakövetelések közös megjelenítésére, de más fontos, közös célok megvalósítására is. Ha magyar pártok koalíciója közösen tudja képviselni a politikai autonómiára vonatkozó követelést, olyan területeken, amelyek azt a követelést nem érintik, egyes magyar pártok képviselői, szerb partner pártjaik győzelme esetén még kormányzati felelősséget is vállalhatnak.

Összegezve: A paternális, atyáskodó modell nem alkalmas a magyar-magyar kapcsolatok jövőbemutató kibontására. Magyarország és a Kárpát-medencében élő magyar kisebbségek határmódosítás nélküli politikai integrációja a partneri modellben válhat csak teljessé. A kisebbségi közösségekben demokratikus többpártrendszereket kell létrehozni, amelyek működésük során eszközévé válhatnak egyrészt a nagy nemzeti célok megvalósításának, másrészt hozzájárulhatnak a helyi társadalmak demokratizálódásához is, sőt megfelelő körülmények között kormányzati felelősséget is vállalhatnak." (Hogyan tovább? Hírlap, 1997. ápr. 10.)

*Az Ágoston András vezette politika hibáiról lásd:

Mirics Károly: A szemtanú jelenti: a vajdasági magyarok veresége - Jelentés a VMDK Szabadkán, 1996. szeptember 7-én megtartott tisztújító közgyűléséről (Magyar Szó, 1996. szept. 13.);

Mirics Károly: Megmérettetés: a politikai öngyilkosság gyakorlata (Magyar Szó, 1996. nov. 10.)

Mirics Károly: Kezdeményezés a VMDK-ban előállt válság rendezésére. (Szabad Hét Nap, 1996. nov. 28.)

Páll Sándor: Nyílt levél a VMDK tanácsának (Szabad Hét Nap, 1996. nov. 28.)

Mirics Károly: A tagsági lap becserélése pártkönyvecskére Ágostonéknál (Magyar Szó, 1997. dec. 17.)

Mirics Károly: Tartós céljaink új meglátásban (Magyar Szó, 1997. febr. 27.)

Mirics Károly: Szenttamás - az Ágoston András-féle magyar politizálás temetője (Szabad Hét Nap, 1997. márc. 6.)

Mirics Károly: A politikai vakság ellen (Magyar Szó, 1996. dec. 22.)

A VMDK zenta-csókai, valamint óbence-lőrökbecsei körzeti szervezeti tanácsának 1996. november 19-én megtartott üléséről közrebo-

csátott nyílt levele a VMDK tanácsához (Magyar Szó, 1996. nov. 24.).

Mirics Károly: A VMDK bukásának okai (Magyar Szó, 1997. szept. 25.)

*A VMDK-VMSZ közötti pártharcok elméleti alapját veti meg a VMDK részéről Vékás János Két part között című tanulmánya (Hirmondó, 1996/79-es, 80-as és 81-es szám). Ágoston András ezeket az elméleti tételeket később számos írásában tovább fejlesztette és finomította. Egy szerkesztőségi tanulmányában így összegezi a pártharc szükségét: "Kezdjük az utóbbival. A vajdasági magyar politikai színtéren a VMDK és a VMDK-ból kivált VMSZ között antagonisztikus szembenállás alakult ki, ami megbénította a vajdasági magyarság autonómiatörekvéseinek megvalósítását célzó erőfeszítéseket. A vita lényege, hogy a VMDK autonómiát és politikai szubjektivitást követel a vajdasági magyaroknak. Sikraszáll továbbá a magyar nemzet határmódosítás nélküli politikai integrációjáért, s politikai értékrendjében az autonómiára leadott magyar szavazatok számát elébe helyezi a képviselői helyek megszerzésének. A VMSZ, a magyar kormány elvárásainak megfelelően, nem követel autonómiát. Elfogadja, s a gyakorlatban is igyekszik megvalósítani a kisebbségi elit helyi hatalomba való beépülésének elvét. Ebből kifolyólag politikai értékrendjében legfelsőbb jó a képviselői hely.

A magyar kormánysszervek és a szerbiai hatalmi tényezők hallgatóságos együttműködésének következményeként a két szervezet, s az általuk képviselt két politikai koncepció, két értékrend küzdelmében a VMSZ most csatát nyert. Nem azért, mert jobb, vagy erősebb, hanem mert a működéséhez fűződő, nagyon is összecsengő hatalmi érdekek ezt megkívánták.

Hiába mutatott rá a VMDK alapos érveléssel, hogy a VMSZ győzelmét az érdekeltek választási csalással biztosították, mind Belgrádnak,

4. A polgári pártoktól való egységes elzárkózás elsősorban tartományi szinten, azzal a megindokolással, hogy azok túlságosan szerb színezetűek. Azoknak az üldözése a VMDK soraiban,¹¹ akik kiálltak a vajdasági polgári pártokkal való együttműködés mellett. Még következetesebb elzárkózás az országos polgári pártoktól, azzal az indoklással, hogy ezekben még inkább kihangsúlyozott a szerb nacionalizmus.

5. A VMDK-ból kivált és függetlenedett VMSZ-nek a megbélyegzése azáltal, hogy elvtelenül, hol a magyarországi,¹² hol a jugoszláv belügy által létrehozott, a vajdasági magyarságnak és választópolgárainak megosztását elvégző, hivatásos bérencekből álló fiókszervezetnek minősítették. Magyar vonatkozásban a pluralizmus nyílt tagadása a VMDK politikájában.

6. A VMSZ-nek arra irányuló törekvése, hogy a felbátorító választási sikerek után¹³ kiszorítson minden más magyar politikai pártot a közéletből. Csupán az együttműködés látszatának a felkínálása és csillogtatása, a valóságban pedig minden más magyar politikai párttal való együttműködés lehetőségének az alattomos tagadása. Kifejezett szándék és törekvés, hogy bomlassza a többi magyar pártot, hogy a bomlásukból származó szórványtagságot összegyűjtse, anyagi javak felkínálásával megzsarolja, korrupcióval politikai ellenszolgáltatást csikarjon ki. A művelődési egyesületek és civil szervezetek függő helyzetbe hozása, maga alá gyömösölésére való törekvés olyan anyagi támogatásokkal, amelyeket politikai ellenszolgáltatás fejében adnak.

mind pedig Budapestnek közös érdeke volt, hogy a VMDK autonómiakoncepciója elvesze legitimitását. Az, hogy a VMDK 36 százalékos eredményt ért el, s a nyomás ellenére 46 809 szavazatot kapott, az a vajdasági magyarság politikai érettségét, autonómiatörekvéseinek tudatosságát bizonyítja." (Hogyan tovább?, Hírlap, 1997. ápr. 10.)

¹¹A VMDK képviselőinek és tanácsnokainak szerepe és működése a képviselői testületekben - a VMDK elnökségének határozata (A balkáni pokolban, 1993.) Csúpn 1998-ban változik meg valamelyest a helyzet a vajdasági polgári pártokkal szemben. Ekkor valamennyi vajdasági magyar párt aláírja a javaslatot Vajdaság alkotmányos helyzetének a megváltoztatására. Ezután felveszik a kapcsolatot a vajdasági és országos polgári indíttatású pártokkal. Magától értetődő, hogy ezek a polgári pártok túlnyomórészt szerb színezetűek.

¹²Csak a VMDK küzd az autonómiáért - Miért nem akar a VMSZ meg egyezést? A VMDK tanácsának közleménye a Törökbecsén 1995. július 22-én megtartott üléséről. (Hirmondó, 1995. júl. 30.) A tanács megállapítja, hogy a VMSZ magyarországi hatalmi körökre támaszkodva nem akar egyezkedni a VMDK-val. Mindkettő célja, hogy a vajdasági magyarok ne rendelkezzenek politikai alanyisággal és politikai szervezethez gyenge legyen. Ettől az állásponttól az Ágoston András vezette politikai elit sohasem állt el.

¹³A törzspolitika struktúra, amely a vajdasági magyar politikai szintén az egyetlen politikai érdekszervezet, a VMDK kívülről gerjesztett osztódása folytán alakult ki, egészében alkalmatlanná vált a vajdasági magyarság alapérdekeinek védelmére. Ebben az összegabalyodott részerdekekre épülő látszat-többspártrendszerben még az sem kell visszatetszést, ha valaki délelőtt a szerb hatalmi párttal szűri össze a levelet, délután pedig a szerb ellenzékkel megy tüntetni. Belgrádi és budapesti támogatással különleges egypártrendszer van kialakulóban. Ebben egy párt ellenőrzése alá kerül elsősorban a magyarországi támogatás leosztása, de a fontosabb civil szerveződések is. Közben a vajdasági magyarság egésze továbbra is a politikai és anyagi alávetettség állapotában marad." (Mit akar a Vajdasági Magyar Demokrata Párt?, Hírlap, 1997. ápr. 10.)

¹⁴A zentai közgyűlést követően, a magyar kormány erős embereinek hathatós anyagi és politikai segítségével, a VMDK-n belüli ellenzék megalakította a VMSZ-t. A szervezet mentora és névadója Csoóri Sándor volt. Megkezdődött a VMDK-VMSZ-vita. A vitában a HTMH és a vajdasági meg a magyar média arra törekedett, hogy a személyes és részerdekeket képviselő VMSZ-szel szemben marginalizálja a vajdasági magyarság autonómiatörekvéseit, s a VMDK autonómiakoncepcióját.

A VMSZ a kezdetben megszerzett magyar kormányzati támogatást a magyarországi választások után is megtartotta. A változás csupán annyi, hogy a kormányzattal most a Kasza-Várad-szárny, egyes ellenzéki körökkel pedig a Hódi-Dudás kettős tart kapcsolatot. E kétarcú politikai szervezet fennmaradása és előretörése egyetlenegy okkal, a magyar politikai elitnek az autonómia elutasításában tanúsított egységével magyarázható.

A VMDK előre menekült. A következő évben, az 1995 márciusában megtartott szabadkai közgyűlésen új, most már alkalmazható autonómiakoncepciót fogadott el. Benne a perszonális autonómia modellje olyan politikai autonómiát körvonalaz, amely nem követel területi elhatárolást.

A politikai küzdelem ettől fogva a magyar kormány, illetve a HTMH és a VMDK között folyik. A VMDK a vajdasági magyarság autonómia-követeléseit fenn akarja tartani, a HTMH pedig a háttérbe akarja szorítani. A szerb hatalom nem befolyásolta a magyar-magyar politikai vitát. Az ugyanis mindenképpen neki kedvezett." (Mi történt? Hírlap, 1997. ápr. 10.)

7. A VMSZ bürokratizálódása, a polgármesteri és pártelnöki funkció egybeolvasztása egy személyben (klasszikus autokratizmus, belső ellenőrzés nélkül). Biztató jelenségek és megnyilvánulások a VMSZ vezetésében 1999-ben¹⁴.

A magyar polgári-nemzeti demokratikus mozgalmi célok feladása és a párteltek kialakulása, egymás közti marakodása a kölcsönös megsemmisítésig

Ad 1. Milyen következményekkel és eredményekkel járt a VMDK színeiben megválasztott parlamenti képviselők és községi tanácsnokok tevékenységének a megzabolázása?

Kisebbségi sorsban szabad-e ugyanúgy működtetni a „pártkorbácsot”, mint a nagy közösségekben, egységes társadalmakban, államokban? Annál is inkább föltehető ez a kérdés, mivel akkor, amikor a VMDK éppen csak hogy létrejött és épp csak megkezdte a tevékenységét, Ágoston András elnök pedig állandóan kihangsúlyozta, hogy a VMDK nem párt, nem vesz részt a hatalmi harcban, tisztséget nem fog vállalni a végrehajtó hatalomban — ennek ellenére megszületett egy olyan okmány, amely ugyan papíron csak

szégyenlősen, a demokrácia leple alatt zaboláz, a valóságban azonban már tág teret adott a felelősségrevonásnak. A VMDK 1990-ben még nem vezette be a pártból való kizárást¹⁵. Maradt tehát a veszekedés és a lejáratás módszere azzal szemben, aki nem értett egyet az elnök vonalvezetésével, vagy akivel nem egyezett az elnök, Ágoston András és az alelnök, Vékás János. Dr. Hódi Sándort kezdettől fogva mellőzték és gyanakvással fogadták. Egyre jobban elmélyült és erősödött a Vékás János és Hódi Sándor közötti feszültség és rivalizálás. A VMDK vezetősége előtt világos kellett volna hogy legyen, mennyire különbözik a parlamenti képviselők és községi tanácsnokok politikai műveltsége és a magyar kérdéshez való eszmei hozzáállása. Ismeretes, hogy az elmúlt nyolcvan évben, amióta a magyarság a Vajdaságban kisebbségi sorsban él, végtére is minden magyar sokat veszített a magyarságából. Ennek ellenére a VMDK vezetősége türelmetlenséget tanúsított ezekkel a különbségekkel szemben, a legrövidebb úton akarta homogenizálni a különböző véleményeket olyan szigorú vonalvezetésbe, amit meg sem értettek és közvetlenül nem is kötődött hozzá semmilyen polgári és nemzeti érdek. Jóval nagyobb jelentőségű volt ez az okmány, mint ahogyan

¹⁴A VMSZ a magabiztos erő pozíciójából és a leplezetlen visszautasításra támaszkodva folytatja a VMDK-tól és a többi párttól való elzárkózást az 1997-es választások előtt. Ebből kifolyólag nem is jöhetett létre semmilyen választási koalíció. Jól látható ez Biacsi Antal: Egy sikertelen tárgyalás és egy választási stratégia margójára című írásából. (Körkép, 1997. aug. 7.).

¹⁵13) Megállapodás-tervezet Vajdaság önkormányzásának politikai kereteiről (Körkép, 1998. dec. 30., Magyar Szó, 1998. dec. 27.). A megállapodás-tervezetben a VMSZ megoldást kínál Szerbia és Vajdaság legitim pártjainak Vajdaság önkormányzásáról. A megállapodás-tervezet eljuttatta a magyar nemzetiségi közösség legitim képviselőinek is.

A VMSZ és a VMPM közös sajtóközleménye az 1999. január 11-ei pártközi találkozóról és együttműködésről, amely akkor teljesedik ki, ha a VMSZ biztosítja a további együttműködésről és közös munkáról szóló megállapodás-tervezet jobbítását. (Szabad Hét Nap, 1999. jan. 20.) A VMSZ és a VMDK együttműködése a vajdasági magyarság érdekében szintén közös közleményben került kifejezésre. (Szabad Hét Nap, 1999. jan. 20.) E két szervezet az 1997-es köztársasági parlamenti választásokon a magyar pártokra leadott szavazatok 80 százalékát kapta.

A VMDP, a VMKDM és a KDT közös közleményben utasította el a VMSZ felhívását, illetve a felkínált megállapodás-tervezetet (Magyar Szó, 1999. jan. 24.).

¹⁶A VMDK 1990. március 31-én Doroszlón megtartott közgyűlésén elfogadták a szervezet alapszabályzatát (A magyarok Jugoszláviában '90, Újvidék, 1990., 87. oldal). Az alapszabály 6-10. szakasza szabályozza a tagságot, de a kizárás intézményét nem vezette be. A VMDK 1994. március 27-én Zentán megtartott közgyűlésén alapszabály-módosítást hajtottak végre, és bevezették a kizárás intézményét (9. szakasz). Ez az alapszabály nem jelent meg a sajtóban, hanem a VMDK vezetői által korlátozott számban közreadott Botrány című kiadványban (Újvidék, 1994. június, 25. oldal). A kizárás intézményével a VMDK párttá alakult át.

Ennek alapján a VMDK 1995. március 11-én Szabadkán megtartott közgyűlésén 74 tagot zártak ki, ezeknek a névsora olvasható a Magyar Szó 1995. március 26-ai számában. Valamennyien a legaktívabb tagsághoz tartoztak.

A Páll Sándor vezette VMDK 1996. december 21-én Becsén megtartott közgyűlésén visszaállította a Doroszlón elfogadott alapszabályt, és megszüntette a kizárás intézményét (9. szakasz). A kizárt tagokat visszavette a VMDK-ba.

A VMSZ 1995. június 17-én Zentán megtartott alakuló közgyűlésén alapszabályt fogadott el. Többször is módosították, és a Szabadkán, 1997. augusztus 30-án megtartott közgyűlésen véglegesítették. (Körkép, 1997. szept. 11.). Az alapszabály nem tartalmaz büntető intézkedéseket a tagsággal szemben. Megszünteti a kollektív tagságot, és a szervezetet párttá nyilvánítja.

A többi magyar párt alapszabálya nem vezette be a kizárás intézményét.

a meghozatalakor tűnt. Megkövetelni az egységes politikai vonalvezetést és kiállást mindenkitől és mindenben — ez politikai rövidlátásra utalt. Hiszen Szerbiában és Jugoszláviában még tíz év után is a legnagyobb mértékben képlékeny a politikai helyzet. Nyilvánvaló, hogy ez az okmány a politikai erkölcsökbe gázolt. Ahelyett, hogy csak egyszerűen és általánosságokban követelte volna meg a magyarság megmaradásáért való kiállást, sokkal tovább lépett és olyan különbségeket mellőzve definiált és olyan egységes megoldást javasolt mindenre, amit nem tudtak elfogadni még a csúcsvezetőségben sem. Ez a túlzott aprólékosság valójában veszélyeztette az egyedülálló és legfontosabb cél elérését. Akkor nem volt ki figyelmeztessen erre a veszélyre. Ennek a kötelező érvényű okmánynak az alapján a csúcsvezetőség már a kezdet kezdetétől fogva erős jogot formált a felülbírálásra és a büntető szerepkörre is. Az aggodalmak nem voltak alaptalanok, és gyorsan be is igazolódtak¹⁸. Az elnök, mintha továbbra is újságíró maradt volna, vég nélküli csetepatéba és közelharcba sodródott csaknem a magyarság felével. Ezt a tagságból mindenki megtehetné volna, kivéve az elnököt. Vékás János alelnök a szervezet rejtett mechanizmusát hozta működésbe és a szervezet belső hangulatkeltő csatornáin keresztül ugyanezt csinálta. Ők ketten igen rövid idő alatt a szervezet fölött uralkodó eszközként kezdték használni a funkciójukat. A VMDK a demokratikus döntéshozatal módszere helyett a legveszélyesebb helyen, a parlamenti képviselők és községi tanácsnokok munkájában is, a kikényszerített döntések sorozatának az útjára lépett Ágoston András tekintélye alapján. Nem sokkal az okmány meghozatala után a községi képviselő-testületekben lévő VMDK-ás tanácsnokok (Szabadkán, Topolyán és Kishegye-

sen) felvették a kapcsolatot a vajdasági és országos polgári indíttatású pártokkal. A vezetőség akkor még tehetetlenül nézte a pártfegyelem megsértését. Bizalmatlan légkör és olyan helyzet alakult ki, ami már másokban is azt a benyomást keltette, hogy gyenge szervezetről van szó, amely képtelen útját állni a szervezetenlenségnek és széthúzásnak. Ez az okmány utólag annál inkább veszélyesnek bizonyult, mert általa a tagság legaktívabb részét rúgták oldalba és igyekeztek betörni; azokat pedig, akik még előző politikai múltjukból sokat tudtak a politikával való manipulációról, s akik később ezt a tudásukat bőségesen kamatoztatták, a VMDK szervezete és vezetősége ellen fordították. A békemozgáloban, polgári engedetlenségi kiállásban nagy tekintélyt szerzett Balla Lajos-Laci beintésére vártak csak, hogy szervezkedjenek a VMDK vezetősége ellen. A kissé anarchista megoldásokra is hajlamos Balla Lajos-Laci olyan javaslatokkal állt elő, amelyek hamarosan ízeire szedték szét a VMDK-át.

Ad 2. Ágoston András módszereivel itt nem is szükséges külön foglalkozni, mert már eddig is taglaltuk őket és majd a későbbi szemléltetésből fény derül rájuk. Végére, ő volt a szervezet elnöke. A lejátszódó események kapcsán gyakran Vékás János nevéhez fűzték a pártos erőszakot, holott az Ágoston Andrástól eredt. Vékás János csak annyira lehetett „spiritus diaboli”, amennyire Ágoston András a szervezet „spiritus ágense” volt. A kettős fogat tökéletesen dolgozott, s később az egyik bukása törvényszerűen vont maga után a másikat.

Ad 3. Az egységes véleménykialakítás kötelezővé tételével és a platformosodás javasloinak az üldözésével megkezdődött a szervezet szétverése. A mai napig sem világos, hogy a múltjukban sok tapasztalatot

¹⁸A VMDK és VMSZ együttműködésének akadályaira mutatnak rá Ágoston András és Kasza József közös interjúi a Magyar Szó 1996. április 21-ei és október 27-ei számaiban. Az interjúból világosan kiolvasható, hogy a két pártvezér nem szándékozott választási koalícióra lépni, ugyanis mereven elzárkóztak az együttműködés minden formájától. Az interjúból kiolvasható, hogy az autonómiakoncepciók közelíthetők lettek volna, de személyi érdekek és más, ezekhez kapcsolódó anyagi érdekek is lehetetlenné tették az együttműködést és a választási koalíciót. Kasza József már az erőviszonyok pozíciójából utasítja vissza az együttműködést. Kasza Józsefnek a magyar körzetre azért volt szüksége, mert azt remélte, hogy általa Szabadka könnyebben visszakaphatja a városi státust. Ágoston András viszont azért ragaszkodott mereven a személyi elvű autonómiához, mert ebben lehetőséget látott a szerbiai polgári pártokkal való együttműködésre.

Lásd még Major Nándor: Az érdekvédelem dilemmái című írását (Magyar Szó, 1994. jún. 17.). Major Nándor ebben az írásban mint a VMSZ ideológusa kötelezte el magát.

Ágoston András minden nyilvános alkalmat megragadott és kihasználta, hogy lejárássa Kasza Józsefet az elmúlt öt évben. Ágoston András és Kasza József személyes ellenszenvét jól megvilágítja Kasza József: Elég - Ágoston András a buzgó sajtólevelező, aki leveleiért és cikkeiért pénzt vesz fel az Illyés Közalapítványtól című írása. (Magyar Szó, 1996. máj. 12.).

A VMDK elnökségének Becsén 1995. augusztus 26-án elfogadott közleménye felfüggeszti a VMSZ-szel való együttműködést (Hírmondó, 1995./66. szám). A közlemény a VMSZ-t áruló szervezetnek minősíti, amiért beengedte a menekülteket a magyar önkormányzatok területére és "lepaktált" a Szerb Szocialista Párttal.

gyűjtött politikusok hogyan tudtak ebbe a hibába esni? Hacsak nem azért, mert rossz (szerb) példával éltek a saját magyar képviselőik és eszmeiségük kialakításában. A platformosodás elvetése a csúcsvezetőségben azon a meggyőződésen alapult, hogy a VMDK-ban belül nincs szükség politikai ellenségekre és ellenzékre. A platformosodás kérdésén először nyíltan a dominánsan magyar nemzeti és a dominánsan polgári előjelű és együttműködésre törekvő politikai erők ütköztek meg. A csúcsvezetőség habozás nélkül kimutatta dogmatikus gondolkodását és politikai bürokratizmusát. A maguk által megalkotott alapszabályra hivatkoztak, amely nem engedte meg a platformosodást. Azokat, akik azt javasolták, hogy éppen ezért kell megváltoztatni az alapszabályt, azzal vádolták meg, hogy nem tisztelik az alapszabályt. Ördögi kör keletkezett. Olyan politikai akaratnak a megnyilvánulása volt ez a csúcsvezetőség részéről, amely a nemzetiségi ügyet akarva akaratlanul bürokratikus kérdéssé, bürokratikus voluntarizmussá változtatta. Az Ágoston András és Vékás János által irányított csúcsvezetőség nemzetileg idegennek minősítette mindazokat a gondolatokat, amelyek nem voltak összhangban Ágoston Andráséval. (Vékás János ugyanis sohasem csinált magának külön cselekvési teret. Ágoston Andrásról mindig következetesen hű maradt.) A platformosodási próbálkozások után Ágoston András teljes erővel a dogmák kidolgozására és további „pontosítására” fordította a figyelmét. Mint az már az előzőkből kiderült, tette ezt olyan helyzetben, amikor nem látszott semmilyen realitása a megvalósításnak, hiszen tíz évre rá Szerbiában, illetve Jugoszláviában olyan képlekeny a helyzet és olyannyira ismeretlen a rendezés lehetőségeinek a képlete, mint a konfliktus elején. Szerinte a magyarság nyílt és megoldatlan kérdését hármass autonómiával (területi, személyi elvű és helyi autonómiákkal) lehet megoldani. Mint ismeretes, ennek a dogmának a gyengesége éppen az ő részéről mutatkozott meg abban, hogy 1999-

re beérte már csupán a személyi elvű autonómiával. Minden másféle törvényes javaslatot (így a VMSZ későbbi javaslatait is) a nemzetiségi érdek elárulásának minősített. Azután, hogy Ágoston András létrehozta a VMDP-t, Páll Sándor, a maradék VMDK elnöke árulásnak minősítette a hármass autonómia feladását, és következetesen ragaszkodott a VMDK eredeti autonómiajavaslatához. Nyilvánvaló, hogy az autonómia-koncepciók körül hatalmi harc alakult ki¹⁷ a magyar pártok között, valóságos hatalom nélkül; anélkül hogy bármilyen megoldás akár a legkisebb realitással is bírt volna. Ennek a politikai harcnak a kezdeményezője minden esetben Ágoston András volt. Kényszerképzetté, rögeszmévé változtatta az autonómia-koncepciójának mindig azt a változatát, amelyet éppen kigondolt. Ez lett a platformosodás elvtelen elvetésének a következménye. Ha 1993-1994-ben ők ketten engedélyezték volna a platformosodást a VMDK-ban belül (mint ahogy az megtörtént az RMDSZ-ben), nagyon sok politikai feszültség levezetést nyert volna és a vajdasági magyarság politikatörténete egészen más fordulatot vett volna. Nem így történt, mert ők mást akartak, bizalmasan gyakran hangoztatták, hogyha a VMDK-ban belül platformosodás lesz, akkor ők nem fognak tudni politizálni. A platformokat tehát homogenizálni-bolsevizálni kellett, hogy lehessen politizálni. El kell mondani, hogy utóbb a VMSZ sem tudott megbirkózni a platformjaival.¹⁸ A platformok követelőit, akik láthatóan Tóth Hóti Gábor körül tömörültek, ebben a szervezetben is mellőzni kezdték. A platformosodás igazi mozgatója azonban Hóti Sándor¹⁹ volt, aki miután kizárták a VMDK-ból, a VMSZ létrehozását kezdeményező bizottság élére állt. Hóti Sándort a VMDK vezetősége a vajdasági magyarságnak juttatott külföldi pénzek hűtlen kezelésével vádolta meg. Miután Csubela Ferenczel együtt döntő szerepet vállalt a VMSZ létrehozásában is, dr. Hóti Sándor hasonlóan súlyos vádakkal illette a VMDK vezetőséget. Hóti Sándornak azonban nem le-

¹⁷A VMDK bürokratizálódásának, párttá változásának a szándéka, a platformosodástól való teljes elzárkózás eldöntött tény volt már a zentai közgyűlés előtt, melyet 1994. március 27-én tartottak. Ágoston András: A szembenézni a veszélyekkel - Áramlatok a VMDK-ban, és Vékás János: Kisebbségi akrobatika című elméleti tanulmányában kifejezésre jut a szándék. A VMDK zentai tisztújító közgyűlésén Ágoston András beszámolója csupán megismételi az előző írásban már lefektetett elveket (Botrány, Újvidék, 1994 június, 16. oldal). Ugyancsak lásd Ágoston András cikkét: Reformosok a VMDK-ban - Kivel akar koalícióra lépni Csubela Ferenc? (Botrány, Újvidék, 1994. 50-51. oldal). Hasonlóképpen az Állásfoglalás a válságról - A VMDK elnökségének állásfoglalása az Adán, 1994. június 15-én megtartott ülésen (Botrány, Újvidék, 1994., 164. oldal).

¹⁸A VMSZ-ben jelentkező platformosodás elutasítását tartalmazza a Pásztor Istvánnal, a VMSZ szabadkai helyi szervezete elnökével és szövetségi képviselővel készült interjú: A személyes érdekek nem nöhetnek a VMSZ érdekei fölé (Körkép, 1997. ápr. 3.).

¹⁹A dr. Hóti Sándorral való leszámolásra a zentai tisztújító közgyűlésen került sor 1994. március 27-én (Botrány, Újvidék, 1994 június). A leszámolás a nyilvánosság előtt történt, a Magyar Szóban és Magyarországon. Hóti Sándort hűtlen pénzkezeléssel vádolták meg.

hettek sokáig illúziói a VMSZ vezetőségét illetően sem, mert ebben a szervezetben is hasonló problémák jelentkeztek, mint a VMDK-ban. Csak idő kérdése volt azután, hogy Hódi Sándor a maga nemzeti alapú platformját kiszakítsa a VMSZ-ből és létrehozza az MVSZ JOT-ot, amelynek az élén áll. Ennek a következménye az lett, hogy a VMDK és a VMSZ is elvesztette az adai helyhatósági választásokat. A mai napig sem lehet felmérni, hogy milyen távlati következményei lesznek ennek a jövőben. Minden bizonnyal a Tisza menti VMSZ nem fog tudni úgy megerősödni, mint amilyen erős volt annak idején a VMDK. Ellenkezőleg, várható a gyengülése.

Ad 4. Ágoston András mint tapasztalt politikus aránylag könnyen szorította ki egy rövid időre Hódi Sándort a vajdasági magyar politikai életből. Amikor ő mégis visszatért oda, sokakat hozott magával, akik már készek voltak az ellenzékiiségre. Hódi Sándor eszméileg velük sem értett egyet (s ők sem vele), mégis ideiglenesen az élükre állt. Vezéri egyéniségnek bizonyult Csubela Ferenc is, akiről addig úgy tűnt, hogy Ágoston András leghívebb követői közé tartozik. Csubela Ferenc egy szélsőséges horvát nacionalista elmagyarosodott fia volt. A JKSZ-ben töltött be hosszú éveken keresztül pártpolitikai majd állampolitikai tisztségeket. Ennek ellenére magatartásában, de még inkább igyekezetében sok polgári értéket ápolt. Csubela Ferenc Várady Tibor hatására még régebből azon a véleményen volt, hogy nem lehet a vajdasági magyarok helyzetét csupán autonómiaultimátumok útján rendezni, tartózkodni kell a szélsőséges és a szerbektől minden formában elzárkózó magatartástól. Ezek ugyanis nem adnak eredményt. Csubela Ferenc azzal az eltökéltséggel állt a VMSZ élére, hogy keresni fogja a „modus vivendi” elsősorban a vajdasági szerb polgári pártokkal. (Több ilyen okmány utóbb aláírásra került.) A kormányzó szocialista párttal való szembenállást is csendesítette, ennek ellenére a VMSZ nem nyerte el a szerb aktuális hatalom tetszését. A VMSZ politikája

nem tűnt a nacionálszocialisták szemében őszintének. Ha nem is annyira, mint előzőleg a VMDK, a VMSZ is ki volt téve a politikai megvetés, sőt súlyos nyomás veszélyének a szerb hatalmi szervek részéről. Bebizonyosodott az, hogy a központi szerb hatalom, az autokrácia és plutokrácia úgazdag, háborún meggazdagodott képviselői legalább annyira (de meglehet, hogy még jobban) félték egy polgári alapon létrehozott vajdasági autonómiától, mint amennyire attól a személyi elvű autonómiától, amelyet éppen abban az időszakban Ágoston András követelt. A VMDK egészen 2000-ig állandó pergőtűz alatt tartotta a VMSZ-t mint a magyarság érdekeit eláruló szervezetet, amely kollaborál a mindenkor aktuális szerb hatalommal (holott az a vajdasági szerb polgári pártokkal tartott fenn tartósabb és elmélyültebb kapcsolatokat). A VMSZ kiválásával nem szűnt meg a belső feszültség a VMDK-ban. Az újabb feszültségforrást a VMDK másik alelnöke, Páll Sándor képezte. A délvidéki-vajdasági magyarság nyolcvan éves történelme folyamán nem volt a politikai érdekeinek ragyogóbb képviselője a jugoszláv-szerb parlamentben Páll Sándornál. Annak ellenére, hogy minden képviselőházi választáson, de a VMDK tisztújító választásain is több szavazatot kapott, mint Ágoston András, hű emberének számított. Rendkívül népszerű politikus volt a magyarok és a szerbek között is. Páll Sándor vegyes házasságban él. Ágoston András nem alaptalanul, nagy vetélytársat látott benne, irigyelte a műveltségét is. Többször meg akarta politikailag semmisíteni, de sehogy sem találta meg ennek az igazi, megfelelő módját, mert emberére akadt Páll Sándorban, aki magabiztosan mozgott a Vajdaságban és Szerbiában. Szerteágazó kapcsolatai voltak szinte minden országos jellegű szerb párttal. Otthonosan mozgott a Szerb Megújódási Mozgalomban, a Demokrata Pártban, de az országos jellegű Polgári Szövetségben is. Véleménye szerint annak ellenére, hogy erős a szerb nacionalista beütés az országos jellegű ellenzéki pártoknál és polgári mozgalmaknál is, a VMDK-

Lásd még Ágoston András: Tét az autonómia - Válasz dr. Hódi Sándornak: A délvidéki bozótháború című írására (Szabadkai Hirmondó mint a Hirmondó melléklete, 1995. jún. 3.). A VMSZ zentai alakuló közgyűlése után Hódi Sándor visszavonult a VMSZ munkájából. A VMSZ Szabadkán, 1997-ben megtartott közgyűlésén Hódi Sándor már kimaradt a vezetői testületekből.

"A történelmi VMDK bomlásztásának története a zentai közgyűlés idejére nyúlik vissza. Akkor, 1994 márciusában, annak ellenére, hogy a formális egység megmaradt, világos törésvonal alakult ki. Az autonómiapárti, s a Hódi-elszámoltatást követelő többség Ágoston Andrással az élen szembe került a Kasza-párti szocialista-liberális (vagy még inkább pragmatista-reformkommunista), illetve a Hódi-Dudás kettős befolyása alatt álló jobboldali szárnnyal." (Mi történt? - Hírlap, 1997. ápr. 10.)

nak kapcsolatot kell velük tartania. Ágoston András nem látott bennük politikai erőt, ezért egyértelműen visszautasított velük minden együttműködést. Páll Sándor 1996-ig többször is élesen bírálta²⁰ a VMDK vezetőségét, hogy nem keresi a kapcsolatot a VMSZ-szel, a tartományi és országos jellegű ellenzéki szerb pártokkal. 1996. december 21-én Páll Sándor önhatalmúlag, váratlanul összehívta híveiből a VMDK tisztújító közgyűlését.²¹ Megkerülve a VMDK alapszabályát, valóban puccsszerű lépésre szánta el magát. Leváltotta a VMDK egész akkori vezetőségét Ágoston Andrással az élén. Új vezetőséget neveztetett ki, amelynek az élére megválasztotta saját magát. Az addig kilencéltű Ágoston András tehetetlenül nézte a becsei eseményeket. Végül válaszlépésre szánta el magát és nemsokára a puccsszerű becsei kongresszus után ő is összehívta a maradék híveit és létrehozta Szenttamáson a Vajdasági Magyar Demokrata Pártot, amelynek az élére megválasztotta magát. A pártja a soron következő parla-

menti és helyhatósági választásokon 99 százalékos vereséget szenvedett, de ő ennek ellenére nem hagyott fel az „eurokonform” autonómiaultimátumok gyártásával. Utólag is nehéz megállapítani, hogy Ágoston András rántotta-e le Páll Sándort, vagy fordítva, Páll Sándor taszította-e Ágoston Andrást a politikai megsemmisülésbe. Annak ellenére, hogy Páll Sándor kereste az együttműködést a VMSZ-szel, az mégsem jött létre. Azt is nehéz megállapítani, hogy vajon az ő kapzsiságából-e, vagy a szervezete iránti becsületérzésből kifolyólag. Ugyanis az 1997-es parlamenti választások előtt a VMSZ választási koalíciót ajánlott fel a VMDK-nak, éppen Páll Sándor érdemeire való tekintettel. Egy biztos helyet kínált a parlamentben Páll Sándornak, de ő hármat követelt. Akkor Páll Sándor messze túlértékelte az erejét, és a javaslatot visszautasította. Ez lett a veszte, mert a pártja, a „történelmi VMDK” teljes vereséget szenvedett a jugoszláv és szerb parlamenti választásokon. A bolsevik elem a koalíciós készség hiá-

²⁰ Dr. Páll Sándor: *Hogyan tovább?* - A magyarság fennmaradásának az alapfeltétele a VMDK és a VMSZ erkölcsi, politikai megtisztulása (Magyar Szó, 1996. máj. 12.).

Dr. Páll Sándor: *Párbeszédet a vajdasági magyarsággal* - "A VMDK vezetősége rosszul politizált, ami miatt elvesztette a tekintélyét, s ezzel együtt minden támogatást. A VMDK-an belül is vannak szószóliói a VMSZ-szel való együttműködésnek." (Magyar Szó, 1996. máj. 10.)
Történelmi tévedés - Interjú dr. Páll Sándorral, a VMDK volt alelnökével. (Szabad Hét Nap, 1996. szept. 19.).

A Páll Sándor vezette VMDK előkészítésében, illetve Ágoston András menesztésében részt vett a VMDK zenta-csókai körzeti szervezete (a körzeti szervezet tanácsának nyílt levele a VMDK elnökségéhez a Magyar Szó 1996. márc. 31-ei számában).

Páll Sándort a VMDK tanácsának szenttamási üléséről már 1996. szeptember 14-én kitiltották (Magyar Szó, 1996. szept. 15.). Páll Sándort, a VMDK alelnökét, a VMDK Szabadkán, 1996. szeptember 8-án megtartott közgyűlésen leváltották. Ez alkalommal is interjút adott, amely megállapította, hogy nagy politikai és személyes ellentétek vannak a vezetőségben.

"A HTMH most már közvetlenül is belépett a küzdelembe. A közöttük folyó vitában a VMDK ellenében nyíltan a VMSZ oldalára állt. Belső állásfoglalása alapján megkezdte a VMSZ médiapromóciójára vonatkozó döntés végrehajtását. Ennek a stratégiának fontos eleme a VMSZ "autonómiakonceptiójának" kidolgozása. Ez a dokumentum nem autonómiakonceptió, hiszen nem irányozza elő a vajdasági magyarság képviselői szervének közvetlenül a magyarok részéről történő megválasztását, de a közvélemény manipulálására alkalmas, hiszen igazi tartalmát kevesen ismerik.

De ez nem minden. A HTMH, miközben látszólag támogatja a VMDK autonómiakonceptiójának kidolgozását, 1995 januárjában közvetlenül is kapcsolatra lép Páll Sándorral, a VMDK akkori alelnökével. A cél az, hogy a belső egység megbontása nyomán megvalósulhasson a VMDK "keményvonalas" elnökének, Ágoston Andrásnak, s a hozzá közel álló vezetőknek a leváltása. Ezt a stratégiát a HTMH anyagi és politikai befolyása alatt álló vajdasági magyar média nyíltan megfogalmazta, és gátlástalan politikai propaganda formájában támogatta.

A VMDK vezetése most már három fronton küzdött a vajdasági magyarság autonómialörekvéseinek fenntartásáért. Küzdött a szerb politikai szinten, hadakozott a HTMH-val és a VMSZ-szel, s igyekezett elhárítani dr. Páll belső bomlasztásra irányuló tevékenységét. Ez a küzdelem értelemszerűen az 1996-os parlamenti és helyhatósági választásokat megelőző VMDK közgyűlésen érte el a tetőpontját." (Mi történt? Hírlap, 1997. ápr. 10.)

²¹ Puccskísérlet Becsén - Dr. Páll Sándor és csoportja a VMDK ellen (Hirmondó, 1996/84-es szám). A VMDK elnöksége arra figyelmeztetett, hogy a Páll Sándor által Becsén 1996. december 21-én összehívott tisztújító közgyűlés ellentétben van a VMDK alapszabálya 12. szakaszának 4. bekezdésével. Eszerint a közgyűlést csakis a VMDK tanácsa hívhatja össze.

"A Kaszával és Várady Tiborral kötött előzetes egyezség alapján Páll a VMDK 1996 szeptemberében megtartott közgyűlésen azzal a követeléssel állt elő, hogy a két szervezet induljon együtt a választásokon.

Ha a javaslatot a közgyűlés akkor elfogadja, ma lenne ugyan egy-két képviselőnk a szövetségi parlamentben, de nem lehetne megállapítani, hogy a vajdasági magyarság akarja-e az autonómiát vagy sem. A küldöttek szerencsére tudták, hogy a VMSZ nem akar autonómiát. Ez az oka annak, hogy 92 százalékkal leszavazta Páll "egyeztetett" javaslatát. Miután Páll bejelentette, hogy a döntést nem fogadja el, a közgyűlés titkos szavazással leváltotta az alelnöki posztról.

nyában és visszautasításában mindig megnyilvánult és föl lehetett lelteni a világnézeti és eszmei magatartásban is. 1999-ben Páll Sándor változtatott a politikai hozzáállásán, a VMSZ-t többé nem bírálja, hanem keresi a vele való koalíció lehetőségét. Ágoston András a VMDP élén teljesen elutasít bármilyen koalíciót a VMSZ-szel. Megkísérel saját maga vezetésével egy koalíciót létrehozni: maga köré szeretné tömöríteni a Vajdasági Magyar Keresztény Demokrata Mozgalmat, a Keresztény Demokrata Tömörülést és a Vajdasági Magyar Polgári Mozgalmat is. Ez a koalíció azonban akadozik, mert a VMPM utólag egyre jobban közeledett a VMSZ-hez és koalíciós együttműködési hajlamot mutatott. Ha sikerülne is ezeknek az ellentétes előjelű koalícióknak a létrehozása, nem sokat jelentenének. A vajdasági magyarság politikai életében elérkezett abba a szakaszba, amikor csupán vezérpártok egyezkednek mozgalmi jelleg nélkül. Valamennyi párt tagságát együttvéve, be lehetne tenni egy-két autóbuszba. A nép ezeket a pártokat „kombipártoknak” hívja. Nagy kérdés, hogy a vajdasági magyarságért mit tudnának tenni, hogyan tudnák képviselni érdekeit. Hiába hivatkozik valamennyi a kizárólagos „legitimítására”, az megoszlik, valamennyinek van legitimítása, de valamennyi erőtlenségre és tekintély nélküli.

Az 1999-es év annyiban hozott változást a magyar pártélet felállításában, hogy a VMSZ és vele együtt a VMDK végképpen a vajdasági szerb polgári pártokkal való együttműködés mellett döntött²² és hajlik az ezek által javasolt megoldásokat elfogadni és továbbfejleszteni a vajdasági autonómia kialakításában (ezek viszont többé nem zárkoznak el a VMSZ-VMDK-

VMPM által kidolgozott megoldásoktól). Ez a három párt szeretné viszontlátni Vajdaság autonómiáját valamilyen formában az 1974-es alkotmány alapján. Az Ágoston András vezette laza koalíció²³, amely most még merevebben elzárkózik a „Kasza-féle önkénytől és árulástól”, mint azelőtt, úgy tűnik végképp az országos jellegű Panić-Obradović vezette polgári pártokkal való együttműködés mellett döntött, és ezeknek ajánlotta fel a vajdasági autonómiamegoldásait. Ezek azonban még eddig hallgatásba burkolóztak.

A magyar állam és külpolitika képviselőit, a magyar – magyar kapcsolatok csúcsovezetőségét és irányítóit óriási felelősség terheli mindazért, ami a vajdasági autonómia kérdésében történt az elmúlt tíz évben. Ugyanis, sohasem mondták ki a múltban és most sem, amikor esetleg a kérdés felvetése már aktuálisabb, melyik autonómiatípus felelne meg legjobban a magyar állam érdekeinek és a vajdasági magyarság megmaradása szempontjából. Van-e itt eltérés? Ha van, melyik modellt kell „metszéspontba” hozni, melyiket kell a másik felé közelíteni. A tisztánlátás ebben a kérdésben eleve erőtlenné tett és tesz a mai napig számos politikai kötelhúzást a pártok tevékenységében. Úgy tűnik a jövőben is jelen lesz a pártok között a nyílt vagy lapangó összetűzés éppen ebből kifolyólag. Ugyanakkor mindegyik továbbra is a vajdasági magyarság igazi érdekeire fog hivatkozni, holott ezek mögött személyes ambíciók húzódnak meg. Amelyik egy kicsi előnyhöz is fog jutni, arra fog törekedni, hogy kiszorítsa a többi. Az előnyt pedig mindig a látszólag távol levő szerb fél fogja megadni, őszinte vagy hazug ígéretekkkel. Az őszin-

A VMDK tehát egyedül indult a választásokon, és annak ellenére, hogy a VMSZ a választásokra hivatalos magyar forrásokból 160 000 német márkát, a szerb hatalomtól pedig legkevesebb 40 000 szavazatot kapott, az Ágoston vezette VMDK pedig autonómiakonceptiója révén, az ellene folyó hajsza ellenére kiérdemelte több mint 46 000 vajdasági szavazatát.

A VMDK még ezekkel a szavazatokkal is fenntarthatta volna a vajdasági magyarság autonómiatörekvéseit.

A Páll-féle puccsra azért volt szükség, hogy ez az utolsó lehetőség is megszűnjön”. (Mi történt? Hírlap, 1997. ápr. 10.)

Páll Sándor, miután 1996. szeptemberében leváltották a VMDK alelnöki tisztségéről és 1996. december 18-án kizárták a VMDK-ból, összehívta a VMDK tisztújító közgyűlését Beceén, 1996. december 21-ére. Ezen leváltották az egész vezetőséget, Ágoston Andrást is beleértve. Ágoston András puccsnak minősítette a becsei közgyűlést, mivel már előzőleg leváltatta Páll Sándort, és kizárta a szervezetből. Azzal vádolta, hogy fittyet hányva az alapszabályra, leváltatta a legitim vezetőséget. Ezért beperelte a szerb igazságügy-miniszternél. A szerb igazságügy-miniszter azonban szabályosnak minősítette a becsei közgyűlést. (Hírlap, 1997. ápr. 10.). Ekkor Ágoston András megmaradt híveiből Szenttamáson összehívta a VMDP alakuló közgyűlését 1997. február 22-ére (Hírlap, 1997. ápr. 10.).

²²A VMSZ vezetősége a Megállapodás Vajdaság önkormányzásának politikai kereteiről elnevezésű tervezetet felkínálta Szerbia és Vajdaság valamennyi politikai pártjának is (Magyar Szó, 1998. dec. 27., Körték, 1998. dec. 30.).

te ígéretek azonban kevés változást fognak hozni a vajdasági magyarság életében. Csak a nemzetközi közösség által kikényszerített változásokat és megoldásokat fogja elfogadni a szerb fél. Mivel még tíz év után is képlékeny a szerbiai helyzet, a politikai harcokban az egymás közti viszonyokra jellemző lesz a kóros fondorlatosság, a nyilvánosságtól távol lejátszódó események pörgetése és lejátszása.

Ad 5: Az előzőkből látható, hogy a VMDK tagadta a platformosodás létjogosultságát, politikájában kimutatható az ellenzékiiségnek a tagadása a vajdasági magyar politizálásban. Az ellenzék lejáratásában sohasem válogatott a módszerekben. Ezek nem a polgári parlamenti demokrácia eszköztárából származtak, hanem az előző kommunista erkölcsökhöz tartoztak. Valaki vagy valami lejáratásához nem volt szükséges a bizonyíték, az állítást, a vádat magában is elégségesnek tartották. Ezt a módszert bőségesen alkalmazták a VMSZ szervezetével szemben. A VMSZ-t a radikális politikai belharc elleni tiltakozás (éppen a vádaskodás elleni tiltakozás) hozta létre, amiből elege volt minden politikailag aktív vajdasági magyarnak. (Joggal félhetett mindenki, hogy a vádaskodás áldozatává válhat, és a lejáratásból neki is kijuthat.) Aki ilyen helyzetet idézett elő, számolnia kellett volna azzal, hogy mindig vannak olyanok, akik kívülről leselkednek és bekapcsolódnak a baj elmélyítésébe. Csak a vajdasági magyarságot érintő belső pártharcba valóban nemsokára bekapcsolódtak a magyarországi, de a szerbiai pártok is. Mindenki az érdekeinek megfelelően. Ha a VMDK nem tagadta volna a pluralizmus létjogosultságát, minden polgári és nemzeti érdek tisztább formában nyilvánulhatott volna meg, és megegyezés jöhetett volna létre köztük. A polgári parlamentarizmus és demokrácia gyakorlatához kellett volna igazodni. Ez azonban ismeretlen volt eb-

ben a türelmetlenséget árasztó környezetben. A politikai ellenzék nem csak szavakban, de a gyakorlatban kellett volna elfogadni. Erre nem volt meg a hajlandóság, azzal az indoklással, hogy a mieink azok, akik hátba szúrtak bennünket. Ágoston András később sem, amikor már létrehozta a VMDP-t, nem alkalmazta a polgári demokráciában ismert toleranciát.

Messzemenők ennek a következményei, mint ahogyan annak is, hogy az együttműködés minden formáját tagadták. A VMSZ megjelenése a vajdasági magyar köztudatban, mint ahogyan később a többi párt felbukkanása sem tudott egykönnyen utat törni magának. Ebben a köztudatban nem fogadták el maradéktalanul a mai napig sem a politikai pluralizmus szükségességét, még kevésbé mind a hat párt létjogosultságát. A pártok szaporodása osztódással, az általános sárdobálás, amelyben senki sem mondhatta el magáról, hogy ő nem hajigált és tiszta maradt, szinte értelmetlenné tette a politikai pluralizmust. Az ilyen politikai pluralizmus ugyanis, amely nem a közérdekek tiszta védelméből ered, hanem hatalmi önkényből és gazdagodási vágyból (a politika segítségével, a közérdekek képviselésével szembeni visszaéléssel és kisajátítással) nem tud meggyökerezni, a köztudatban. Tagadhatatlan, hogy ilyen jelenségeket tapasztalt a vajdasági magyarság már előzőleg is a VMSZ megjelenése előtt, a VMDK működésében is.

Ad 6. A VMSZ túlnyomórészt személyi sértődöttségből és sokkal nagyobb számú személyes politikai ambícióból jött létre, mint ahogyan azt Ágoston András megengedte volna és szerette volna látni. A VMSZ létrejöttét olyan emberek is sürgették, akik kiegyezést követeltek a vajdasági magyarság súlyos helyzetével, csak hogy tudjanak vállalkozni. Olyan emberek is helyet kaptak a vezetésben, akik vállalkozásuk és magántu-

²¹A VMDP, a VMKDM és a KDT közös közleményében áll a következő: "A vajdasági magyar politikai elit egy része a 90-es évek eleje óta bizonygatja: kisebbségi közösségünk nem képes az autonómia működtetésére. Ebből a megállapításból kiindulva odasimult a hatalomhoz és saját érdekeit szem előtt tartva azt szorgalmazza, hogy a többségi szerb hatalom jelölje ki azokat a magyar vezetőket, akiket alkalmasnak tart arra, hogy közvetítsék a szerb hatalom akaratát a magyar kisebbség felé". (Párbeszéd az autonómiáról, Magyar Szó, 1999. jan. 24.). Hogy egyértelműen a VMSZ körül tömörülő magyar politikai elitre gondoltak, ugyanúgy mint 1995-ben, látható a VMDP alelnökének, dr. Sepsey Csabának a kijelentéséből: "A VMSZ koncepciója valóban jó szolgálat a szerbiai hatalmi köröknek, amelyek Kosovo autonómiájának az elnyerésekor kénytelenek lesznek egy Szerb Vajdaság Autonóm Tartomány létrehozásával ellensúlyozni a politikai helyzetet". (A VMSZ és lapunk bírálata, Magyar Szó, 1999. jan. 14.).

lajdonuk gyarapítását a közérdekek képviselőiténak a segítségével is eredményessé akarták tenni. Ebből kifolyólag a VMSZ-ben sem volt őszinte együttműködési készség a többi párttal; a felbátorító választási sikerek után még kevésbé. Úgy tűnik, hogy csak 1999-ben történt e tekintetben változás. A VMSZ-nek 1999-ben közrebocsátott okmánya a Vajdaság önkormányzásának politikai keretéről szóló megállapodás formájában őszinte együttműködést kínál a többi magyar, most már legitimnek elismert párt képviselőivel. Ez új hangnem a vajdasági magyarok politizálásában. Aggasztó és riasztó viszont a VMSZ-nek az a törekvése és gyakorlata, hogy a támogatottságát és befolyását a vajdasági magyarságnak szánt közpénzekből is kész pénzelní. A vajdasági magyarságnak szánt pénzeket nem tartja olyan többpárti ellenőrzés alatt, amely működik is, hanem alapjában véve biztosítja a meglevő mechanizmus útján a saját teljes befolyását. A párt, amely a vajdasági magyarok összérékének a képviselője nevében lép a politikai porondra, ezt nem teheti. A VMSZ a civil szervezeteket a maga befolyása alá akarná rendelni, holott azok éppen azért civil szervezetek, mert az állam és a politikai pártok között helyezkednek el. Helyzetük megváltoztatása tulajdonképpen tagadná és megvonná a civil jellegüket. A VMSZ ellenőrzése alá vonta a vajdasági magyar művelődési élet és a tájékoztatás nagy részét. Ahol tehetette, politikai ellenszolgáltatást követelt meg az anyagi támogatás fejében. Nem alaptalanul keletkezett az a benyomás, hogy a magyarországi államhatalmi szervekkel egyetértésben történik ez a jelenség. Több példa bizonyíthatná az előző állítást. Mindez nem csak az irigység érzését váltotta ki a többi párt képviselőiben, hanem a jogos haragot is. Ilyen módon mindenki alattvalói és manipulált helyzetben érezhette magát, és előbb-utóbb ez újabb tiltakozást fog kiváltani valamilyen formában. A látszatdemokratikus megoldások, amelyek a vajdasági magyarság politikai életében nem tisztelik a politikai kisebbségben lévők érdekeit is, előbb-utóbb ellenszenvet, megvetést és haragot fognak kiváltani, és ellenállási szövetségre készíthetjük őket. Ha ez a gyakorlat megváltozna, akkor ez nem fog megtörténni. Ez azonban addig nem valószínű, amíg a mostani vezetők irányítják a politikai szervezetet.

A VMSZ számos megnyilvánulásában kiütöközt a régi rendszerből jól ismert önkény és dolyf. Ugyanakkor megjelentek a polgári viselkedésnek az erkölcsi normái és ezek tisztelete, megtartása. Annál inkább érthetetlen, hogy a szervezet miért használja a rossz-

hírű vezető kommunista ideológusok szolgálatait (Major Nándor) a tevékenységében.

Ad 7: A polgári demokráciában nem ismeretlen a pártirányítás és a végrehajtó hatalom élén lévő funkciók egyesítésének a gyakorlata. Amikor azonban a párt kormányzó párttá lép elő és első emberét teszi a kormány élére, általában egy ügyvezető pártelnököt választ. A VMSZ gyakorlatában ez nem így történt. Abban az igyekezetében, hogy erősnek látsszon és kiszorítsa a többi magyar pártot a küzdelemből, majd összeszedje ezek fölmozsolódott tagságát, a VMSZ-ben minden hatalom egy ember kezében összpontosult. A pártelnöki és a magyarság szempontjából legfontosabb községi polgármesteri funkció egy ember kezébe került. A VMSZ vezetőségéből többen polgármesteri székre kerültek, kitisztították a közigazgatásból a többi magyar párt tagjait (nem így a szocialista és a radikális párt tagjait), vagy teljesen mellőzik szakmunkájukat és szolgáltatásaikat. A VMSZ-ből a parlamentbe, a képviselő-testületekbe és a közigazgatásba jutott vezetők a közérdekű funkciójukat gyakorolva (s gyakran ennek segítségével) tovább üzik vállalkozásukat. Az összeegyeztethetlenségi erkölcs vagy joggyakorlat Jugoszláviában ismeretlen, s ha ismert is lenne, nem tartaná be senki, így a magyarok sem. A VMSZ vezetői a saját ellenőrzésük alatt tartják a közhasznú pénzforrásokat és döntenek a magyar érdekű céleszközök hova fordításáról (többpárti egyeztetés nélkül), pedig az egész magyar közösség nevében kormányoznak helyi szinten. A felhasználásban keverednek a magyarországi és községi pénzek és együttvéve gyakran úgy jelennek meg, mintha azokat a VMSZ osztogatná. Ebből kifolyólag nevetséges helyzetek is előállnak, mint pl. egy rossz hírű, a vajdasági magyarság érdekeit megkárosító volt kommunista vezető könyvének a kiadása rejtett pénzekből. Mint a VMSZ elnöke második számú tanácsosának a könyvét azért adják ki, mert ő „nagyon okos”. A VMSZ vagy Szabadka község, vagy mind a kettő pénzelt-e a könyvet, ilyen körülmények között, ismeretlen marad. Az ilyen és hasonló cselekedetek számos magyar értelmiségit a kommunista restaurációra és visszarendezésre emlékeztetnek, nem alaptalanul. Nem alaptalanul számos magyar értelmiséginek úgy tűnik, hogy a VMSZ csúcavezetőségében is (mint annak idején a VMDK-ban) ott vannak a karrieristák, akik most is hivatásból magyarkodnak, mint a kommunista években. Viszont az is igaz, hogy a vajdasági magyaroknak nincsenek új típusú, polgári neveltetésű politikusai, a meglevők pedig éberén őrködnek afölött,

hogy ne is legyenek. A fiatalságot nem engedik a megbízások közelébe. A harmatgyenge vajdasági politikai szerveződésben a szintén harmatgyenge VMSZ a legerősebb²⁴. Úgy tűnik azonban, hogy még az ilyen kis szervezet is, mint a VMSZ, képes bürokratizálódni (azért mert a képviselő-testületek bürokráciájára támaszkodik). Erősebb lehetne, ha a polgármesteri eredményeket vagy melléfogásokat, automatikusan nem kellene és nem lehetne kiegyenlíteni a VMSZ elnökének cselekedeteivel. A párt, amelyik képviselni akarja a teljes magyar közösséget, és az összmagyarság nevében gyakorolja a parlamenti megbízatást, nem engedheti meg, hogy keveredjenek a funkciók: az összmagyarság képviselője és a polgármesteri, amely csupán a város, a helység minden polgára nevében működnek.

Fennáll annak a veszélye, hogy a VMSZ esélyei a következő parlamenti és helyhatósági választásokon zsugorodnak, mert az ilyen belső bajokkal küszködő szervezet kifulladásra. Viszont biztató lehet az, hogy a VMSZ óvatosabban politizál, mint a VMDK. Ha visszatekintünk az elmúlt tíz évre, megnézzük, hogy ki mikor hibázott és tévedett a legnagyobbat, mégis azt kell megállapítanunk, hogy a VMDK az, amelyik a legnagyobbat tévedett még 1990-1991-ben:

1. Amikor szisztematikusan készítette elő a vezérpárttá való átalakulását (a parlamenti képviselők és községi képviselő-testületi tanácsnokok eszmei és politikai megregulázásával,²⁵ ezzel tagadva a demokratikus polgári mozgalmi jellegét); 2. Amikor hűségesküvet követelt minden magyar nyelvű médiumtól²⁶; 3. Amikor

minden magyar nyelvű média fölött követelte az alapítói jogot s ezzel tagadta a polgári politikai pluralizmust, tagadta a polgári politikai jogok és az emberi jogok prioritását. A VMDK továbbélése VMDP formájában sem változott meg, hanem még inkább zugpolitikus szintre süllyedt.

A VMSZ-ben is voltak hasonló próbálkozások²⁷ (sajtóháza tömörítés), de szerencsére azok csak halvány kimondott próbálkozások maradtak. A VMSZ javíthat tekintélyen, ha távol tartja magát a szélsőségektől, ha kombinálja a polgári ellenállást és polgári jogokat a kollektív nemzetiségi intézmények és jogok követelésével. Világos kell legyen, hogy a jugoszláv helyzet tíz év után is ugyanolyan képlékeny, mint a válság kezdetén. A vajdasági magyar közösség kollektív érdekei azt kívánják, hogy csak a rendezés órájában billenjen kelet a súly az oldalra a mérleg nyelve, amely a megoldást adja. Az az óra még mindig várat magára. Amikor viszont elérkezik, szükséges minden párt összefogása. Aki szélsőségekben gondolkodik, és nem akar koalícióra lépni a cselekvés érdekében, számoljon a következményekkel és szigetelődjön el.

Miben egyeztek meg a pártok?

A pártok úgyszólván minden olyan megállapítással egyetértenek, amely a vajdasági magyarság kisemizettségére, elszegényedésére, jogfosztottságára, alárendeltségére vonatkozik. Azonos a véleményük a szerb társadalomban és államban lejátszódó gazdasági, szociális, oktatási és kulturális folyamatok megítélé-

²⁴A pártok szigorúan titkolják tagságuk számát. A tagok tagdíjat gyakorlatilag nem fizetnek 1992 óta. A VMSZ szintén nehézségekkel küszködik a tagsága biztosításáért. Bár létrehozta a helyi szervezetek 40 magyarlakta helységben, de ezeknek kis taglétszámuk van. Ezekre a problémákra világít rá Fehér István: Kapcsolatkeresés című írása (Körkép, 1998. okt. 21.), és Biacsi Antal: Nekünk Mohács kell című írása (Körkép, 1998. okt. 7.). A választási győzelem ellenére a VMSZ tagsága nem növekszik jelentősen, mivel elitpárt, illetve vezérpárt jellegű.

²⁵Előbb a VMDK, utóbb pedig a VMSZ nemzeti mozgalmi jellegéért szállt síkra több írásában is Dudás Károly, a Szabad Hét Nap felelős szerkesztője és a VMSZ vezetőségi tagja (Szembenézés, Körkép 1997. jan. 23., Megmaradni mozgalomnak, Körkép, 1997. júl. 31.).

²⁶Ágoston András levelei a magyar intézmények vezetőihez 1993. április 13-án; Ágoston András levele a vajdasági magyar tájékoztatási eszközök főszerkesztőjéhez 1990. október 20-án és 1993. március 16-án; Ágoston András levele a vajdasági magyar hírközlő eszközök szerkesztőségeinek (megjelentek A balkáni pokolban, 1993-ban, 253-255. oldal). Ugyancsak Ágoston András levele a tájékoztatási eszközök főszerkesztőjéhez, amelyet 1994. április 10-én írt (Botrány, 1994, 92. oldal), valamint a VMDK közleménye a Szabadkán 1996. március 2-án megtartott tanácsülésről, amelyben ismét időszűrővé teszi a Forum ügyét. (Magyar Szó, 1996. márc. 7.)

²⁷A vajdasági magyar sajtóháza - A VMSZ kezdeményezése (Magyar Szó, 1997. ápr. 29.), Fehér István: Sajtóház (Magyar Szó, 1997. máj. 4.).

sében. Sőt, egyformák azok az elvárásai is, amelyek a vajdasági magyarság jogegyenlőségére, gazdasági, foglalkoztatási, nyelvhasználati, oktatási jogaira valamint művelődési felemelkedésére vonatkoznak²⁸.

Tölcseffektus

Amikor a szervezési adottságokkal nem rendelkező Páll koalíciós szerződést és együttműködést kínált fel a VMSZ-nek, igen naiv politikusnak bizonyult. A tárgyalások még be sem fejeződtek Kasza József és Páll Sándor között, amikor már Kasza utasította alattvalóit, hogy mindenütt, ahol vannak VMDK-ás szervezetek, azokat bomlasszák szét, számolják fel. A koalíciós tárgyalásokon és szerződésben éppen az ellenkezőjéről történt megállapodás, vagyis arról, hogy ahol már léteznek VMDK-ás szervezetek, ott a VMSZ nem fog saját szervezeteket alakítani. Ennek ellenére Kasza

József felrúgott minden megállapodást. A klasszikus kommunista jellemű, a karrierista érvényesülés eszközeiben nem válogató Kasza, már jóval korábban, még mielőtt leült volna tárgyalni Páll Sándorral, eldöntötte, hogy fölmozsolja a VMDK szervezeteit. Az inkább rög-tönzésekre mindig kész, felületes hozzáállásra hajlamos és a látszateredményekkel mindig megelégedő Páll Sándor igen megkönnyítette a dolgát; Páll föl se fogta, milyen csapdába esett, nem is tudta, mi megy végbe a szervezetében. A közügyekben szintén mindig végig kommunista stílusú, de Robespierre-becsületű aszkétának a szerb hatalom részéről megvesztegethetetlen Ágoston Andrásnak nem maradt más hátra, mint hogy ezután, éveken keresztül azon keseregjen, hogyan szedte szét darabjaira a haszonlesés és a kaptizáció a „történelmi” VMDK-át.

Az ilyen nagyfokú egyetértés hiánya, valamint a tények és elvárások tekintetében az intézményes politikai megoldások akarásában jelentkező szélsőséges

²⁸A VMDK 1990. szeptember 29-én elfogadott programja, a VMSZ 1995. június 17-én Magyarokért itt maradni cím alatt megjelentetett programja, a VMOP 1997. augusztus 8-án közzétett előzetes programcéljai alapján véve megegyeznek a vajdasági magyarság helyzetének megítélése tekintetében. „A vajdasági magyarság akarja az autonómiát, de kezdeti lelkesedése lelohadt, s a rohamos szociális és gazdasági leépülés következtében, újra szembe kerül az atomizálódás romboló folyamataival.

A gyorsuló nemzeti leépülés okai a következők:

- népcsoportunk kisebbségi jogainak állandó, szélesedő frontokon történő visszaszorítása;
- az autonómiaért folyó, hat éve tartó, hiábavalónak látszó küzdelem;
- a magyar többségű községek és települések nemzetiségi összetételének erőszakos megbontása, a menekültek betelepítése és a háború elől elmenekült mintegy 35 000 fiatalnak a családokig lenyúló hiánya;
- az a tapasztalat, hogy a maffiagazdálkodás elemeitől terhes gazdasági viszonyok között az egyén csak akkor számíthat sikerre, ha nemzeti öntudatát háttérbe szorítja, s lemond a nemzetével való szolidaritásról;
- a vajdasági magyarságot halmozottan érintő gazdasági és szociális megcsúszások.

Vannak biztató jelenségek is.

A háborús körülmények között, az ellene folyó lélektani hadviselés közepette a vajdasági magyarság a politikai önszámolás folyamatain ment keresztül. Megtanult saját fejével gondolkodni, s tudja, hogy összefogással el lehet kerülni a létét fenyegető nagy veszélyeket.

A vajdasági magyarság az anyaországgal szemben nem táplál illúziókat. Tudja, hogy a kisebbségek ügye a magyar politikában az euroatlanti csatlakozás árnyékában van. Jót akar az anyaországnak, de érzi, hogy a saját boldogulásáért folytatott küzdelmet sem adhatja fel. Elfogadja a magyar nemzet határmódosítás nélküli politikai integrációjának elvét. Ennek megfelelően a magyar-magyar kapcsolatokban sikraszáll a partneri modell érvényesüléséért. Ennek a lényege, hogy az euroatlanti csatlakozás ügyeivel párhuzamosan a magyar kormány és a politikai pártok vállalják a kisebbségek autonómiaért folytatott küzdelmét.

A jugoszláv politikai szinten a rokon, vagy rokonítható pártokkal együtt hozzájárul a piacgazdálkodás térhódításához, s ennek megfelelően a következetes demokratizálódáshoz.

A gyakorlatban, napi tevékenységek során szorgalmazza:

- a magyar iskolahálózat létrehozatalát;
- a vajdasági magyarság alapérdekeinek megfelelő művelődési politika felelős, nem pártszínezett, az érdekeltek teljes körének bevonásával történő meghatározását;
- a nyelvi egyenjogúság gyakorlati érvényesítését;
- az állami tulajdonban lévő magyar tájékoztatói eszközök tulajdonának magyar közösségi tulajdonná történő átalakulását;
- a helyi önkormányzatok decentralizáción alapuló újjászervezését, illetékességük és hatáskörük növelését;
- a család- és anyavédelem anyagi alapjainak javítását, a gyermekvállalásra ösztönző népesedési politikát;
- a munkahelyeket biztosító gazdasági beruházásokat, a tőkebevonást a magyarok lakta helységekre;
- a jól bejáródott magyarországi üzleti tájékoztató és tanácsadó vállalatok kirendeltségeinek létrehozatalát a magyarok lakta helységekre;
- társadalmi önszervező csoportok létrehozatalát, ezek hatékony működését.*

Az említett gondolatokat a VMOP fogalmazta meg (Hírlap, 1997. ápr. 10.), de hasonló a VMDK programjának tételei és célkitűzései.

különbségek arra engednek következtetni, hogy csupán a politikai vezetők agyában és jellemében összpontosulnak a legnagyobb bajok²⁹. A vezetők elsősorban önbírálatot kellene, hogy gyakoroljanak, az új gyakorlat szerint pedig meg kellene, hogy gyónjanak. Mindenképpen szembesülniük kellene önmagukkal. E nélkül nincs önmérséklet, önmérséklet nélkül pedig az elvakultság kap helyet a realitásokkal szemben. Az elvakultság veszett üggyé teszi a megmaradásért való küzdelmet a nagyszerb nacionalizmussal szemben³⁰. Nem minden örvény húz a mélységbe. Még sincs úszó, aki ne rémülne meg tőle, és ne kezdene fuldokolni benne. A bátorság azonban általában előjön és kisegíti az úszót belőle, csak a tölcserőrvényből nincs menekülés. Úgy tűnik, a vajdasági magyarság ilyen örvénybe került a balkáni események következtében. Ehhez azonban nagymértékben hozzájárultak a vajdasági magyar pártok vezetői és pártelitjei is³¹. Mint tíz évvel ezelőtt, még mindig ott tartanak, hogy eldöntés melyik autonómia-modell a legcélszerűbb a megmaradáshoz: vajdasági polgári alapra helyezett autonómia,³² vagy az etnikai alapon nyugvó területi vagy a személyi elvű autonómia.

Az autokrata szerb hatalom erre azt feleli: egyik sem, és egyiket sem fogom megengedni. Nem fogom megengedni azért, mert a szerb állam egységes és megbonthatatlan kell, hogy maradjon. Ha mégis engednie kellene a kosovói kérdésben, annak a feltétele az lesz, hogy Kosovónak csak akkor fogja megadni az autonómiát, ha Vajdaságnak semmit sem lesz köteles adni, sem polgári, sem etnikai vonatkozásban.

Vajdaság a szerb értelmiségi elit szerint a szerbek legnagyobb szerzeménye a XX. században, s a központi hatalom úgy érzi, hogy Vajdaság autonómiájával ezt elveszítenék. Anélkül, hogy valami okosat tudnának mondani erre a vajdasági magyar vezérpártok és pártelitiek, nem marad más hátra, minthogy megtalálják az együttműködés útját, és hogy kivárájk a nemzetközi közösség végleges döntését.

Et post malam segetem serendum est.

²⁹A VMKDM által Újvidéken, 1998. november 28-án összehívott pártközi találkozón, amelyen részt vett a VMKP, a VMPM és a KDT is, a négy párt Szerbia elnökéhez levelet intézett, amelyben szorgalmazták a vajdasági magyar tanács létrehozatalát (Magyar Szó, 1998. dec. 2.). A VMSZ azonban nem írta alá ezt az okmányt, holott 1998. december 27-ei okmányában maga is szorgalmazza a tanács létrejöttét.

³⁰A szerb és magyar média jobban látta, mint a VMKP és a VMSZ vezetői, illetve vezérégyéniségei azt, hogy a két párt programjai között nincs összebékíthetetlen ellentét, sem különbség. A pártok csupán taktikájukban különböznek (Lásd: A párterdek hasonlók, csak a vezetők civakodnak című, magyarra fordított, a belgrádi Politika napilapban megjelentetett írást a Magyar Szó 1996. aug. 21-ei számában). A cikkben az áll, hogy, a VMKP vezetősége továbbra is folytatja azt a merev politikát, amely a zentai pártszakadáshoz vezetett.

A Magyar Szó szerkesztőségében több száz a reagálásoknak, az újság hasábjain pedig az elmúlt években százon fölüli azoknak az írásoknak a száma, amelyekben a polgárok arra utalnak, hogy a vezetők ambícióiban és karriervágyában vannak a bajok. A különbségek a programokban leküzdhetők, elhanyagolhatóak és taktikai jellegűek.

³¹A nemzeti színű polgári demokratikus mozgalmi jelleg közvetlen tagadását és a vezérpártokba és pártelitbe tömörülés létjogosultságának ideológiáját véglegesítette Ágoston András, amikor összegezte a VMKP történelmi szerepét és fölöslegességét a továbbiakban; amikor a "partneri" viszony leple alatt követeli a magyarországi politikai elit és a vajdasági magyar pártok elitje közötti együttműködést (Hírlap, 1997. ápr. 10.) Akarják-e a magyarok az autonómiát című tanulmány következő fejezetei: A történelmi VMKP teljesítette a feladatát, A magyar-magyar kapcsolatokról és A partneri modell.

³²A Vajdasági Demokratikus Reformpárt közleménye - Véleménycsere a VMSZ-szel Vajdaság státusáról (Magyar Szó, 1999. jan. 26.) Megkérdőjelezett nyitottság - a Vajdasági Mozgalom kétkedik a demokratikus pártok szövetsége által javasolt Partnerség a változásokért együttműködési programban (Magyar Szó, 1999. jan. 26.). A jelentésben áll a következő: "Nem tudni, hogy a két tömörülés: a Szövetség a Változásokért és a Demokratikus Pártok Szövetsége között létrejön-e a közeledés, megegyeznek-e konszenzussal egy minimumban, amellyel a demokratikus változásokat szorgalmazza az országban. A Demokratikus Pártok Szövetsége - a Vajdasági Demokratikus Reformpárt, a Vajdasági Magyar Szövetség, a Vajdasági Szociáldemokrata Liga, a Szociáldemokrata Unió, a Szandzsák Koalíció és a Šumadija Koalíció szabadkai ülésén javasolt egy együttműködési tervet a Partnerség a változásokért elnevezéssel. A Vajdasági Mozgalom mértékelése szerint nem tudni, hogy jöhetett létre ez a javaslat, amikor két párt, a VMSZ és a VSZL egymással ellentétes állásponton vannak Vajdaság státusát illetően. A Liga, mint ismeretes, újabban a republikánus mozgalmat és a köztársaságot szorgalmazza, a VMSZ viszont az autonómiát, különös tekintettel a magyarok, a kisebbségek helyzetére a Vajdaságban. A két javaslat külön-külön a rendszer malmára hajtja a vizet. Ezért a Vajdasági Mozgalom továbbra is kiáll korábbi, a Vajdaság korszerű autonómiájára vonatkozó programcéljai, alapidokumentumai mellett, amelyeket a VDRP és a VMSZ is hitelesített."

Vallomás a pályámról

(I. rész)

Annak ellenére, hogy a Vajda vezetéknev a magyar művelődéstörténet jól csengő nevei közé tartozik, nem dicsekedhetem azzal, hogy Vajda János, Vajda Péter vagy Vajda Júlia s a többiek távoli leszármazottjai lennék.

Kunhegyesen ma is vannak Vajdák s az unokaöcsém meg is ismerkedett velük. A vezetéknevemet viselő első bácsfeketehelyi ember (Vajda Mihály) az egyházi adatok szerint a tizenharmadik században Bácskába érkező kunhegyesi telepesek egyike volt. Mind anyai, mind pedig apai ágon a kuláktól a béresig, a gazdag kereskedőtől a mesteremberig többféle társadalmi helyzetű ember létezett a családukban, csak éppen értelmiségi nem. Akkor sem, ha általam még ismert elődeim kevés kivétellel jó tanulók voltak a hatosztályos iskolában, s ha apám, aki a két háború között béresként kezdte, lap- és könyvterjesztéssel, nagytrafik vezetésével folytatta, majd a Forum Lap- és Könyvkiadó topolyai tisztviselőjeként fejezte be pályafutását anélkül, hogy a két nyomatékos fölszólításnak engedve, belépett volna a Kommunista Szövetségbe. Én tehát vadhajtként jelentkeztem konzervatív paraszti hagyományok talaján a kispolgári külsőségekhez igazodó szüleim és rokonaim világában.

Egyre nyugatabbra dörögtek a fegyverek, amikor 1945 telének végén (február 20-án) Feketicsen - a hajdani Bácsfeketehelyen - megpillantottam a napvilágot. Kínlódvá, hosszúkás fejjel. Apám, mielőtt bevonult volna a petőfistákhoz, hogy a valószínű fordulat után ne hurcoljanak el bennünket, meghagyta: "Nehogy svábot neveljete a fiamból!" Ezt inkább a patriarkális szokás mondatta vele, mint valós szükséglet, mert anyám Hitlerben az Antikrisztust rettegte, Pratscher nagyanyám pedig jóban volt a magyarokkal. Ennek s bigott vallásossága ellenére rábeszélésre elengedte fiát, anyám öccsét az SS soraiba. A tizenhét éves kamasz ugyanis Szeghegyen inaskodott, s főnöke, a szabómester a Kulturbund főnöke volt. Rosszat, ha akart volna, akkor sem követhetett volna el a nagybátyám, mert a rövid kiképzés után Sztálingrádhoz ve-

zényelték, ahol már a csata elején ellőtték a lábát. Apám jellemére vall, hogy noha rá jellemző erkölcsi túlzással sohasem bocsátotta meg sógora náci múltját, míg az a szeghegyi fogolytáborban vezekelt, ételt hordozgatott neki, kockáztatva, hogy őt is ott fogják; s a későbbi évtizedekben is támogatta a szakmájában jól kereső rokkantát, akit a sors iróniájaként a lovaenaci (szekicsi=szeghegyi) montenegróiak megkedveltek.

Én mindenesetre az első szavakat svábul gyogyogtam. Öreganyám miatt. Anyám ugyanis német kiéjtés nélkül beszélt magyarul, s ma is őrzöm a bizonyítékát annak, hogy a helyesírása volt olyan, mint számom, a Vajdaságban egyetemet végzett magyar emberé.

Később aztán, amikor apám szerencsésen hazatért a Petőfi brigádból, magyarul eredt meg a nyelvem. Egyre inkább. Főleg azoknak a könyveknek a segítségével, amelyekkel apám bástyázott körül, s amelyekre ma is ámulattal gondolok vissza. Némelyeket fejből is fújtam s mind a mai napig megragadtak belőlük egyes részletek az agyamban. Álmódzó s éveig beszédhibás létemre bennük és sokféle játékomban találtam menedéket. No meg apai nagyanyám gyümölcsösében. A magyar szőlőfajták közül jó néhányat (pl. a később Németh László drámájából is megismert matiással) ott találkoztam először.

A szüleim büszkéek voltak a "túlokosságomra". Már az iskolába íratásom előtt ismertem a betűket, s hacsak nem magoltattak velünk, már az órán elsajátítottam a tudnivalókat. Szüleim református (s a tetejében puritán) rendszeretete ellenében én meglehetősen szertelen voltam s csínyeken törtem a fejem, a mindig nyomomban járó unalommal hadakozva. A szüleim viszonylag ritkán fenytettek s mértékkel fogtak be az ott-honi munkába. Azt is sokallottam.

Hatodikos elemista koromig ott éltünk, ahol születtem: tanyán. (Ma már az aszfaltútnak és a villanynak köszönhetően nem tűnik a világ végének ez a néhány ház az Adria utcában.) Akkor nekem, gyöngye idegzetű és fizikumú) lévén, nagyon távoli volt az iskola. Ennek

ellenére a református vallásórákat is rendszeresen látogattam, s noha az itt elsajátított erkölcsi normák és bibliai ismeretek miatt elég sok bajom volt a(z) (ál)kommunista világban, hálásan gondolok vissza hajdani paptanítóimra. Későbbi kritikai tevékenységem erkölcsi alapjait elsősorban nekik köszönhetem.

Az iskola mellett az egyház is tudatosította bennem a testkultúra fontosságát. Néhányan összefogtunk a Keresztyén Ifjúsági Egyesületben és rendszeresen pingpongoztunk. Nem emlékszem, hogy akkoriban jobban játszott volna valaki nálam a községben. Az asztalitenisz védekezés is volt. Ebben ugyanis a fizikumok nem közvetlenül csaptak össze. Ily módon tehát nem verekedhettünk össze a telepeseikkel, akik csoportosan léptek föl, s mi, a rendőröktől is félve, szinte mindig meghátráltunk. A pingpong (nekem a sakk is!) mentvár és diadal volt. El kell ismerni: a telepések, noha rendre alulmaradtak, sportszerűen játszottak s el tudták viselni a vereségüket.

A montenegróiak csoportjátékokban voltak rendkívül színvonalasak. Olyan technikásan kézilabdáztak, hogy amikor a hegyesiekkel vagy a topolyaikkal mérkőztek, nekik szurkoltunk. Lojalitásunk, visszahúzó-dottságunk számunkra kellemetlen látszatokat teremtett. Elnyomottságunkban Puskásék által érezhettük magunkat nem csupán egyenlő képességűeknek a „crnagoracokkal”, hanem különbeknek is. – Ti mások vagytok, mint azok a határon túli magyarok – mondta egyikőjük, apai nagybátyámnak, a traktorállomás lakatosmesterének, a passzivitásunkra célozva. – Ha ők húsz évig veletek élnének, ők is olyanok lennének, mint mi – válaszolt Sanyi bátyám – „kapásból”. A Vajdák egyébként is bölcsekedésre hajlamos emberek voltak. Nagyapám legfiatalabb öccse, aki évtizedeken át volt szabó Újvidéken, úgyhogy furcsa módon nem is izett, az egészséges életmódról szeretett magyarázni. Azért élt csak 66 évet, mondtam később, fölényeskedve. Pedig Jani bátyám az első világháborúban nem volt a fronton, mint nagyapám, akinek két testvére nem is tért vissza Olaszországból.

Ha tehát csoportosan nem érvényesültünk, akkor egyénileg próbálkoztunk. Ennek tudatában készültem a járás általános iskoláinak atlétikai versenyére. Közel sem szerepeltem úgy, ahogyan szerettem volna, s ezért meglepődtem, amikor Topolyáról hazafelé az autóbuszban a szerb tornatanár példaként állított a montenegróiak elé. Másodikos technikaiskolás koromban viszont már jobban tudtam, mi mondatja a testneveléstanárommal: „Nézzétek meg a Vajdát, ahelyett,

hogy magóna, mindenbű négyese van, jó tornázik, meg az irodalomhó is ért”.

Sokfelé sportoltam én ahhoz, hogy valamelyik ágban sikeres lehettem volna. Noha egyke voltam s a szüleim túlzottan féltettek, azért idejekorán megtanultam úszni. – Ha városra kerül, ne valljon szegényt – mondta anyám, s én neki köszönhetően tízéves koromban jóváhagyással kezdtem csapkodni az akkor még viszonylag tiszta vizű Krivaja patakban. Hogy testalkatom dacára több stílusban mind a mai napig jól úszok, az a kulturális szokáson, a kondícióigényen túl egzisztenciális szükségletből eredt.

A kétszínűségre kényszerített szerkesztők fenntartásait, a megalkuvó politikusok kóros gerinctelenségét s a kényszerhelyzetem időnkénti traumáit az én idegeim csak fölfokozott rekreációs tevékenységgel viselhették el. Egyszer sem fordultam pszichológushoz. Topolyán a tó segített, Becskereken az uszoda, Palicsan a tó helyett inkább a favágás és a faültetés, valamint a kerékpározás. A nyolcvanas évek másik felében, a nyarakat a tengeren (Hvar szigetén) töltöttem, a víz közelében olvasva és írva. A változatosság kedvéért öt kilométeres kocogás vagy tíz kilométeres lendületes gyaloglás sem volt ritka a programomban. A jógaelemekkel kombinált kemény talajtorna nélkül ma sem tudom elképzelni az életemet.

A távlatot kezdettől fogva észak jelentette. Az elérhető pontot Szabadka. – Ott tudnak magyarul – mondta anyám, akit a két háború közötti nagyszerb oktatáspolitikai jócskán megkínzott (két osztályt magyarul, kettőt németül, kettőt pedig szerbül kellett végeztetnie), s aki azért a falubeliekhez viszonyítva szerbül is tűrhetően beszélt. Szabadka mítoszához, persze, az általam már koragyermekkoromban néhányszor megtapasztalt Palics is hozzátartozott. Úgyhogy nem véletlenül állítottam egyik szintén harmadikos barátommal szemben, hogy Szabadka nagyobb Újvidéknél. A vitát számomra kedvezőtlenül a tanítónk döntötte el államnyelvű földrajzi néven: – Novi Sad.

Annak ellenére, hogy a tantárgyak között a vegytant és a fizikát szerettem legkevésbé, a szüleim a napi propaganda és Balla László hírnevének hatására a technika jövőjével annyira teletöltték a fejem, hogy én 1959-ben felsőbbsségesen nem a gimnáziumba, hanem a szabadkai technikum vegyészeti tagozatára iratkoztam. Dr. Bruck Mátyás, a Koszán növényvédőszer nagyhírű felfedezőjének keze alá... Szerencsére nem tartoztam azok közé, akiket, a szerb osztály létszámát kiegészítendő, egyszerűen átvezényeltek, így - két ki-

váló tanárnak, Vajda Józsefnek és Süli Izabellának köszönhetően - elsajátíthattam a legfontosabb tudnivalókat a magyar irodalomról.

Szüleim bőséges anyagi támogatásával három éven át jeles tanulóként küszködtem azzal, amit nem szerettem. Negyedévesként viszont már kinyílt a szemem, úgyhogy, miközben olykor még az órán is többlet foglalkoztam az irodalommal, mint a szaktárgyakkal, ki mertem mondani: ennek az iskolai munkának nincs sok köze a pedagógiához. Mivel igazam volt (akkor is, ha az iskolán kívül elég sokat - olykor botrányos módon - legénykedtem), főleg a mérnöktanárokból váltottam ki ellenszenvet. Az egyik tiszteletdíjas mérnököt annyira meggyűlöltem, hogy perfid módszerességgel állt rajtam bosszút. Erre kiiratkoztam, s csak a következő évben diplomálhattam.

A szerb nyelv és irodalom tanárnőjével viszonylag jól kijöttem. Annak ellenére, hogy a szerbhorvát nyelv tökéletesítése mellett tartós sebet kaptam tőle. Ő ugyanis az akkori politikának megfelelően azt a két világháború közötti gondolatot (és gyakorlatot) igyekezett ébren tartani, mely szerint az 1848-as magyar szabadságharc vezetőinek nagy többsége idegen származású volt, vagyis a forradalom nem a magyarok érdeke; és a századfordulótól Budapesten az emeletes házakat Boszniában zsákmányolt fából építették. Más szóval a magyarok nemigen büszkélkedhetnek múltjukkal. Én daccal válaszoltam, elhatározván, hogy magyarszakos és költő leszek. Verseim közül némelyik már ekkor elhangzott az Újvidéki Rádióban, s Dévavári Zoltán a 7 Napban is közölt egyet.

Tisztességes másodrendűségünk korában amellet, hogy előszeretettel olvastam a múlt századi francia dekadenseket, Ady, Kosztolányi, Radnóti, Szabó Lőrinc és Illyés Gyula szellemármányában találtam védelemre a nálam gyakorlatiasabban gondolkodók és viselkedők között. (A vajdaságiak közül Ács Károlyt és Fehér Ferencet, Újvidékre kerülve pedig Fehér Kálmánt olvastam legszívesebben.) Ez az akkori pártérdek szerint nacionalistagyanús beállítottságom szülőfalumban kifejtett művelődésszervező tevékenységemben (a hatvanas évek első felében) tükröződött leginkább. Néhányan ugyanis arra vetemedtünk, hogy e magyarok és telepések által lakott községben, egynyelvű önképzőkör keretében a legnagyobb magyar költőket (főleg József Attilát és Radnóti) propagáló irodalmi esteket tartsunk. Emiatt engem - noha semmiféle társadalmi szervezetnek sem voltam tagja - beidézték az Ifjúsági Szövetség kishegyesi értekezletére, ahol be kellett számolnom irodalmi tevékenységünkről.

Egy montenegrói vezető aktivista kioktatott, hogy nekünk együtt kell dolgoznunk velük. Erre én azt válaszoltam, hogy a kapu (a könyvtár, ahol a rendezvényeinket tartottuk) nyitva van. A montenegróiak tudtommal önálló művelődési mozgalmat sem indítottak Feketehegyen. A derék ifjúkommunistának természetesen az fáj, hogy a mi érdeklődésünk nem terjedt ki a délszláv, még kevésbé a partizán osztályharcos irodalomra. Én ugyanis avval voltam, hogy elég, ha a köztársaság születési évfordulójának ünnepségén Szabadkán Oskar Davičo Költemény c. regényének dramatizált részletét kellett bemutatnunk, melyben én alakítottam az apa (Žika) szerepét. S abból is elég, hogy a technikai és a kereskedelmi iskola közös szavalóversenyén Petőfi "örültjével" a Vajdasági ég alatt c. antológia élére állított második világháborús propaganda-vers előadója mögé, a második helyre szorultam. Hol voltak már akkor a koragyermekkori szép idők, amikor A Pál utcai fiúkat vittük színre s én játszottam Nemecekkel! Igaz, már Szabadkán is részben kárpótolva érezhettem magam, amikor a Népkörben Dosztojevszkijnek a Két férfi az ágy alatt c. vígjátékában előbb Bobinizint, majd az egyik főszerepet, Szabrint, a degenerált arisztokratát alakítottam, örömmel tájolgatva a kellemes társasággal.

A szintén falumbeli Bányai János példáján felbuzdulva 1964-ben a különbözőzeti vizsgákat követően beiratkoztam az újvidéki Magyar Tanszékre. A viszonylag jó tanulási és anyagi lehetőségekkel élve egy ideig a feketehegyi tevékenységemet is folytattam. Ennek eredményeként Podolszki József, a későbbi neves publicista és költő, miután búcsút vett a verbászi élelmiszeripari technikumtól, szintén a Magyar Tanszéket választotta. Mi több, elhitte nekem, hogy nem szerbül kell verselnie, ahogyan azt addig tette, hanem az anyanyelvén. Ezt jellemzően Feketehegy központjában az Orjen nagykoszmában vitattuk meg, míg rendezvényeinket a tűzoltóotthonban levő könyvtárban tartottuk. Itt is lehetett iszogatni és udvarolni, s én mindkettőből derekasan kivettem a részem.

Újvidéken az Új Symposion folyóirat vonzáskörébe kerültem. A hatvanas évek második felének Jugoszláviájában, az "európai tavasz" szelének közeledését érezve még lehetett hinni abban, hogy ha nem nemzetiségi is, de a többségekkel egyenrangú nemzetiséggé válhat a jugoszláviai magyarság. Mint a Magyar Szó ösztöndíjasa, az Ifjúsági Tribün magyar műsorainak szerkesztője, később pedig az Új Symposion rovat-szerkesztőjeként e remény jegyében dolgoztam; tudva

azt, hogy az utóbb naivnak bizonyult és sokszor nagyképű, tudálékos szövegeink szellemi felüdülést jelentenek a magyarországi értelmiségnek, amelyhez többször is csak álcsempészve lehetett eljuttatni folyóiratunkat. Számos, a magyarság sorsát érintő írást is megjelentettünk az Új Symposionban.

Én, lázasan keresve önmagam, szerepemet, az esztétizáló individualizmus felé lengtem ki abban az időben. Akkor is, ha aligha olvashatta bárki is nálam lelkesebben a Hornyik Miklós által szerkesztett Képes Ifjúság szerb betelepítéseket és egyéb machinációkat leleplező - főleg Podolszki tollából származó - riportjait. Viszont akkori valóságismeretem korlátait jelzi, hogy Gerold László szociográfiai ankétja alapján vitába szálltam Tőke István zentai pedagógussal, aki a magyartanárok szellemi elmaradottságát nehéz körülményekkel igyekezett magyarázni. Én, a szülőktől s a titói társadalom által is támogatott házasságot egyetemista lévén, nemzetiségi kultúránk miatt szorongva, J. P. Sartre egzisztencializmusának hatására nyomatékosan azt állítottam, hogy jóllehet kutatni kell a pedagógusok túlterheltségének okait - a magyartanár személyesen felelős műveletlenségéért.

Ma már, persze, a saját tapasztalataimból is következően, jobban megértem a magyartanárok passzivitását, hiszen rá kellett jönnöm, hogy (mint mindig) itt is a fejtől búzlik a hal. Vagyis e pedagógusokat az uralkodó politika napi szükségleteinek megfelelően képezték ki Újvidéken (ahogyan engem is), s nem is elsősorban az általuk elolvasott új könyvek mennyisége (és minősége) méri munkájuk értékét, hanem az, hogy van-e lelkierejük és idejük (tehát társadalmi támogatottságuk) annak az iskolai és iskolán kívüli közösségnek a szolgálatára, amelynek a pénzén kiképezték őket. Akkor természetesen, amikor mi Magyarországon, Erdélyben vagy a Felvidéken büszkék voltunk a Nagy-Jugoszlávia által támogatott „szellemünkre”, ritkán gondoltunk arra, hogy az idő csak kis mértékben fog igazolni bennünket.

Az utópizmus és a műközpontúság symposionista (részben újbóloldali) fábólvaskarikája befolyásolt akkoriban. A jövő felé irányultság az emberek testvériesülését jelentette - vallási-kommunista alapon. Ez a naiv vízióközpontúság csupán a valóságelemek átalakításával juthatott kifejezésre, méghozzá a szociográfiamentes „tisztá” irodalomban. Ezért én Herceg János Egy meg egy, Burány Nándor Összeroppanás, valamint Gabro Vidović A psunji futár c. könyveiről egyaránt fenntartással írtam a Képes Ifjúságban. Herceg

János jó könyvével kapcsolatban értetlenül, de jellemzően „a tipikusság”-ról, Móricz asztaláról lehullott morszákról okoskodtam s naivan radikális voltam a társadalombírálat-igényemben. Burány Nándor regényét ugyan megkésélt előfutárnak tartottam a magyarság lélektani megismerésében, azonban ahelyett, hogy ezt boncoltam volna, elvontan a dokumentum és a regény összefüggéseit fejtegettem. Természetesen Vidović partizánromantikáját sem tudtam elfogadni. Mindenesetre joggal és szellemesen figurázta ki a tudálékosságomat Bogdánfi Sándor a Sirodalmunk könyve c. paródiakötetében.

Nem lettem tehát janicsárrá. A származásomhoz, eredeti neveltetésemhez való ragaszkodásomat egyetemista és szerkesztő koromban a Feketehegyi ima c. versemben is kifejeztem. Olyannyira, hogy Tolnai Ottó, a Hol ó hol c. költői antológia szerkesztője sokallotta a teremtő aposztrofálásait, és két „Uram”-ot kihúzott a deista alap gondolatú szövegből. (Pilisinszky Rekvimjét egyébként ő adta a kezembe.)

Mindenesetre ez is elég volt ahhoz, hogy a rezsim emberei örültek, irodalmi körünk tagjai (Bányai, Podolszki, Juhász Erzs, Jung, Maurits) pedig költőnek tartanak. Végei László (akinek násznagya voltam, amikor Thomka Beátával esküdt) újságolta el akkor, hogy Bogdánfi Sándor a Forumban a versem kapcsán a vallás visszaszivárgásának veszélyéről lármázott. De a Hid által közölt, Podolszkival közösen írt Az állapotos menyasszony című abszurd egyfelvonásos drámával sem szereztem jó pontokat a szocializmus sorsáért aggódo funkcionáriusoknál.

Művelődés- és könyvkritikáimban Sinkó Ervinnek és tanítványának, Bosnyák Istvánnak példamutatásához közel, a nyugati liberális marxistáktól is megtámogatott és fiatalos naivitással a sztálinista dogmákat vettem célba, anélkül, hogy Titót bármikor is eszményítettem volna. Az Új Symposiont egy ízben a terjedelmes Szolzenszycin-tanulmányom miatt nem engedték be Magyarországra. A történelmi körülmények magyarázzák, hogy még a közelmúltban is ismerkedtem meg olyan erdélyi íróval (Bogdán László), akire annak idején eszméltetően hatott ez a száműzött újrealista orosz író Franz Kafkával összefüggésbe hozó munkám. Ám akkor mindjárt is kaptam jó visszajelzéseket odaátrol (pl. Nemes Nagy Ágnesről és Heller Ágnesről.)

Az idősebb symposionisták mellett (a későbbi posztgraduális stúdiumaim során) a német fenomenológia (főleg Heidegger) babonázott még, s jórészt ezen múltott, hogy (erőszakosságom következményeként)

1970-ben nem az addig Hid-díjban nem részesült Herceg János, hanem Koncz István, az akkor valóban újat hozó, de azért Herceghez nem mérhető költő kapta a jugoszláviai magyar íróknak évenként járó legjelentősebb jutalmat. Alkatomat jellemzi az a tény, hogy az utóbb elhamarkodottnak érzett kardoskodásom miatt komoly lelkiismereti bántalmaim voltak. Ekkor kezdtem ugyanis igazán tisztelni Herceget.

A Magyar Tanszéken a „második fokozaton” (miután egy évig a dél-bánáti Székelykevény magyart és vegytant tanítottam) találtam igazán magamra. Szeli István - annak ellenére, hogy én az esztétika iránt érdeklődtem - azt ajánlotta: legyek a titkára Vlado Popin tartományi pártfunkcionáriusnak. Engem azonban nem vonzott a politikai karrier. Ezért miután magas tanulmányi átlagomért a Bölcsészeti Karon kitüntettek, 1969 őszén a Hungarológiai Intézet adjunktusa lettem. Akkor még alig néhányan voltunk rendes munkatársai ennek a nem sokkal azelőtt létesült intézménynek, s a törvény értelmében is minél előbb magiszteri („kisdoktori”) fokozatot kellett szereznem. Viszont a belgrádi posztgraduális képzéssel voltam kénytelen beérni, mivel abban az évben a budapesti tanulmányokat nem engedélyezték a vajdasági művelődéspolitikai illetékesei. Akkori bosszúságomban nem sejtettem, hogy ennek köszönhetően lesz számomra később elviselhető a rám nehezedő politikai nyomás és elszigeteltség.

Belgrádi tanulmányaim során rövidesen rájöttem, hogy nem kerültem rossz helyre. Annál kevésbé, mert én Bori Imrének, a Magyar Tanszék vezetőjének, a Hungarológiai Intézet irodalomtörténeti terveztírányítójának bátorítására világirodalomból készültem magisztrálni, s a belgrádi Filológiai Egyetem harmadik fokozatán kivétel nélkül azok a tanárok adtak elő, akik párizsi, bécsi, müncheni, berlini, washingtoni és moszkvai doktorálásukat követően a legújabb irodalmi kutatásokról, módszertani eljárásokról számolhattak be, a közel- és a távolmúlt irodalomelméleteit, esztétikáit és kritikai szempontjait is ismertetve. Ezért ma is hálás vagyok Zorán Gavrilovičnak (a mentoromnak), Zorán Konstantinovičnak, Miloš Đorđevićnak, Miljan Mojaševićnak, Svetozar Petrovičnak, Radoslav Josimovičnak, Ivana Bogdanovičnak, Miloš Iličnek, s főleg Nikola Miloševićnek. Dragan Jeremićnek, Danilo Kiš ellenségének kevésbé. Közülük többen szerencsésükre már nem érhették meg nemzetük történelmi kisiklását.

A szellemi javakban való duskálásom nem volt zavartalan. Én mindenesetre a „tisztta tudomány” mély-

vízében, világnyelvek mohó tanulmányában igyekeztem magamra találni. A lukácsi esztétika iránt főleg Végel László keltette föl az érdeklődésemet.

Választott tézisem - Lukács György realizmus-értelmezése - olyan időszerű esztétikai problémák elemzését jelentette, amelyekkel kapcsolatban újdíki támogatómtól eltért a véleményem. Bori ugyanis (akit a háború utáni szocializmus idején már pragmatikussá formált a politika), a munkámat megkönnyíteni, meggyorsítani s ezzel együtt a Magyar Tanszék világirodalom - oktatásának kérdését megoldani igyekezvén, azt tanácsolta, hogy az ő Lukács György és a magyar irodalom c. dolgozatához hasonlóan, egyszerűen mutassam ki, hogy Lukács, az adott politikai körülményektől függően, mely korszakában mit mondott ugyanazokról az írókról. A nagy vargabetűk pozitívista leírása már önmagában (egyoldalúan) értékelte volna a voluntarista gondolkodó irodalomesztétikai tanítását és világirodalmi méltatásainak jelentőségét. Ez azonban számomra túl könnyű, olcsó megoldás lett volna.

Noha Lukács metamorfózisokban bővelkedő szelleme engem sem vonzott, a zseni jellemtelensége, hatalomvágya miatti apriori elmarasztalása ellenszenves volt számomra. Mert Lukács nagy esztétikai szenzibilitásához sem fér kétség, annak ellenére, hogy nagyravágyásból eladta magát a napi politikának, és bűncselekményhez közelálló tettei is voltak. Éppen ezért borzongatóan nagy kihívást jelentett számomra egyfelől Lukács tanulmányainak az elemzése, másfelől pedig a kritikus által értékelt világirodalmi művek habzsolása. A három év (nem számítva katonai szolgálatom egy esztendőjét) alatt megvalósított célom az esztétikus hiteles (tehát tisztán a szenzibilitásából fakadó, napi politikán túlemelkedő) megállapításainak és (a körülményeknek engedő) tudománytalanságainak a megkülönböztetése volt.

A végül elkészült értekezésemben a korábbi kis melléfogásomat is jóvá tehettem. A Borinál (tizessel) megvédett írásbeli dolgozatomban ugyanis - az avantgárd akkori kötelező divatjának megfelelően - úgy vélekedtem, hogy Illyés a szürrealista korszakában „objektívabb”, mint pl. a Puszták népe c. művében.

Ezt az ostobaságomat a belgrádi dolgozatomban úgy tettem jóvá, hogy Lukács harmincas években írt vitáikkal kapcsolatban Illyés véleményére mint hiteles erkölcsi-szellemi álláspontra hivatkoztam. Ennek ellenére sikerrel védtem meg az értekezésemet, noha a bizottság tagja, a jugoszláv humántudomány egyik legkiemelkedőbb képviselője, Nikola Milošević

(nyilván politikai kényszerűségből mondva ellent önmagának) hallgatott akkor, amikor a bizottság egy másik tagja (Josimović) megrótt azért a (sinkói) tézisemért, amely szerint a marxizmus természete miatt nem létezhet marxista esztétika.

S az is eretnek gondolat volt ekkor, hogy főleg a nagy irodalmaknak viszonylag önálló nemzeti szellemük van. A lukácsi realizmuselmélettel kapcsolatos nézetemet E. Fehér Pál támadta a Népszabadságban 1976-ban. A Bálványimádás ellen c. válaszcikkemet a szerkesztőség nem közölte. (Jölesett viszont, hogy /Antal Gábor/ 1977-ben a Magyar Nemzetben két hasábot szentelt a Hídban közölt Sinkó Ervin és Nietzsche c. tanulmányomnak. Ugyanebben az időben a zágrábi Književna smotra világirodalmi folyóirat közölte az egyik Krleža-regényről írt komparatistikai tanulmányomat.)

Kétségtelenül kabinettudományt műveltem s emiatt lelkiismeretfurdalás gyötört. Vezérlő csillagaim - Goethe, Tolsztoj, Thomas Mann és Németh László - túl magasról ragyogtak rám. Nem lehetett megnyugtató számomra, hogy a Hungarológiai Intézetben szakmai féltékenységből áskálódnak ellenem, s az igazgatómmal, Szeli Istvánnal is sokkal jobban kijönnék, ha a tanszék és az intézet szembenállásán csámcsogva körülötte sürgölődnek, annak ellenére, hogy - bár az egyetemistaként tőle tanultakból Belgrádban is hasznom volt - politikai elkötelezettsége és gyakorlati elfoglaltsága miatt szakmai támogatást már aligha adhatott.

Könyvmoly-gubómból (Feketicsről csupán az intézeti napon, tehát hetente egyszer kellett Újvidékre utaznom) hiper-kritikussággal próbáltam kiröpülni. Nem egyszer „szálem alejku”-mot köszönve állítottam be az intézetbe. Később viszont pl. a közlönyünk címbe kötöttem bele. - Vannak tudománytalan hungarológiai közlemények is? - kérdeztem. - Ha nincsenek, akkor miért kerül a fedőlapra az, hogy A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei? Miért nem elég az, hogy Hungarológiai Közlemények? - Valószínűleg a büszkeség akadályozhatta az idősebbeket abban, hogy igazat adjanak nekem, mert csupán a fölmondásomat követően változtatták meg (nyilván elfeledve, hogy ki volt az első javaslattevő) az intézmény közlönyének címét az én ajánlatom szerint.

A helyzetem tehát azáltal is súlyosbodott, hogy a családommal nem Újvidéken telepedtem meg, hanem Feketehegy központjában kezdtünk építkezni, s csak a nemzeti önmegismerésben találhattam rá a visszaszorított magyarság felemelkedésének lehetőségére.

Folytatni igyekeztem a már említett művelődés-szervező tevékenységemet, s tőlem telhetően támogattam szintén magyar tanszéket végzett feleségemnek és szülőfalum lelkes kulturmunkásainak néprajz-szociográfiai vállalkozását. Ennek fontos része a falu történetének megírása volt. Az ügyel kapcsolatban nemegyszer tanácskoztak Feketehegyen az elszármazott értelmiségiek, s a viták során a hatalomhoz kevésbé igazodók a monográfia megírása mellett kardoskodtak. Az aggályoskodók azonban csak átmenetileg hátráltak meg, mert hiába látogattam én el a budai Országos Levéltárba, hogy a falumbeliek Kunhegyesről való elszármazásának dokumentumait kutassam, s mentem el Tápéra a település nagymonográfiájának beszerzése végett, s hiába gyűjtögette az anyagot a legállhatatosabb feketicsi tanár, Sárközi Ferenc, a belügy rövidesen közbelépett, mondván, hogy a falu magyarjainak és telepeseinek történetét együtt kell megírni. Minthogy azonban akkor még négy évtizede sem volt annak, hogy a montenegróiak ismerkedni kezdtek a közép-bácskai humusszal, s a monográfiában a kötelező szövegek ellenére is a magyarok kultúrfölénye domborodott volna ki, ezért a telepések a közös múltkutatót szabotálták.

Amit „kint” nem lehetett, azt én „bent” próbáltam megvalósítani. A magiszteri fokozat megszerzése után a következő lépcsőfok a tudományos doktorátus volt. Emiatt újabb nézeteltérésre került sor köztem és közvetlen főnököm között. A Bori által ajánlott téma Kázmér Ernő, a kozmopolita kritikus munkássága volt. Annál is inkább, mert Bori már kicédulázta Kázmérnak A Hét c. budapesti lapban a tízes években közölt cikkeire vonatkozó adatait. A kritikus kétségtelenül megérdemelte a monografikus feldolgozást, hiszen a két világháború között sokat tett a Közép - Kelet-Európa kisebb nemzetei kultúrkapcsolatainak építése s ugyanakkor a kortárs világirodalom értékeinek közvetítése érdekében.

Én azonban nagyobb tudományos erőpróbára áhitoztam, s Halász Gábor esszéit szerettem volna elemezni. Annál is inkább, mert a magyar szellemtörténet elhanyagolt területe volt a kutatásnak. Borinak végül ez is megfelelt, azzal, hogy javaslata szerint értekezésem a Halász Gábor kritikai fejlődésének alakulástörténete címet viselte volna. Én ezt így tautologikusnak, tudálékosnak találtam, és a Halász Gábor kritikai fejlődése cím mellett kardoskodtam. Más okom is volt. A Bori sugallta címben az „alakulástörténet” halványította volna Halász fejlődésének tényét. Márpedig az én felfogá-

som szerint Halász Gábor az értékfogalmainak minőségi megváltozásával jutott el sznob arisztokratizmusától, elitkultúrájától a modern realizmusig, Malraux, Hemingway és Green prózájának befogadásáig. Egyébként a ragyogó részeredményeket is látva, azért nem tetszett nekem egyértelműen a kritikus kibontakozásának korszaka, mert az azt meghatározó nemzeti és társadalmi okokat s az ezeknek megfelelő kényszerhelyzetet is érzékelttem. A későbbi szembenézés bátorsága tehát fontos értéket jelentett számomra.

A mi akkori "szocialista" társadalmunk elitkultúrájának, művelődési rezervátumának természetesen Halásznak még az előkelőbb, antidemokratikus művészetkonceptiója felelt meg. Nekem az volt a - mind a mai napig e tekintetben változatlan - véleményem, hogy nekünk, akik között úgyszólván mindenki paraszt, munkás vagy kispolgári származású, nincs erkölcsi jogunk elérhetetlenségük miatt értelmetlen eszményeket állítani az emberek elé, akiket többnyire csupán a giccs befogadására készített elő az élet. A mocsárban csak a felhőkre bámulva nem igazodhatunk el.

Ezzel azonban betelt a pohár. Bori ugyanis kijelentette, hogy nem támogat többé, s hogy a disszertációt ilyen formában nem fogom tudni megírni. Ezért (s amiatt is, hogy a vajdasági magyar kultúra szempontjából olyan alapvetően fontos témákat, mint Szenteleky vagy Farkas Geiza munkássága, ő már lefoglalta, pl. a zavaros misztikájú Aszlányi Dezsőt ajánlva...) 1978 februárjában, néhány hónappal az (elsősorban Bányai Jánosnak köszönhető) újraválasztásom után, fölmondtam a Hungarológiai Intézetben. A Halász-értekezésemet viszont a következő évben befejeztem, s miután a tanszéken szabálytalanul több mint két évig elfektették, 1981 júniusában végre lehetővé kellett tenniük a munka megvédését, ami sikerült is. Annak ellenére, hogy erről a szellemtörténeti összefüggésekben készült, magyar és világirodalmi viszonylatokat szem előtt tartó monográfiáról Juhász Géza a közönség derűlségét kiváltva megjegyezte: a dolgozat nem Halász Gáborról szól. A harmincas évek szellemi háttére c. fejezet valóban nem. Szelinek, Bodnár Györgynek (és az ugyancsak Budapestről érkezett József Farkasnak) nem volt komolyabb kifogása. (Ennek a munkámnak csupán a részletei jelentek meg a Hídban és az Új Symposionban, valamint a budapesti Literatúrában. Egyedül a szabadkai Üzenet nem volt hajlandó részletet közölni belőle. Könyv formájában azért nem adtam közre, mert a szerkesztő, Tomán László két fejezetet össze akart vonni benne. Az egyiknek A líra ellenfordalma volt a címe...)

A Borival való konfliktusra mélyebb okok miatt került sor. Főnököm ("atyai" barátom, akinek a családjával 1969-től 1974-ig szoros kapcsolatban voltunk) ugyanis az intézetbe való fölvételelem kezdetétől az én világirodalmi ambícióim támogatója volt. Ám ő – engem és a hungarológiai kutatásokat korlátozandó – azt kívánta, hogy a világirodalmon kívül semmi mással ne foglalkozzak, s a magiszteri fokozat megszerzése után menjek át a tanszékre. Én ebbe átmenetileg örömmel beleegyeztem (s három évig vezettem is a világirodalmi gyakorlatokat), utóbb azonban meggondoltam magam. A munkahelyemen rám nehezedő nyomásnak is szerepe volt abban, hogy a Hungarológiai Intézet tervezetében jegyzett Kázmér-témát, ha nem doktori disszertációként is, de tudományos munkaként feldolgozzam.

Időközben a fiatalabbaktól tartó főnökeim egymás közötti kapcsolata is megjavult, úgyhogy Bori a hetvenes évek közepén már sürgette az intézeti kutatásokat s ezáltal késleltette a Halász-dolgozatom készítését. A Kázmér-kismonográfiám néhány évvel később a Forum kiadásában megjelent. (A munkám visszhangjával meg voltam elégedve, hiszen Újvidéken, Szabadkán, Kecskeméten, Budapesten, Pozsonyban és Münchenben kilenc kritikus mondta el a többnyire egészen pozitív véleményét róla.) Ám ezt megelőzően, még 1977-ben az anyag jelentős részét mint az intézeti munkám eredményét leadtam a titkárnőnek. Az értekezletünkön a titkárnő (minden bizonnyal a főnökünk rendelkezésére) nem emlékezett rá, hogy átadtam volna neki a tanulmány fejezeteit...

Az ok nyilván abban rejlett, hogy én még három évvel korábban (1974 tavaszán, a budapesti avantgárd-tanácskozásunkat követően) a szakmai megbeszélésünkön elutasítottam a Bori által javasolt módszert, amely szerint Kázmér munkásságát a fölkeresett tényeket hosszadalmasan leírva kellene földolgoznom. Fölháborodva vettem el a napi politikai direktívának megfelelő, szellemtörténetnek álcázott pozitivizmust, amely szélesebb és mélyebb összefüggésekbe állító értékelés nélkül "bizonyította" volna, hogy nekünk, vajdasági magyaroknak milyen gazdagok a külön-hagyományaink. (Eredetileg én javasoltam, hogy közösen írjuk meg a jugoszláviai magyarok irodalmának történetét. Csakhogy nem a Fruška Gora csúcsát tartottam mértékalapnak, mint Bori.)

Hogy az újvidéki hungarológus-karriernek féljebbot mondjak, az is lényegesen befolyásolt, hogy 1977 októberében az igazgatóm jóváhagyásával a budapes-

ti könyvtárakban egy hetet Farkas Geiza adatainak főkutatásával töltöttem. A visszatérésem után nagy megkönnyődésemre az igazgatóm, arra hivatkozva, hogy a projektumfőnököm már lefoglalta ezt a témát, a Budapesten összegyűjtött adatok beszolgáltatására szólított föl. Később jöttem rá e szakmai féltékenység mögött rejlő szélesebb összefüggésre. Nagybecskerekén ugyanis az európai szintű Farkas helyett szintén a kótyagos Aszlányit ajánlotta számomra kutatásra a könyvtáros – néhány nap múlva az érdeklődésem után. Ám ha akkor még azt gondoltam, hogy az általam javasolt Farkas Geiza Napot csupán annak főlvázolt tartalma miatt utasítja el a belügy, egy évtizeddel később, a B. Szabó György Napok megalakulása egyértelművé tette számomra, hogy a polgári magatartással szembeni előítéletekről van szó. B. Szabó György, a rendkívül sokoldalú, tervhalmazó, kiváló tanárember, mivel kedvezőtlen időben élt, nem hagyhatott maga mögött olyan színvonalas opust, mint amilyen a káprázatosan művelt, jó körülmények között dolgozó Farkas Geizáé volt. Ennek dacára az utóbbit Bori Imre is elhallgatta a hetvenes évek második felétől, holott néhány évvel korábban - Szenteleky és Herceg nyomán - az autonóm vajdasági magyar kultúrhagyományok csúcsán látta őt.

Az újvidéki tudományos fellelgyárból a topolyai középiskolába való önkéntes „alászállásomnak” még egy, a Farkas Geiza-adatok beszolgáltatására vonatkozó felszólítást egy-két hónappal megelőző, még dermesztőbben súlyos oka volt. 1977 nyarán az igazgatóm a titkárnőnk jelenlétében méltatlankodva kijelentette, hogy a Szentelekyt kutató projektumvezetőnk nem számolt el az általa fölvetett (fél fizetésnyi) pénzösszeggel, tehát nem kutatott. Mikor én erre nyíltan visszaélésről, sikkasztásról kezdtem beszélni s Bori, ezt meghallván, indulatosan felelősségre vonta Szelit, az utóbbi riadtan kirakat-vizsgálatot végző ellenőrző bizottságot állított össze, miután én az intézeti értekezleten nem voltam hajlandó visszavonni azt, amit tőle hallottam; vagyis képtelen voltam azt hazudni, hogy ártatlan főnökeimet rossz hírbe hoztam. Emiatt fegyelmi eljárást indítottak ellenem. Naiv voltam még: világok dőltek össze bennem, a rögeszmésen igazmondóban...

A kocsimmal Újvidékről hazafelé tartván, a szabadkai Balázs-Piri Aladár, hajdani tanárom, akkori kollégám velem jött Topolyáig. – Magának igaza van, Gábor, de ne így mondja – tanácsolta. Nem alaptalanul, mert a számomra hihetetlennek tűnő provokációkra úgy reagáltam, mint akit hátulról gombostűvel szúrnak meg.

Később Pastyik László kollégám keresett föl To-

polyán az akkor készülő tő melletti lakásunkban. Miközben a teraszról a munkálatokat figyeltük, ezt mondta: – Mindenki tisztában volt vele, hogy igazat beszélsz, de senki sem mert szólni.

Hogy 1969-ben miért nem engedélyezték számomra a budapesti továbbképzést, akkor világosodott meg előttem, amikor Pató Imrét fölvettem a Hungarológiai Intézetbe, s a Magyar Tanszék munkatársaival közösen arról tanácskoztunk, hogy hol kellene folytatnia a szótártani tanulmányait: Hadrovicséknál Budapesten, vagy a "szerb Athénban" (Újvidéken). A mintegy harminc ember között én voltam az egyetlen, aki kijelentette, hogy szakmailag Pató többet kaphat Budapesten, mint Újvidéken. Ezzel szemben Bori - a napi politika érdekeinek megfelelően - új munkatársunk Újvidéken maradását javasolta, s neki adtak igazat, a mi "önigazgatásunk" elvére: a vajdasági magyar nyelv és szakszókincs viszonylagos függetlenségére hivatkozva.

Ekkor még a belügy "szelleme" csupán feletteseim magatartásában volt érzékelhető számomra. Csak a katonasággal nem mertem ujjat húzni. Mert, bár 1972-ben néhány napig tartó habozás után nemet mondtam a katonai ügyosztálynak, „atlétatípus”-ként bejegyezve, tartalékos tisztképzőbe kellett vonulnom, ahol - hiába zárattam be magam parancsmegtagadással néhány napra - nem helyeztek át sorkatonának. Szakaszparancsnokként viszont nem váltam janicsáragává, amit megboldogult Podolszki barátom is tapasztalhatott, mivel ugyanabba a tengerparti kaszárnnyába sorozták be, ahol én töltöttem tisztgyakornoki hónapjaimat. Nyilván azért, hogy együtt figyelhessenek bennünket. Egyik szlovén történész tisztársam egyszer a szemléletem változatlanlansága miatt megdühödve nyíltan bevallotta: vallásosnak, nemzetileg elfogultnak tekintenek s az én átnevelésem az ő különfeladata. Ez aligha volt eredményes, mert én Podolszkival, miután a tizedeseknek elmagyaráztam és megmutattam a gyakorlatokat, az olajfák alatt letelepedve, a távolról kéklő tenger háttérében otthonról hozott könyveket olvastunk és magyarul vitatkoztunk.

Nem sokkal a leszerelésemét követően Utasi Csaba szólt, hogy főszerkesztőváltás van az Új Symposionban, s a mi nemzedékünk lenne soron. Tolnai Ottó föltételes börtönbüntetésre ítéltése és a Képes Ifjúsággal való leszámolás után nem láttam értelmét annak, hogy a folyóirat élére törekedjek. A közügyekben nálam talpraesettebben mozgó Podolszkival még a katonaságnál készítettünk ugyan egy szociográfia-központú koncepciót, amelyet az „Átértékelés”-re átke-

resztelni tervezett Új Symposionban szeretnénk volna megvalósítani - ahogyan én elképzeltem: Podolszki főszerkesztésével. "Avantgárd" folyóiratunk ugyanis a kelleténél nagyobb mértékben volt kozmopolita s különösképpen főleg ekkor, a hetvenes évek közepén kedvezett a történelmi idő az ezotériának. Sznobjaink főleg naivitásból bélyegezték provinciálisnak törekvésünket. Erről én verset is írtam, amelyet Tolnai visszaadott. Danyi Magdolna és Bognár Antal képlékenyebb vállalkozókészségét viszont (átmenetileg) nem zavarták lényegesen a beszűkült politikai keretek, s így nem vált kérdésessé az Új Symposion fennmaradása.

Én abban az időben, amikor ez még nem volt kockázatmentes, Bori-párti voltam, vagyis kisebbségünk nemzetté válásában bíztam. Noha az intézet más (vonalasabb, azaz nemzetiségi) szempontot képviselt, mégis helyet kapott a Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményeiben Bori Imre délszláv-magyar komparatistikai könyve kapcsán született írásom, amelyben a szerzőnek a budapesti Kiss Ferencsel folytatott vitájában is állást foglaltam. Abban a reményben, hogy törekvéseink által „ne csak mindig a napirend utolsó pontjaként szereplő kisebbségi, hanem - a délszláv és magyar kultúra határmezsgyéjén - autonóm jugoszláviai magyar kultúra születhetne”. A Látóhatár c. budapesti folyóirat akkor a fontosabb cikkek közé sorolta ezt az írásomat.

A Borival való konfliktusomban nem a hatalomvágy ösztönzött. Ezt azzal bizonyíthatom, hogy amikor főnököm a hetvenes évek közepén az egyik értekezletünkön bejelentette, hogy lemond a tervezetvezetői szerepéről, akkor én a kínos csöndet az ő maradására vonatkozó javaslatommal szakítottam meg. Igaz, később annak a Kafka-novellahősnek a szerepében éreztem magam, aki előtt tárva-nyitva a kapu, s ő az élehetlensége miatt kívül marad...

A szellemi szabadságomat másutt valósíthattam meg. 1974-ben ugyanis érvénybe lépett a viszonylagos tartományi függetlenséget biztosító alkotmány, s engem nem tekintettek oly mértékben ellenzékinek, hogy ne lehettem volna 1977 januárjától öt éven át (amikor Végel László, majd Vukovics Géza szerkesztette a Kilátót) a Magyar Szó heti kritikusa. E Bányai Jánost föl-váltó tevékenységem kezdetben inkább csak abban tért el szellemi elődeim módszertanától, hogy én hosszabb időn át és iskolai keretek között, a kultúrpolitikai divatoktól függetlenebbül sajátíthattam el mindazt, amibe ők tudomány- és iskolaszervező munkájuk során, politikai szerepet is vállalva, félig-meddig autodidakta-

ként jöttek bele. S a későbbiekben is a helyzetem miatt jóval több időm volt a tudomány művelésére, mint nekik, akik többnyire közéleti funkciókat is kényszerültek vállalni.

Am éppen emiatt voltak fenntartásaik az én tudományos, illetve kritikusai gyakorlatomat illetően. Hogy a Magyar Szóban hetente ne jelentethessek meg nekik többnyire nem tetsző cikkeket, először az intézetbeli munkanormámat akarták fölemelni, nagyobb mennyiségű írott szöveget követelve. Viszont annak ellenére is rendszeresen újraválasztottak a Hungarológiai Intézetben, hogy megismételt hívásra sem voltam hajlandó belépni a Kommunista Szövetségbe. Legfeljebb provokáltak, mint olyan embert, akinek lendületét nem lehet visszafogni az évről évre változó "önigazgatási" szabályzatok gyártásával, s aki eszerint nem hajlandó beépülni az úvidéki magyar csúcsértelmiségi struktúrába. Ennek később az lett a következménye, hogy az embe-reik által készített irodalomtörténeti összefoglalókban és lexikonokban félrevezető információkat is közölte(tte)k rólam. Hogy nem elsősorban bennem volt a hiba, azt a többi között az is tanúsítja, hogy míg én önként jöttem el tőlük, addig a nyolcvanas években néhány embert (köztük az elsők között alkalmazott Pastyik Lászlót és a távozásom után fölvert Hornyik Miklóst) ők távolították el.

A Magyar Szó szombati rovatában, a Kilátóban kifejtett kritikusai munkám egyre inkább a nálunk megcsontosodni kezdő tekintélytisztelet és az alkotási sé mák ellen irányult. Ha elődöm inkább csak a saját érdeklődésének megfelelő könyveket méltatta, az én "ké-mény" fejem anélkül, hogy törődött volna ellenségeim növekedő számával, minden Forum-könyvről őszinte és független véleményt igyekezett formálni. Urbán Jánosnak, a kommunista funkcionáriusnak a népfelszabadítói emlékeit felelevenítő könyvéről Hátrálva előre címen írtam. Bogdánfi Sándornak az ugyancsak gyöngye könyvét viszont pusztán azért nem harangozhattam be Travesztiák és malackodások címen, mert a szerkesztő a „bajkeverő”-től tartva, a második kifejezést "paródiák"-ra enyhítette.

De nem csupán a politika kilógó lólábát vettem célba, hanem a konfekciós avantgárdot, a költői szélhámosságot, vagyis a modern giccset is.

A korszerű világirodalom ismertetése mellett hát az én kritériumom szerint igyekeztem bemutatni a legújabb magyar, vajdasági magyar és jugoszláv könyvtermést. Irodalompolitikai és részben írói körökben egyre népszerűtlenebb lettem, mivel - s ezt főleg

Bori a Krieža-könyve kapcsán folytatott 1977-es vitám tanúsítja - engem elsősorban a mű érdekelt, s ennek általam látott jelentősége szerint tiszteltem a mögötte álló alkotót. Igaz, e vitacikkeim hangneme túlfűtött, gondolatvezetése viszont helyenként egyoldalú volt. A viszontválaszommal kapcsolatban Végel főlhívta a figyelmem: ha ezt leközlí, legalább húsz évig eltemettem magam. - Nem érdekel - feleltem.

Azt persze jól tettem, hogy nem voltam hajlandó elismerni a vajdasági külön mércét s ahelyett, hogy a tartomány viszonylagos autonómiájának kultúrpolitikai szellemében gondolkodtam volna, az egyetemes magyar kultúra egysége lebegett lelki szemeim előtt. Ennek érdekében hiába volt alkalmam korábban a legkorszerűbb, a művészet témáját, tartalmát csak harmadszorban emlegető módszertani törekvéseket tanulmányozni, éreztem, hogy a mi körülményeink között e szempontok átvétele takargatástudományhoz, kulturális degenerálódásunk taktikus elleplezéséhez vezet. Ezért, szándékom szerint mindig szem előtt tartva a formát mint a művészet lényegét, az alkotói üzenet megfejtését is fontos feladatommak tartottam. Az öncélú tudományt azok művelődési alibijének, lélektani túlkompensációjának éreztem, akik a pártpolitika közvetítői voltak a kultúrában. Akkor is, ha belőlem sem hiányzott teljességgel az írástudó szakmai nagyképűsége.

Annak ellenére, hogy az én szülőfalumban a magyar lakossággal szembeni kegyetlenkedés jóval kisebb mértékű volt, mint másutt, s hogy nekem a hetvenes évek második felében a készülő topolyai tó partján a feleségem által szerzett tanári lakásban az anyagiakat illetően jó dolgom volt, - mindinkább csak a valóságot föltáró irodalomnak, az adott életet értékelő alkotói magatartásnak lettem a híve és pártfogója. Vagyis a tudományos fellegvárból leereszkedve boldogan nyújtottam át a Híd-díjat Herceg Jánosnak és Varga Zoltának, s nem rajtam múlt, hogy Dudás Károly a Szakadó c. kiváló riportkönyvéért nem részesülhetett a jugoszláviai magyaroknak ebben a legjelentősebb irodalmi kitüntetésében.

A mindenki által többé-kevésbé érzékelhető valóságához való visszatérést a hetvenes évek végén a társadalmi ellentmondások kiéleződése mellett a magyarság ellenőrzöttségének változatlansága, kívándorlásának, számbeli csökkenésének felismerése tette elkerülhetetlenné. Ez egyrészt az irodalom és a humántudomány hatóság általi elefántcsonttoronyba küldésével, az álavantgard (posztmodern) intézményes

támogatásával, másrészt a nyomor föltárásának dokumentumaival, az elvek és a gyakorlat között tátongó szakadék érzékeltetésével, az államnacionalizmus rejtett emberellenessége tényeinek kimutatásával járt együtt. Én a plebejus színezetű polgári humanizmus szellemében gyakoroltam - munkám tárgyánál s a meggyőződésemenél fogva csupán közvetve ellenzéki- kritikámat. Ha nem Belgrádban magisztrálok, aligha tűrtek volna meg, hiszen a marxizmusban csupán azt tartottam (és tartom ma is) értéknek, ami benne és a kereszténységben közös. Nincs szebb utópia a kommunizmusnál, ám az eddig alkalmazott módszerei többnyire iszonyatosak. Én mindenestre mind a mai napig, Kek Zsigmond kiváló nyelvészt, sztálinista református papot tartom a Jugoszláviában élő magyarok leggerincesebb, erkölcsileg is részben példamutató egyéniségének. (Ő ugyanis a Duna menti egységet megőrizni s az emberiséget már itt a földön megváltani akaró idealista volt, s ezért mind az öt évet kitöltötte Goli otokon: nem vált besúgóvá.)

Mivel "minden létezőnek a bírálata" volt az alapelvem, s mert a jobb- vagy baloldaliságom attól függött, melyik oldalról szükséges megtámogatni a kultúra fölbillenő szekerét, 16 évig kellett várom, hogy a képzettségemnek megfelelő munkaviszonyba léphessek. Nem csoda, hiszen én a Magyar Szóban, pl. Szabó Dezső jelenlétét hiányoltam abból a magyar irodalomtörténetből, amelyet Bán Imre, Barta János és Czine Mihály készített a szerbek számára. Azután pedig a szerbeket is kis nemzetnek tartottam, mint a magyarokat. A megjelenési lehetőségekhez alkalmazkodó írók a szókimondásom miatt nem szerettek. Azok körében viszont népszerű voltam, akik úgy érezték, hogy - a viszonylag demokratikus körülmények között - helyettük közlök fontos igazságokat könyvkiadásunk erőnyeiről és hibáiról.

- V. G. írásait nem kell lektorálni - mondta a Magyar Szó egyik legjobb nyelvű művelője. Annyiban nem alaptalanul, hogy a szövegeimet szintén magyarszakos feleségem gépelte át. Ahogyan azonban teltek az évek, egyre inkább rájöttem: a kritikusai sorozatgyártásnak is megvoltak az akkor érzékelhetetlen hibái. Nem csupán az olykor elhamarkodott ítéletekre gondolok, s nem is csak arra, hogy többször élesebben kellett volna fogalmaznom (mi tagadás: a nyolcvanas években némely esetben az országból való kiutasításomtól tartva lapítottam is, mintha nem tudtam volna tűrhetően németül - sőt valamennyire angolul és franciául is - s nem lett volna jómódú rokonom és ba-

rátom Nyugat-Németországban), hanem a pontosabb, világosabb kritikus nyelv helyenkénti hiányára is.

Legfeljebb másoknak az enyémnél nagyobb hibáival takarózhatom. Azzal, hogy 1984-ben, amikor Fekete J. József a Hid-ban (s általában a vajdasági kultúrpolitikában) mindinkább egyeduralomra jutott esztétizálás normáinak megfelelően, tehát a kötelességet teljesítve, de eléggé tájékozatlanul dorongoló bírálattal illette Források és partok c. írásgyűjteményemet, akkor válaszként a klikkesedésre, kultúránk kirakatjellegére, "kritikusom" nyelvi-stilisztikai vétségeinek pontokba foglalásával igyekeztem föl hívni a figyelmet.

Hasonló feladat előtt álltam, amikor Danko Grlićnek és Sveta Lukićnak a Thomka Beáta által fordított tanulmányköteteit mutattam be a Magyar Szó olvasóinak. A fordításokban nem volt ritka a pongyolaság és a tudálékosság, s úgy éreztem, szóvá kellett tennem a vétségeket. De hogyan? Hiszen a Magyar Tanszék tekintélyes tanárának („komaasszonyomnak”) a fércmunkájáról volt szó, akinek a poétikáját korábban Szajbely Mihály velem szemben tartotta fontosnak megtámogatni a Mozgó Világban. Óvatosan, él nélkül kell bírálnom, hogy ne legyen hangsúlyos: ki felelős a magyartalanságokért - így beszéltük meg a szerkesztővel. Mentségemre szolgál, hogy akkor (1982 januárjától) már ritkábban engedték be írásaimat a Magyar Szó hasábjaira.

Ennek ellenére (a provokációktól eltekintve) a belügy sohasem gyakorolt rám közvetlen nyomást. Egyszerűen megfigyelt, lehallgatta a telefonomat, de nem idézett be, nem vont felelősségre. (Legfeljebb 1982 őszén az expresszvonaton, amikor Zágrábtól Stuttgarton át - velünk együtt háromszor is átszállva - egészen Kirchheimig elkísértek, hogy meggyőződjek: igazat mondok-e.) Ehelyett a megbízható káderei által elálta az érvényesülésem útját. Főleg a topolyai pedagógusmunkámat kísérte árgus szemekkel. Amikor - az újvidéki fölmondásomat követően - két évig kulturológiai tárgyakat tanítottam a középiskolában. Nagy többségében feminin környezetben. Éppen akkor, amikor a férfiember az "életútjának felénél" tart s a tetejében egy lánycsapattal a Középiskolások Művészeti Vételkedőjén Becsén és az irodalmi esteken Újvidékig és Budapestig elhallatszó sikereket arat.

Sohasem volt több irigységem, mint akkor. Még a vörös is megsárgult: pártasszonyok figyelmeztettek, hogy kevesebbet törődjek a diákjaimmal. Természetesen nem ott tévedtem, ahol ők gondolták, hiszen az egyik lány udvarlója rendőr volt... Elkényeztettem őket, kien-

gedtem a gyepőlőt a kezemből, s végül már nem tudtam rendet teremteni. Az egyik üdvöske (aki némileg mellőzve érezte magát) följelentett a nem vele kapcsolatos érzelmi elfogultságom miatt, annak ürügyén, hogy (felelősen viselkedése következményeként) keményen megrogtam az osztály előtt. A pártkötelességbe öltözött kíváncsiság ezt kihasználni igyekezett, hogy megtudja: miféle titkok lappanghatnak ebben a rendhagyó tanár-diák kapcsolatban. Ez túl finom anyagból szövődött s én nem voltam hajlandó durva kezekre bízni...

Korántsem a nélkülözhetetlenségem miatt nem akartak elengedni a topolyai középiskolából. Nacionalista-gyanús „anarcholiberalista” voltam, hiszen a marxista esztétikáról s általában a marxizmusról és a nevelésről részben eretnokségnek számító eszméket hirdettem. Az egyik jegyzet költőtekintélyre (Vasko Popára) hivatkozva azt állította, hogy a kommunista irányításnak köszönhetően a kulturális haladás folyamata megállíthatatlan. Én ezt marhaságnak mondtam, a szaporodó kocsmák tényével érvelve. A diákok természetesen az én szemléletemet osztották.

Hasonlóképpen a művelődésszervezés nevű tantárgy oktatásából is - az előírtak dacára - kihagytam a néphadsereggel való együttműködést. Tapasztalatom szerint ugyanis a kaszárnnyakban nem folyt olyan művelődési tevékenység, amely a leendő kulturológusok számára bármilyen mintát képezhetett volna. A diáklányok katonasághoz való szoktatása helyett a magyar és a világirodalom korszerű költőiről, verseiről tartottam előadásokat.

A nyájas montenegrói igazgató, akivel egyébként nagyszerűen kijöttem, kimondatlanul is azért marasztalt volna, mert Újvidéken, ahol az időközben elkészült doktori értekezésemnek megfelelően dolgoznom kellett volna, nem tudtak velem mit kezdeni. Nem voltam párttag s a tetejében összeférhetetlennek nyilvánítottak. Persze, érthetően nem tartottak igényt rám ott, ahol azt a társadalmi gyakorlatot (önigazgatást) irányították, amelyre a Magyar Szó Majtényi Mihály novellapályázatáról készített ötven oldalas kultúrszociológiai elemzésem végkövetkeztetésében fölkészületleneknek tartottam az embereket. Etikail központú vizsgálódásban a szellemi és erkölcsi korlátok továbbélését, a kispolgáriság uralmát mutattam ki.

* 2000 őszén a Magyar Írószövetség fölkerésére a chicagói North Western Egyetem részére készült szöveg

Egy letiltott kritika története

„A kommunistától még nehéz lesz megszabadulni,
mert senki sem olyan veszedelmes,
mint egy bukott eszme haszonélvezője,
aki már nem az eszmét védi, hanem a zsákmányt.”
(Márai Sándor)

Gondolom mindenki előtt ismeretes, hogy a világháború utáni délvidéki magyar irodalom mind a mai napig kényszerpályán mozgott. Irányvonalát, szemléletmódját és értékrendszerét nem csak a kommunista, majd később a szerb nacionalista hatalom szabta, követelte és határozta meg, hanem (főleg az utóbbi néhány évben sokkal inkább) a hatalom által pozícióba juttatott magyar értelmiségnek azon csoportja, amely mindig és minden alkalommal hajlandó volt a másként gondolkodókkal szembeni alantas munkát elvégezni, és ezzel a kiváltságos helyzetüket s befolyásukat, minden hatalomváltás ellenére, biztosítani. Alantas munka alatt nemcsak a már ismert és többször leírt megtorlásokat vagy a botrányos nyilatkozatokat kell érteni, mint például a Sziveri- és a Vicei-ügy, a horgosi orgona-per, a Nyelvművelő Egyesület szétverése, Illyés Gyula rendreutasítása vagy a „kumroveci sólyom” dicsőítése stb., hanem olyan apró, de mindennapos felelősségrevonásokat, letiltásokat, megrovásokat, mellőzéseket, elhallgattatásokat is, amelyek a lázadók megrendszabályozását szolgálták, de a nagy nyilvánosság előtt ismeretlenek maradtak. A csoportérdekek megsértőit pedig a legkegyetlenebb boisevista módszerekkel tönkretették, földbe taposták, meggyalázták és kigúnyolták. Ezt példázza ez a letiltott kritika története is.

Az előzmények:

Bori Imre, a Híd c. folyóirat főszerkesztője több alkalommal is fölkerít, hogy írásaimat juttassam el a laphoz, mert közölni szeretnék:

1. Kedves G. J. a Gergely Boriskáról szóló írásában olvastam, hogy létezik egy emlékirat vagy önéletrajz, amelyet Gergely Boriska nővére írt, és önnek járt a kezében. Kérdezem: ... elképzelhető-e, hogy jelentősebb részeit a Hídban közöljük. Válaszát várva barátsággal üdvözlö Bori Imre s.k. Újvidéken, 1992. VI. 11.

2. Kedves Barátom, a Híd szerkesztősége nevében köszönöm, hogy 1992-ben folyóiratunk munkatár-

sa voltál. Arra kérek, hogy segítsd munkánkat 1993-ban is, hogy az új esztendőben irodalmi-gondolkodásbeli tanúi lehessünk mindannak, ami velünk történik! Köszönt Bori Imre s. k. Újvidéken, 1992. XII. 22.

3. Kedves Barátom, ... fölkerlek, hogy fejtsd ki nézeteidet a jugoszláviai magyarság mai helyzetéről és jövőbeni lehetőségeiről, ... és ha lehetséges sine ira et studio fejtsd ki álláspontodat ... A Híd szerkesztősége nevében Bori Imre s.k. Újvidéken, 1993. XI. 19.

4. Kedves Barátom, a Híd szerkesztősége nevében (mint az előző években) most, az 1993-as esztendő végén szeretném megköszönni, hogy folyóiratunk munkatársa voltál, írásaiddal segítetted, hogy megjelenjünk, ilyen módon a jugoszláviai magyar irodalom érdekében kifejtett munkálkodásoddal támogattad. Tudom, nem könnyű és nem barátságos körülöttünk a világ, asztalunkon, írógépünk mellé telepedett a gond, a rosszkedv, a mororvaság. Annál inkább közös győzelmünk minden egyes Híd-szám és a Híd-számokban minden egyes közlemény. **A szép és igaz szó győzelméről írok, mert arról az irodalmi győzelemről van szó, amelynek Te is és társaink mind az írásban részese(i) vagy(unk).** Arra kérek, most már az 1994-es esztendőbe pillantva, **hogy továbbra is legyél dolgozó társunk, és küldd el írásaidat a Híd címére,** amely változatlanul a régi. Ezekkel a gondolatokkal s régi szeretettel kíván új esztendőt a szerkesztőség nevében Bori Imre s.k. Újvidéken, 1993. XII. 23-án.

5. Kedves Barátom, a Híd szerkesztősége nevében, íme, az 1994-es esztendő végén is jelentkezem, hogy megköszönjem közreműködésed, támogatásod, pártoló jelenlétéd folyóiratunkban. **Arra kérek, hogy az 1995-ös esztendőben is tiszteld meg írásoddal a Hídat,** amely 61. évében is hirdetni akarja írott szavunk szépségét, gondolataink, érzéseink nemességét, emberségét, hogy dokumentáljuk jelenlétünket az egyetemes magyar kultúrában. Ne csüggedjenek a nehéz-

ségek, ne állítsanak meg az akadályok! Gondolj arra, hogy egy írói-alkotói kötelességünk van csak: szavunk szépségével, meggyőző erejével szóljunk létünk nagyságáról és küzdelmes voltáról, s legyünk tanúi annak, hogy vagyunk! E gondolatokkal kívánok alkotó új esztendőt a Híd szerkesztősége nevében Bori Imre főszerkesztő s. k. Újvidéken, 1994. XII. 23.

Ez a szeretet és alkotásra való buzdítás sajnos azon nyomban megfakult, amint a Hídban megjelentettem azt az írást, amelyben Bori Imrénél a jugoszláviai magyar irodalom rövid története c. könyvére utalva, szükségét fejeztem ki a jugoszláviai magyar irodalom átértékelésének. Mert véleményem szerint „... nem csak az eddig közre nem adott művek változtathatnak a jugoszláviai magyar irodalom értékrendszerén, hanem azok a szemléleti változások is, amelyek a politikai, a társadalmi és a gazdasági átalakulások folytán e tájon az utóbbi két-három év folyamán kialakultak. Még akkor is indokolt ez az átértékelés, ha tudjuk, hogy Bori irodalmi kritikái és értékelései a lehetőségekhez mérten a napi politikától függetlenül, csak az esztétikumra épültek. Mégis, elképzelhetetlen, hogy egy 40 – 50 éves kommunista diktatúra legalább indirekt módon egyes alkotásokat ünneplésre vagy elhallgatásra ítélve ki ne emeljen vagy agyon ne hallgasson.” (Híd, 1993. május – június.) A Magyar Szó 1993. VII. 1-jei számában P. Keceli Klára a Bori Imrével készített interjújában erre az írásra is kitért: „A Híd utóbbi számában helyet kapott néhány vitairat is, ... hogy felül kell vizsgálni, át kell értékelni a vajdasági magyar irodalmat. Mi a véleménye ezekről a kezdeményezésekről?” (A válasz:) „... A szerkesztőség nem értett egyet ... Gubás Jenőnek a vitairatával, de a szerkesztőségnek az a szempontja, hogy teret ad neki ... nem hiszem, hogy az irodalomnak ilyenfajta politikai átértékelése valamiféle célhoz vezet, értelmes dolognak tűnik. Én egészen biztosan nem fogok végrehajtani ilyen jellegű átértékelést. Esztétikai értékelésekre és a magam esztétikai nézeteinek a revíziójára szívesen vállalkozom, és ha olyasfajta észokokat tárnak elő, amelyek azt mutatják, hogy nekem ennek vagy annak az írónak a megítélésében nem volt igazam, hajlandó vagyok újra megvizsgálni azt, ...” Nem tudom, hogy azóta történt-e politikai vagy esztétikai szemléletváltás (megítélésem szerint végbement mindkettő), de az tény, hogy korábban, évtizedeken át Herczeg Ferenc nevét irodalmi rendezvényeken hallani sem lehetett, sőt kiejteni sem volt tanácsos, ma viszont, már harmadik éve Herczeg Ferenc Napokat tartanak Versecen, mégpedig a Magyar Tanszék közreműködésével. Sziveri és Fehér Fe-

renc megalázóiból, illetve nyomorgatóiból, Fehér özvegyének vallomása szerint (Szabad Líceum, Szabadka, 2001. IX.) buzgó tisztelői lettek, sőt, dicsőítésére kismonográfiát is írtak. A Híd 2001. októberi számában Gerold László még gúnyolódva ír a „délvidék” megjelölésről, Bori viszont legújabb könyvének alcímében Délvidéki olvasókönyvről beszél, és a jugoszláviai magyar irodalom átértékelése is, bár lassan, de azért biztosan halad.

A következő hibapontot akkor kaptam, amikor véleményt mertem nyilvánítani a pozicionáltak* egyik kiemelkedő tagjának, Gerold Lászlónak egyik írásáról:

Féligazságaink

A Híd 1994. decemberi számában (Híd 58. évf. 12. sz.) Gerold László (a továbbiakban G. L.) az értekezésében azon sajnálkozik, teljesen jogosan, hogy „... bizonyos passzivitás, nem mondanám, hogy közömbösség, de mindenképpen kiváras is jellemzi a vajdasági magyar értelmiséget. Nem bonyolódik vitába, legfőképpen a rázúdított vádakkal, támadásokkal nem száll szembe, mintha abban bízna, hogy az idő majd igazolni fogja szemléletének helyességét, bírálatának jogosságát. S bár az lassan bekövetkezik, a szórványos megszólalás kevés, kevesebb annál, mint ami nemcsak saját tekintélyének védelmére, hanem megannyi téveszme tisztázása érdekében szükséges lenne.” Mindezek miatt keseregni ugyan lehet, de csodálkozni rajta már kevésbé, hisz a több mint 50 év kommunista időszak az tudatosította bennünk, hogy az „ügyeletes mindent tudó” nyilatkozatával nem érdemes vitatkozni. Minden szellemi termék csak fehér vagy fekete, azaz jó vagy rossz lehetett, attól függően, hogy az alkotó melyik táborba tartozott. A kritikákat a pozicionáltak a személyük elleni támadásnak tulajdonították, és a csoporttársak, illetve a lakájok (nem személyesen, mert a külsőségekre azért ügyeltek) ledorongolása mindenkor bekövetkezett. Még szerencsés volt a bíráló, ha csak ennyivel megúsza, és nem akasztottak a nyakába valamilyen politikai felelősségre vonást. Gyakoribb volt azonban az olyan eset, hogy hiába készült el a kritika, a közlését már megakadályozták épp a nem „provinciális” kultúrközpontok. Ennek bizonyítására csak egy példát szeretnék felhozni: Kiss Ferenc 1972-ben egy eminens délvidéki magyar folyóiratnak felkínálta a jugoszláviai magyar irodalom értékrendszeréről írt értekezését, de a szerkesztőség a közlését egyszerűen megtagadta. Pedig, ha húsz évvel korábban kezdtük volna el a kultúránk, és ezen belül az irodalmunk át-

értékelését, lehet, hogy biztosabban tekinthetnénk a jövőnkbe, és most nem kellene azon sajnálkozni, hogy a jugoszláviai magyar értelmiség fölöslegesnek és értelmetlennek tartja a tiltakozást a sajtóban „a rázúduló vádask és támadások ellen”. Ha a múltban lehetőség nyílt volna egy egészséges vitára, és nem egy központ véleménye számított volna mindig helytállónak, akkor az elmúlt 50 év alatt kialakulhatott volna egy normális, mindenre odafigyelő és reagáló kulturális közélet. Ezért tartom G. L. megállapítását csak féligazságnak. De, ha már vitára buzdítja az értelmiséget, ez arra ösztönöz, hogy az írásában fellelhető többi féligazságot, illetve a véleményem szerinti téves megállapítást is szóvá tegyem.

Igazat adok, mert magam is úgy vélem, hogy a VMDK vezetői a befolyásuk alá akarják vonni a jugoszláviai magyar kultúrának, a politikai és a gazdasági életnek az irányítását. Azt viszont már nem értem, hogy G. L. miért nem beszél többes szám harmadik személy helyett, többes szám első személyben. A VMDK-át ugyanis 12-en alapították. G. L.-nek is alkalma lett volna a mozgalomba bekapcsolódni, de ha akkor nem is nyílt erre lehetősége, megtehetette volna ezt pár évvel később is, mert kezdetben ez az érdekszervezet a legnemesebb eszméket kívánta megvalósítani. Talán, ha akkor az értelmiség, G. L.-vel egyetemben, tömegesebben kapcsolódik be a mozgalomba és hangosabban hallatja a szavát, meg lehetett volna akadályozni a viszályt és a botrányokkal kísért szakadást. Tehát a vizsgán nem **ők**, hanem **mi** buktunk el. Lett volna persze lehetőség a pótvizsgára is, ugyanis a VMSZ alakulásakor a kezdeményező bizottság felkérte az újvidéki értelmiségieket is, hogy részvételükkel támogassák a szervezetet, sőt mi több G. L.-nak vezetői tisztséget is felkínáltak, amit ő visszautasított. Persze könnyebb páholyból szemlélni az eseményeket, és ha a dolgok nem a saját szája íze szerint alakulnak, akkor sértődötten és okoskodva kritizálni.

Azt sem értem, hogy mi szükség van a mi mulasztásaink helyett az Antall-kormányt meggondolatlan gyámkodással vádolni. Talán a Kádár-kormány többet tett a magyar kisebbségért? Az Antall-kormány megalkadásakor, teljesen jogosan, az egyedüli vertikálisan építkező magyar szervezetet, a VMDK-át ismerte el, amit különben az itteni magyarság túlnyomó többsége is magáénak vallott, szemben az újvidéki magyar intézmények némelyikével, amelyeket viszont a sziszifuszi munkastilusuk és vezetőségének a korábbi hatalommal való cinkossága miatt elítélt. Ezért logikus, hogy a támogatások elosztását is az érdekszervezet közbeik-

tatásával végezte. Ez csak akkor fordult fonákjára, amikor a VMDK, két év elteltével, megindult a pártválas, majd a pártszakadás felé. De a magyarországi adományok elosztását ekkor sem lehet elmarasztalni, mert azok a benyújtott programtervezetek alapján valósultak meg. Ezért nem értem, hogy mit kifogásol G. L. Talán azt, hogy az intézete nem kapott feltételek nélkül is közvetlen támogatást? Azt sem közli G. L., hogy mely intézmények sorvadtak el az Antall-kormányban a „meggondolatlan gyámkodása” miatt, de a többi, Magyarországgal kapcsolatos vádjai is törékeny lábakon állnak. Vegyük sorjába ezeket.

A magyar kormány azon intézkedését, miszerint az anyaországi egyetemekre való beiratkozást a nulladik évfolyam sikeres befejezéséhez köti, G. L. sértőnek tartja azzal a magyarázattal, hogy a szabadkai gimnázium oktatási színvonala semmivel sem rosszabb a kiskunmajsainál. Sajnos nincs betekintési lehetőségem a kiskunmajsai tanintézmény működésébe, de azt állíthatom, hogy nem nyer annyi tanulója felvételt az egyetemre, mint a nulladik évfolyamosok, akik épp (főleg a történelem és az irodalom terén) a színvonalas pótkutatás révén tömegesen tesznek sikeres felvételi vizsgát. G. L. is ellenmondásokba keveredik, mert ő is az itteni magyar iskolák színvonalának emelését tartja szükségesnek, hisz a történelem, az irodalom, a képzőművészet stb. tanterveinek magyar vonatkozásai olyan botrányosak, hogy azok már nem szorulnak bizonyításra. Ha még számba vesszük a tankönyvhiányt, a gyakori pedagógus-sztrájkokat, a fűtéssel, világítással, anyagi gondokkal küszködő iskolák anyagi helyzetét, akkor nem vitás, hogy a nulladik évfolyam szükséges (rossz) és nem a megszegyenítés miatt vezették be.

Ehhez a témához kapcsolódik az a megállapítás is, amit G. L. talán a legfájóbbnak tart, és amely az újvidéki Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke oktatásának a szellemiségére utal: a „választott értékek jellegét **nem a nemzeti szempont**, hanem a kulturális minőség, következésképp az emberi egyetemesség és nembeliség követelménye határozza meg.” Pomogáts Bélától származik ez az idézet, és a sértődöttség helyett, bölcsebb lenne elgondolkodni a mondottakon, mert nem csak Pomogáts, de Botlik József, Kiss Ferenc és még sokan mások is hasonló véleményen vannak, s ha már ilyen sokan így vélekednek, akkor talán mégis van igazság ebben a dologban. Nem vagyok hivatott e vitát eldönteni, csupán két mozzanatra hívnám fel ezzel kapcsolatban a figyelmet. Az egyik Tóthfaluban történt az első értelmiségi tanácskozáson. A vitában a jelenlevők többsége a diákok nemzettuda-

tának az erősítését szorgalmazta, ezzel szemben a Magyar Tanszék egyik tanára azt nyilatkozta, hogy ő nem érti, miért van a nemzettudat erősítésére szükség. A másik példát az a mostani magyar irodalmi tanterv szolgáltatja, amelyet pár évvel korábban a szerb nacionalista hatalom bábáskodásával és a Magyar Tanszék tudtával (nem állítom, hogy a beleegyezésével, de a tiltakozása nélkül) vált törvényerejűvé. Ennek a lényege, hogy a magyar irodalmi anyag 50%-át a szerb és a világirodalom képezi, a másik felét a magyar, de azzal a kikötéssel, hogy ennek a 35%-át a jugoszlávai magyar irodalom töltené ki, és csak 15% jutna az egyetemes magyar irodalom ismertetésére. Egy ilyen méretű magyarságtudat-rombolás ellen a Tanszéknek nem csak tiltakozni lett volna ildomos, hanem kötelessége lett volna minden létező külföldi és hazai fórumot, a kisebbségi jogok csorbitása miatt felkeresnie és harcolnia az ilyen ocsmány beolvasztási törekvések ellen. Ehelyett lojálisan hallgatott, mint már oly sokszor máskor is, és ezzel a jugoszlávai magyar irodalom értékeinek a túlméretezett forszírozásával ezt az egyetemes magyar irodalom fölé helyezve, a magyar kultúra nevében, tizedrangú értékeket juttatott a diákok kezébe, aláásva ezzel a nemzeti önbecsülésüket. G. L. azt írja: „Nem attól lesz magyar a magyar gyerek, ha ezt a mellét verve hangoztatja, hanem ha ismeri nemzete szellemi értékeit, kultúráját.” Hát az ilyen tantervek alapján, amelyek a Tanszék rábólintásával születtek meg, nem hiszem, hogy a magyar gyermekek megismerhetik nemzetük „szellemi értékeit, kultúráját,” ami azt is jelenti, hogy (előbb-utóbb) nem lesznek magyarok sem.

A Tanszék túllihegett lojalitása sajnos nem csak ebben nyilvánult meg. G. L. szóvá teszi, hogy lényegében megszüntették a jugoszlávai magyar tanítóképzést, és ez ellen az érdekvédelmi szervezet csak néhány képviselője tiltakozott. Az igazság az, hogy többen is, nagyon sokan emelték föl ez ellen a szavukat, többek közt az intézmény tanárai, az írott sajtó, a Szabadkai Rádió (többször is) és a Kossuth Rádió, a szabadkai Szabad Líceum stb., egyedül a testvérintézmény, a Magyar Tanszék maradt néma. Sőt mi több, a közvélemény azon érvelésére, hogy Zomborban nincsenek meg a feltételek a magyar tanítóképzésre, a hatalmi szervek azzal érveltek, hogy a Tanszék segítségével, útközben majd minden problémát megoldanak, és ezzel végérvényesen kirántották a talajt a szabadkai érvelések lába alól. Bányai Jánosnak ezzel kapcsolatban csak annyi megjegyzése volt, hogy neki nincs tudomása az ilyen segítségnyújtási felkérésről. Azt viszont már nem mondta, hogy nem fogadnák el a

felkérést, mert titkos megegyezésük volt arról, hogy igenis támogatják a zombori áthelyezést.** Ezért G. L. sajnálkozása a magyar tanítóképzés lezüllesztése miatt, csak képmutatás. Azóta természetesen Zomborban megindult a magyar tanítóképzés olyképpen, hogy a tantárgyaknak több mint a felét szerb nyelven hallgatják az egyetemisták.

Nem helytálló G. L.-nak az a megállapítása sem, hogy a sajtóház tervére és a Magyarságkutató Tudományos Társaság megalakítására csupán azért volt szükség, hogy ezek tevékenységét a VMDK a befolyása alá vonja. Érvelése arra épül, hogy már léteznek ilyen intézmények, mint pl. Forum vagy a Hungarológiai Szak, amely képes megoldani, mert eddig is elvégezte ezeket feladatokat. Ezt a magyarázatot képtenség elfogadni, hiszen lehetetlen dolog, hogy egy kiadóház olyan intézményként működjön, amely felvállalná az összes magyar médium műsorpolitikájával, hazai és külföldi kapcsolattal, fejlesztésével, szervezésével, gazdasági és műszaki problémáival stb. kapcsolatos gondokat. Ismeretes például, hogy az Újvidéki Televízió nem a magyarságot, hanem a szerb nacionalista hatalmat szolgálja. Számtalan kiváló újságíróját elbocsátotta, akiknek egy jelentős része most a Duna Televízió munkatársa. Ha lenne teszem azt egy itthoni független magyar tévéstudió, akkor nem történhetne meg az, amit G. L. (ellentmondásokba keveredve) szóvá tesz, hogy véleménye szerint „a vajdasági magyarságnak nem volt s nincs jó – értsd: hiteles – sajtója Magyarországon”, aminek a legfőbb oka, hogy „a Vajdaságból felköltözöttek, akik ... azzal akarták magyarságukat, hatalomhoz, párthoz való nagyfokú lojalitásukat bizonyítani, hogy az otthon maradtak egy részének ellenségképét festgették nagy buzgalommal.” (Sajnos, az áttelepülteknek igazuk van.)

Merőben más a helyzet a Hungarológiai Szak esetében. A Magyarságkutató Tudományos Társaságot*** ugyanis azért kellett megalapítani, mert a Hungarológiai Szak elődje, a hatalomhoz lojális Hungarológiai Intézet mindig a magyarságkutatás periferiáján (értsd: a hatalom szemszögéből nem rázós területen) működött, még olyan témák esetében is, amelyre „regisztrálva” volt és „szakemberei” is voltak hozzá. Ezzel kapcsolatban csak egy példát említenék. A vallásos népművészeti kincseinket csak az utóbbi 2 – 3 évben kezdték gyűjteni, amikor a vallásosság divattá vált, és ma már jó pontnak számít. Szinte hihetetlen, hogy ez alatt a rövid idő alatt mennyi anyag gyűlt össze, de még rágondolni is rossz, hogy mi minden pusztult el, amióta létezik a Hungarológiai Intézet, illetve most már a Szak, épp a „szakemberei” lojalitása miatt. Persze, most sem

az intézeti munkatársak jeleskedtek, hisz pl. Raj Rozália és Nagy István többet tett e népművészeti kincs megmentéséért (minden anyagi támogatás nélkül), mint sok más hivatásos szakember. Pedig ők nem is erre voltak „regisztrálva” és „szakemberek” sem voltak, ennek ellenére hasznosnak s érdemesnek látták „kontármód ... művelni a tudományt”, ha már az arra hivatottak csak mellébeszélést produkáltak. És a Raj Rozáliához hasonló gondolkodásúaknak lett igazuk. A Hungarológiai Szaknak persze lenne számtalan bizonyítási lehetősége, mert fennállása óta a délvidéki magyarság civilizációs állapotáról, higiéniai szokásairól, lakáskultúrájáról, a vallással, az otthonnal, a hazával, a magyarsággal kapcsolatos szemléletmódjáról, világnézetéről, táplálkozási szokásairól, szórakozási módjáról, viselkedési normáiról, és még számtalan más fontos dologról csak morzsákat volt hajlandó begyűjteni, vagy még azt sem.

G. L. abban is téved, és ez a tévedése már-már a jugoszláviai magyarság ellen irányul, miszerint „meg gondolatlanságra vall” az önálló magyar iskola-rendszer tervezete, „mivel G. L. szerint el kell fogadni a Vajdasági Szocialista Liga és a Vajdasági Klub állásfoglalását, miszerint „Vajdaságban csak együtt és egyenjogúan élhet minden nemzet fia”. G. L. nem érti vagy nem akarja érteni, hogy ennek a tervezetnek ugyanis nem az a lényege, hogy különálló épületekbe járjanak a magyar diákok, hanem az, hogy az oktatás irányítását, függetlenül a szerbiai hatalmi szervektől, az itteni magyarság végezze. Az önálló s független magyar iskola-rendszer kiépítése a cél az óvodától az egyetemekig, (G. L. azt kérdezi: „egyetem ... kinek ... s minek?”) magyar iskolaigazgatókkal, iskolapedagógusokkal, stb. de legfőképp magyar szellemiséggel. Az épület, ha más jobb megoldás nincs, lehet közös is, erre már számtalan példa létezett még a háború után is, hisz Zentán a Bolyai Farkas Magyar Főgimnázium épületét közösen használta a Stevan Sremac Szerb Gimnázium, s minden nagyon szépen működött mindaddig, amíg a szerb nacionalista hatalom, a már ismert célok végett minden magyar intézményt a szerbvel egyesített.

Sajnos nem csak G. L. írásában olvashatók ilyen féligazságok. Szerencsénkre a tisztulás és az átértékelődés folyamata lassan, de határozottan megindult. Tudom, mindannyiunknak nehéz beismerni s szembenézni a mulasztásainkkal, azonban csak ez az út vezet a fölemelkedésünkhöz. Jó lenne (már végső ideje lenne) bátran és őszintén egymás szemébe nézve, az alaptalan vádaskodások helyett, egymás kezét keresni és összefogni.

G. J.

Szabadka, 1995. II. 1.

A cikkem postázása után pár napra rá telefonon felhívott G. L. sógora, Bordás Győző, és arra kért, hogy ne élezzem ki a vitát, mivel G. L. napokon belül válaszolni fog az észrevételeimre, és ő is erre kér. Én naivul azt vártam, hogy érveléseimnek helyet ad majd, és levél útján méltányolja megjegyzéseimet. Ezzel szemben egy hónap után, a következő szövegű levelet kaptam. (Mivel a szerkesztőség nevében íródott, a közlését nem tartom törvénybe ütközőnek.)

Hid szerkesztősége, Újvidék. Tisztelt G. J. Úr! Hozzánk küldött Féligazságaink című cikkét, szerkesztőségi megállapodás szerint, nem tartjuk közlésre alkalmasnak. Mindenekelőtt, mert jó szándéka ellenére több állítása nélkülözi a tények ismeretét, illetve mert bizonyos kérdésekben hozzá nem értő módon nyilatkozik. Következésképpen cikke folyóiratközlésre alkalmatlan, ami nem zárja ki, hogy a „Közös íróasztalunk”-ban, mint bárki más, aki készletét érez arra, hogy olvasóként megnyilatkozzon, közzé tegye véleményét.

Teljesen megértem, hogy vannak irodalmi művek, melyek önnek tetszenek s vannak, melyek nem tetszenek. Ez természetes, de mivel magánvéleménye nélkülözi a szakmai tudást és felkészültséget, tetszése vagy nem tetszése mégsem jogosítja fel arra, hogy ennek nevében irodalmunk és kultúránk átértékelésére tegyen javaslatot. Biztos ismeri az ősi igazságot: a suszter maradjon a kaptafánál, önnek is ezt ajánlom. Mit szólna ugyanis, ha irodalmárok arról szeretnék önt kioktatni, hogyan kell megszervezni az egészségügyi szolgálatot, ki jó orvos s ki nem, hogyan kell műteni vagy kezelni a beteget. Nyilván, joggal, kikérné magának.

Tiszteletre méltó törődése kisebbségi, nemzeti-ségi – kulturális, oktatási és értelmiségi – ügyekkel, de az „ügyeletes mindentudó” szerepét mégsem kellene magára vállalnia, éppúgy, mint senki másnak közölünk.

Továbbá semmiképpen sem tekinthető megalapozott szakmai ismereteken álló véleménynek az, amit a tantervről – vegye kézbe az olvasókönyveket! –, a Hungarológiai Intézet munkájáról, az egyetemi felvételt előkészítő, ún. „nulladik évfolyam”-ról ír. Amit viszont a Magyar Tanszék zombori szerepvállalásáról ír, az pontosan olyan destruktív esztelenség, amit a VMDK hirdet, miszerint mindent meg kell szüntetni, jobb esetben feladni, hogy majd azután létrehozzák (ki? miből? kivel?) az ideális változatát intézményeinknek, sajtónak, tv- és rádióműsorainknak. Nem gondolja, hogy ha önre hallgatnánk, akkor éppen azok kedvében járnánk, akik a kisebbségi művelődési létformákat kívánják megszüntetni, tönkre tenni? Efféle véleményét utcasar-

kon hangoztatni sem okos, nemhogy sajtóban publikálni és szorgalmazni, mert legyenyhébb szólni meg-gondolatlanság.

Végezetül, amit rám vonatkozóan említ, ahhoz csupán annyit fűznék hozzá: bízva rám, hol, milyen szerepet és feladatot vállalom. Biztosíthatom azonban, hogy ahol szakmai tudásom szerint lehettem és lehetek segítségére közösségemnek, ott sohasem mondtam és sohasem fogok nemet mondani. Munkám mellett, amit hiszem, becsületesen végzek, vitáztam az oktatási és a nyelvi törvény ügyében, tiltakoztam a kétnyelvű oktatás ellen, tankönyvet írok, előadok tanári szemináriumokon, gyermekeknek szervezett irodalmi táborokban, cikkezek színházügyben, legújabbban pedig mind a szabadkai, mind az újvidéki színház művészeti tanácsának aktív tagja vagyok. Elég?

Teszem, ami a dolgom, amihez értek. Azt hiszem, mindenkinek ez a legfőbb feladata. S az, hogy mások igyekezetét és tudását becsülje és méltányolja. Így segíthetjük egymást a kisebbségi ügyeinket a legjobban és a leghasznosabban.

Ezek után, talán, megérti, miért alkalmatlan közlésre az írása.

Tisztelettel G. L. s. k.

Újvidék, 1995. márc. 29.

Mivel konkrét érvelések nélkül nem értettem, hogy mint értelmiségi (igaz, hogy csak orvos és nem irodalmár) miért nincsen jogom véleményt mondani a kisebbségi helyzetünkről, ezért válaszelelet írtam.

Kedves G. L! Bejelentett megtisztelő levelét köszönöm, de meg kell vallanom, hogy csalódást okozott. Én ugyanis azt vártam, hogy egyenlő vitapartnernek tekintve, érvekkel cáfolja meg az Ön és a Hid szerkesztősége által tévesnek tartott állításaimat, amelyeket én megpróbáltam bizonyítékokkal alátámasztani vagy mások gondolataival igazolni, sohasem állítva azt, hogy ezek abszolút igazságok. Ehelyett Ön kioktat, kontárnak tart, azt tanácsolja, hogy egy értelmiségi szakbarbár módján csak a szakmámmal foglalkozzam és az írásaimat egy újság olyan rovatához utasítja, amelyben a félanalfabéták is megnyilatkozási lehetőséget kapnak. Megnyugtathatom, hogy erre nincs szükségem, mert írásaimat, a szerkesztők nyilatkozata szerint, szívesen fogadja a Napló, az Üzenet, a Kilátó*****, stb., és a Hidnak is csak azért ajánltam fel, mert a főszerkesztő az újról jókívánságok mellett, a további együttműködésre kért fel, valamint azért, mert az általam bírált írás itt jelent meg, s ezt tartottam erkölcsösnek és ildomosnak. Igaz, azt már nem közölték velem, hogy csak

olyan dolgokról írhatok, amelyekben nem bírálok a szerkesztőség tagjait, viszont én naívan úgy gondoltam, ha már a Hid Szabad Sajtó-díjat kapott (igaz, hogy az "elvtársaktól"), akkor minden véleményt, természetesen, ha az színvonalas s nem személyeskedő (meggyőződésem szerint az enyém ilyen volt, ha már más lapok szívesen fogadják), hajlandók lesznek közölni.

Én nem verselemzéssel vagy az irodalmi művek értékelésével foglalkoztam, bár mindezekről is, mint minden értelmiségi, határozott véleményt tudok formálni, de azért mindmáig megmaradtam a "kaptafám mellett" is. Bizonyításul közlöm, hogy a napokban kaptam meg a primáriuszi (főorvosi) kitüntetést, az Orvosi Hétlap pedig e hónapban jelenteti meg egyik szakcikket. Betegségem ellenére a szakmámat is ellátom. Elég? Én nem kértem számon, hogy Ön milyen szerepet és feladatot vállal (bár amit felsorolt, az mind a fizetett hivatásához tartozik), csupán azt állapítottam meg, hogy azok az értelmiségiek közé, akiket Ön tunyasággal vádol, velem együtt Ön is beletartozik. Ami miatt viszont néha írásra adom a fejemet, az csak azért van, mert gondolkodó értelmiségiként nem tudom elviselni a badarságokat, a hazugságokat, a mellébeszéléseket, a féligazságokat és rendreutasításokat, amelyek egy úgynevezett mindentudó, bírálhatatlan csoporttól származnak. Pár évvel korábban persze ki tudták eszközölni, hogy a nem kívánatos kritikák ne jelenjenek meg, de ma már szerencsére más a helyzet. Abban is tévedni tetszik, hogy az egészségüggyel kapcsolatos észrevételeit, sőt bírálatait rossz néven venném, természetesen, ha azok tényekkel alátámasztottak. Én ugyanis még fiatal orvos koromban az ápolónőktől megtanultam s jól megjegyeztem azt az igazságot, hogy az okos és helyes gondolatok, döntések nincsenek összefüggésben a titulusokkal. Amihez meg nem értek, azzal nem is foglalkozom, de azt sem viselem el, hogy valaki minden érv és bizonyíték nélkül, a véleményemet kontárkodásnak nevezze.

Az irodalmunk ártértékelését nem csak én, hanem nálamnál, és megítélésem szerint Önnél is képzetesebb egyének szorgalmazzák. Levelének pedig az a része, hogy én azt állítottam volna, miszerint minden magyar intézményt meg kell szüntetni vagy feladni, enyhén szólva valótlan, hisz amíg én a párhuzamos intézményrendszer kiépítését szorgalmaztam, Ön fölöslegesnek tartja ezeket. (Magyarságkutató Tud. Társ., Sajtóház, stb.)

Bordás Győzővel folytatott telefonbeszélgetésem után azt reméltem, a vitánkat értelmiségiek szintjén tisztázni tudjuk. Sajnos tévedtem, mert az érvekben

gazdag bizonyítások helyett egy, a bolsevista korból már megszokott, ledorongoló, sértegető, kioktató levelet kaptam. A csalódásom még kifejezettebb a Hid szerkesztőségét illetően, ugyanis azt gondoltam, hogy a folyóirat szerkesztéspolitikája, a politikai változásokkal összhangban, gerincesedett. Sajnos tévedtem, mert úgy látszik, Tito és Mira Marković szelleme a Hid szerkesztőségébe még mindig visszajár. Lehet, hogy másokat ez a ledorongoló stílus meghunyászkodásra, hallgatásra kényszerít, de engem épp ez serkent az írásra (nem a Közös Íróasztalunkba) sokkal inkább azért, mert azt tapasztaltam, hogy a vitapartnerem szellemi képességei nem magasabbak az enyémnél.

Tisztelettel G. J.

U. i. Dr. Bányai János nyilatkozata a szabadkai Szabad Liceum rendezvényén (1995. IV. 5.), amelynek műsorán a jugoszláviai magyar tanítóképzés problémája szerepelt, egyértelműen bebizonyította, hogy az újvidéki Magyar Tanszék suba alatt megegyezett a szerbiai Oktatási Minisztériummal, amelynek nacionalista, magyarellenes magatartását szükségtelen bizonyítani, és a zombori tanintézettel, miszerint az újvidéki tanszék készségesen segítséget nyújt a zomboriaknak. Ez viszont azt jelenti, hogy kést döfött a magyar tanítóképzés hátába, és személyes érdekekért elárulta a magyar követeléseket. Nem létezik, hogy Bányai nem tudná, milyen hátránya van pl. a történelem nem anyanyelven való tanításának, és annak a határozatnak, amely a magyar tanítóképzést folyamatosan, de záros határidő nélkül szándékozik megoldani. Ezt a janicsár viszonyulást mindenképp nyilvánosságra kell hozni, mert az írásomban, miután Bányai nyilatkozatát megismertem, még enyhén is fogalmaztam.

Szabadka, 1995. IV. 9.

Ez még nem volt a végkifejlet. A Hidban való munkálkodásom akkor szűnt meg teljesen, amikor is az egyik Kanizsai Írótábor alkalmával megtartott Szociográfiai Műhely munkája során Bori Imrével ellentétes véleményemet nyilvánosan kifejtettem. Akkor Bori Imre magából kikelve mindenki előtt kijelentette, hogy amíg ő a Hid főszerkesztője, addig G. J. írásai nem jelenhetnek meg a folyóiratban. Hát ilyen nyitott egy Szabad Sajtó-díjas lap. Persze azóta nem is kapok meghívást Magyarokanizsára. (A pozícionáltak keze ma még idáig is elér.)

Ezek után már kikövetkeztethetős, hogy a pozícionált magyar értelmiségieknek milyen erkölcsi normák és értékrendszerek alapján születnek a kritikák, az értékelések és a kitüntetések, amelyeket a szerbiai hatalom pénzbeli támogatásával egymás közt osztogatnak, megtoldva néha az anyaországi liberálisok díjaival is. Vajon tudják-e a magyar kormánybeliek, hogy milyen rókalelkűeket támogatnak? Ha nem, azt csak sajnálni lehet, ha igen, azon is csak sajnálkozhatunk, mert "miért nem tetszettek forradalmat csinálni". Természetesen ezek ismeretében, már azon sem lehet csodálkozni, hogy hogyan lettem én a kedves barátból és hasznos munkatársból tudatlan, grafomániás olvasó, a szép és igazmondás alkotójából, a létezésünk dokumentálójából pedig eszenincs, kontárkodó fül-orr-gégész vagy destruktív, a magyar kisebbséget veszélyeztető, meg gondolatlan suszter (micsoda toleráns jelzők), **csak azért, mert a bírálhatatlanokat bírálni bátorzkodtam.**

Szabadka, 2002 januárja

- * A pozícionált kifejezés azokra vonatkozik, akik magas pártfunkciót töltöttek be, diplomáciai kiküldetésben részesültek, minden hatalomváltás ellenére igazgatók maradtak (lásd Forum), befolyásolják a sajtót, stb.
- ** Ma már ismeretes, hogy a Zomborba helyezett tanítóképzés csak a Magyar Tanszék munkatársai révén működhetett, és a magyarság szempontjából milyen nagyméretű rombolást végzett.
- *** Ma már ismeretes, hogy a MTT minden párttól függetlenül végzi azt a hasznos, tudományos kutatást, amit a Hungarológiai Szak sohasem vállalt fel.
- **** Azóta ez a tervjavaslat az itteni magyarság legfontosabb követelése lett.
- ***** Mivel a pozícionáltak karja messzire elér, így ma már nem csak a Kilátóból, de a Magyar Szó minden rovatából, beleértve a Közös Íróasztalunkat is kitiltattam, és még a szűk szakmám belüli témákhoz sem szólhatok hozzá.

Gondolatok a magyar kultúra napján

A magyar kultúra mappáján a délvidéki magyarság is egy fontos és izgalmas színpont, és az is kíván maradni. De csak akkor maradhat az, ha az utóbbi tíz évben történt romlás/rombolás után visszafordíthatjuk ezt a folyamatot. Mert itt „űszökké vált minden, aminek sudárnak kellene nőnie”.

Látszanak már apró jelei a pusztulásba rohanó kultúránk visszafordíthatóságának: megépült Kanizsán a Művészetek Háza és tartalmas rendezvényekkel kezdte meg munkáját; remélhetőleg újra nagy kultusza lesz a kultúrának ebben a kisvárosban. Zentán holnap helyezik el a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet alapkövét, és még az idén meg is épül. Tizenhét év után egyre több vajdasági kisvárosból kap újra meghívásokat egy-egy vendégszereplésre a Népszínház Magyar Társulata.

Könyvkiadásunk palettája egyre szélesedik, reméljük, ez a mennyiségbeli növekedés nem okozza a minőség romlását. A megmaradt művelődési intézményeinkben az újraéledés neszei hallatszanak.

Nem így Szabadkán. Itt az elveszésbe való zuhanás tovább folytatódik.

A zenekultúra hagyományaiban gazdag város néhány kiváló, lelkiismeretes zenetanára konokul teszi a dolgát, oktatja és neveli a tehetségeiből tehetségesebb gyerekeket a nagyvilágnak, hogy aztán jeles művészekként még csak vendégnek se térhessenek vissza Szabadkára, mert nincs hol játszaniuk, és (ha ez így folytatódik lassan nem is lesz már kinek).

Szabadkára (ahol valamikor Opera működött) már nem tudunk meghívni operaelőadásokat, de még nagyobb szimfonikus zenekarokat sem. Vannak ugyan igényes hangversenyeink, de az évenként megismétlő-

dó legjelesebbet, a szilvesztert nem látogathatja a műélvező közönség, oda csak a vastag pénztárcájú polgár kaphat bebocsátást.

Két évvel ezelőtt nagy garraal meghirdették a kultúra templomának, a színháznak az újjáépítését (az utóbbi húsz évben már vagy ötödször), de árában olyan megalomániásat ám, hogy még csak véletlenül se valósulhasson meg, de ha - ne adj' Isten - mégis megépülne, megint tele lehetne majd írni az újságokat, hogy Szabadkán, lám, halódik a kultúra, mert a 7-800 férőhelyes színházterem érdeklődés híján üresen kong. Mert nincs a világon még egy olyan Szabadkához hasonló nagyságrendű város, ahová ekkora színháztermet terveznek építeni. Ez a veszély azonban aligha fenyeget bennünket, sajnos nem túl pesszimista az a fellevés, miszerint az látszik a legvalószínűbbnek, hogy ránk omlik ez a templom, és álmaink temetőjévé, síremlékévé magasztosul.

Tartományi és városi előjáróink! A közéletben szerepet vállalók, figyelem!

A tűzijáték-kultúra és a szökőkút-kultúra megteremtése után most végre forduljunk magasabb rendű/rangú kultúránk felé.

A vajdasági magyar politikusoknak mondom: halljátok meg a költő szavát! Higgyetek a művészeknek!

Elhangzott a Magyar Kultúra Napjának előestéjén a szabadkai Népszínház Magyar Társulata ünnepi műsorának/bevezetőjeként.

Borban az igazság, kertben az egészség

ELŐREBOCSÁTOM: fontos nemzeti ügyről akarok írni. Persze sokan mosolyognak majd ezen, s anynyiban igazuk van, hogy ezzel, az általam kezdeményezett dologgal nem lehet megváltani a világot, ám az is biztos, hogy ennek a figyelmen kívül hagyásával minden megváltási kísérlet (itt, a vajdasági magyarság körében is) eleve kudarcra lenne ítélve. Hosszú évek óta elégedetlenek vagyunk (mi is) a helyzetünkkel, a jogainkkal, az életlehetőségeinkkel, most talán egy olyan időszak kezdődött, amikor hihetjük, hogy valóban van esélyünk, tehetünk valami hasznosat az itteni magyar közösség megmaradása érdekében. Az esély önmagában még nem elég, a jó szándék, a tenni akarás sem szavatolja eleve a sikert, ha hiányzik a kellő körültekintés.

KONKRÉTAN: az egészséges konyhakertről szól ez az írás, annak fontosságáról, azokról a kiváló esélyekről, amiket nyújthat nyomorúságos helyzetünk felszámolásában. Hozzátehetem: ezt, hogy egészséges konyhakert, nem én találtam ki, jelentőségét felismerték világszerte már, s különféle nemzeti meg nemzetközi szervezetek segítik az elgondolás sikeres megvalósítását.

Láthatjuk, rettenetesen sok nagy baj van a világon is, a magyaroknál is, s még hatványozottabban itt nálunk, kisebbségi sorsban. Óriási a technikai, technológiai fejlődés, szédületes távolságot, szintkülönbséget figyelhetünk meg apáink gyermekkorára és a gyerekeink vagy az unokáink életmódja között. Beláthatatlan a gazdagság, de ugyanakkor a szegénység, a nyomor is. Ésszel már föl nem fogható, milyen jók az emberiség előtt álló további gyors fejlődés esélyei (atomenergia, elektronika, géntechnológia), de ugyanígy mennyire reális a teljes megsemmisülés veszélye (s nem is csak az atombomba miatt).

Naponta hallhatunk esetekről, melyek bizonyítják, hogy csodákra képes a modern orvostudomány, de tudomásul kell vennünk azt is, hogy vannak betegségek, amelyek ellen a legnagyobb erőfeszítések mellett sem képes megvédeni az emberiséget. Ezek közé tar-

tozik, mindenekelőtt talán, a rák számtalan fajtája. Sajnos, mi magyarok az erre vonatkozó különféle statisztikákban lesújtóan rossz, vagyis vezető helyezést foglalunk el. A rákos megbetegedések, az elhalálozások riasztóan kedvezőtlen számarányai meghúzták már a figyelmeztető vészharangot. S mint szerte a világon, meghatározták az esetleges tennivalókat is.

Gondolom, ha mi itt a megmaradásunk érdekében kifejtett erőfeszítéseinktől eredményeket várunk, akkor a gazdasági, társadalmi helyzetünk javítása, az anyanyelvű oktatás és művelődés fejlesztése mellett nem feledkezhetünk meg a nemzet egészségéről sem. Hogy mennyire egészséges vagy mennyire beteg egy nemzet(i) kisebbség), az döntő mértékben befolyásolja a közösség életének minden vonatkozását. Az öregek szokták mondogatni, hogy fontos az egészség, vagyis hogy öregkorban a többi már van, ahogy van, csak egészség legyen. Régi, nagyon régi eredetű ez a mondas. Manapság a fiatalokra is vonatkoztathatjuk. Sokféle tényező közrejátszik abban, hogy kevés gyermek születik, de az egyik, a biztosan nem elhanyagolható, a fiatalok rossz egészségi állapota, a betegségek, a betegségtől való félelem.

S hogy egészségi állapotuk nagymértékben függ a táplálkozásunk minőségétől, vagyis hogy a nem megfelelő táplálkozás elősegítheti bizonyos súlyos betegségek megjelenését, azt ma már nemcsak az úgynevezett alternatív gyógyítók hirdetik. Az egészségügy világszervezete is kidolgozott egy tizparancsolatszerű ajánlást: eszerint az egészségünk megőrzése érdekében kevesebb zsíros húsfélét kellene fogyasztanunk, helyette viszont több zöldségfélét, főzelékfélét, tehát konyhakerti veteményt és több gyümölcsöt. Manapság a rádió, a televízió, a műholdak korában gyorsan eljuthatnak az emberekhez az ilyen ajánlások, s az ezek szellemében készített műsorok könnyebben megértetik az emberek tömegével, miért kell elfogadniuk a tanácsokat.

Az utóbbi évtizedben jelentősen megnőtt nálunk is a zöldségfélék iránti kereslet, az emberekben kifeje-

zésre jutott az egészséges táplálkozás iránti hajlam. Ez azonban újabb veszélyeket hozott magával. A fokozott kereslet esélyt teremtett a termelés növelésére. Egyre többen foglalkoztak konyhakertészettel, egyre nagyobb területen s mind intenzívebb termelési technológiákat alkalmazva. Az jár jobban, aki többet, szebbet termel, s aki a többit megelőzve elsőként jelenik meg árujával a piacon. Érthető, hogy minden termelő azt szeretné, hogy munkája minél nagyobb hasznot hozzon, hát igyekszik maximálisan kihasználni - ami nagy veszélyt hozott - elsősorban a talajtáplálás és a növényvédelem korszerű eszközeit. Ezt nevezik még vegyszerezésnek. A túlzott műtrágyázás és a vegyszeres permetezés folytán olyan szermaradványok találhatók a salátában, sárgarépában, paprikában, paradicsomban meg a többi zöldségfélében, amelyek a táplálékkal szervezetünkbe jutva mérgezik azt, s amelyekről kimutatták, hogy rákkeltő hatásúak.

Persze ezeket a vegyszereket nemcsak a konyhakertben alkalmazzák, de a szántóföldi termesztésben és a gyümölcsösökben is elképzelhetetlen ma már a jövedelmező termelés a műtrágyák és a vegyszerek használata nélkül. S általában az a vélemény, hogy a gyorsan szaporodó emberiséget csak a nagy terméshozamokat szavatoló fejlett technológiák segítségével lehet ellátni elegendő élelemmel (ezzel magyarázzák ma már a génmanipulált növények termesztését is). Más szóval: akármilyen mérgező ez a termelésfejlesztő hajsza, megállítani lehetetlen. Még akkor is, ha egyre világosabb: az emberi szervezetet nemcsak a szermaradványoktól fertőzött táplálék mérgezi, de jelentős mértékben károsítja ez a mezőgazdasági technológia a talajt, a vizet és a levegőt is, s ez a környezetszennyezés (a többi más hasonlóval együtt) ugyancsak az egészségünkre káros tényezők (amúgy is vészesen nagy) számát szaporítja. A vegyszermentes mezőgazdasági termelés, pontosabban: „az ellenőrzött ökológiai gazdálkodás” - mert erre kell törekednünk - tehát több vonatkozásban is az egészséges életet szolgálja. S nem is csak a miénket. De a jövő generációkéét is. Ez az egyik alapkőve a biokertészkedők, biogazdálkodók filozófiájának: megőrizni a természeti erőforrásokat, a talajt, a vizet, a levegőt a következő nemzedékeknek.

A legújabb adatok szerint a nyugati országokban - nyilván a terméshozó technológiák erőltetett alkalmazása miatt bekövetkezett katasztrófák (kergetharhór) hatására - az utóbbi években mintegy húsz százalékkal nőtt a biotermékek forgalma, s a számítások szerint 2005-re 10 százalékos lesz a piaci

részesedésük. A (majdnem) szomszédos Ausztria bio-nagyhatalomnak számít. Noha 1991 végén még csak mintegy 2000 biotermelő volt, most a kétszázazret is meghaladja a számuk, s az ösztvetésterület 10 százalékán már olyan gazdálkodást folytatnak, amely harmonizál a természettel, tehát miközben egészséges élelmiszert állítanak elő, nem semmisítik meg, de kímélik a természeti értékeket. A környezetszennyezés elképesztő méreteket Őlt, következményei végzetesek lehetnek (ibolyántúli sugárzás), éppen ezért az embernek cselekednie kell, ha felelősséget érez saját sorsa iránt. Világszerte terjed a biogazdálkodók mozgalmá, gyarapodik az egészséges élelmiszert igénylők és fogyasztók tábora. Különböző civil szervezetek, gazdasági társulások és állami hivatalok szerveznek tanfolyamokat az új termesztési mód elsajátítóinak és persze a fogyasztóknak is. Nemcsak a termesztése, de az egészséges élelmiszer konyhai elkészítése is új ismereteket követel. Hosszú éveken át kialakult szokásokat kellene nagyon rövid idő alatt megváltoztatni. De manapság felbecsülhetetlenül nagy segítséget jelenthetnek ebben a felvilágosító munkában az újságok, a rádió és a tévé.

Nálunk is szaporodnak az újféle élelmiszertermesztés és - fogyasztás hívei, vannak szervezett próbálkozások a biogazdálkodás népszerűsítésére, az egyes eljárásoknak a hazai körülmények között való alkalmazására, megjelentek a boltokban, a piacon a hazai bioélelmiszerek, s tudunk egyenekről, akik saját kertjükből biomódszerrel előállított egészséges főzelékfélével, salátával, gyümölccsel látják el családjukat. Tehát nemcsak beszélünk már róla, a kételkedők saját szemükkel nézhetik meg, s meg is kóstolhatják a mérgek nélkül előállított táplálékot. Kétségtelen azonban, hogy még nagyon kis mértékben alkalmaznak biomódszert a szántóföldi zöldségfélék termesztésében, s ugyanígy elenyészően kicsi még falvainkban az egészséges konyhakertek száma. Érdeklődés ugyan lenne, az emberek kérdezősködnék, de nem tudják elhinni, hogy vegyszerezés nélkül is egészséges, szép terményeket szedhetnek a kertben. A kételyeiket, a bizalmatlanságot a szemléltető példák tudnák eloszlatni. S mert komoly akadályát nem látom, azért gondolom, hogy indulásként minden faluban létesíteni kellene egy biokertet, akit érdekel, ott a helyszínen maga győződhet meg róla, milyen az egészséges konyhakert. S talán nemcsak a rossz példa ragadós. Ha Ausztria tíz év alatt bio-nagyhatalom lett, hogy megcsináljuk ezt a csodát, nekünk erre jobb esélyünk van. De nemcsak az

esélyünk jobb, a szükségünk is nagyobb. Az egészséges élet számára nincs más alternatíva.

Ezért kezdődött úgy ez az írás, hogy fontos nemzeti ügyről akarok írni. A vajdasági magyarság nagy része nem nagyvárosi felhőkarcolóknak, hanem kertes házban él, s mert egyelőre a saját konyhakert kínálja a legjobb esélyt az egészséges táplálék megtermesztéséhez, nagy felelőtlenség lenne, ha azok, akik irányítják, befolyásolják egy nemzeti közösség életét, nem tennének meg mindent az egészséges konyhakertért mozgalom megszervezése, beindítása érdekében.

Olvasok egy jelentést az itteni népművelési munkáról (1941-1942), a hároméves tanfolyam terve

részletezi a szükséges gazdasági ismereteket is. A szántóföldi növénytermesztés mellett megtaláljuk itt a konyhakertészeti (a bolgárrendszerű kertművelés), a gyümölcsfa kertészeti és szőlészeti témákat. A nők számára tervezett tanfolyam gazdasági témái között ugyancsak első helyre került a konyhakert. De noha nem most volt már, emlékszem rá, hogy ötven évvel ezelőtt, a lázas pályaválasztás korában olvastam Somogyi I.: Kertmagyarország felé című könyvét, amelynek az anyaga, akár az említett tanfolyamoké is, nyilván jócskán elavult, mégis talán érzékeltetheti azt az igényt, aminek a fontosságára itt is fel szerettem volna hívni a figyelmet.

Naplójegyzetek

2001. szeptember 11.

Tegnap befejeztük A temerini razzia című könyvünket az 1944-es helyi eseményekről. Szomorú könyv, mely nem nyújt igazi katarzist a tragédia klasszikus poétikai szabályai szerint. De hát nem is esztétikai követelményeknek akar megfelelni, hiszen műfaját tekintve nem „dráma”, hanem történelmi munka, dokumentumkötet, viktimológia. Viszont iszonyatos és megdöbbentő, s aligha lesz olyan olvasója, aki egyvégtében el tudja olvasni, pedig rigorózan tárgyilagosa próbáltunk maradni. Esztétikai értelemben — hacsak ez a kifejezés itt nem blaszfémia — tulajdonképpen egyetlen tragikus formátumú jellemet találtam, egy volt magyar katonát, akit személyiségtikai kategóriák szerint bizonyítva „morális bölcs”-nek lehetne nevezni. Természetesen nem arra gondolok, hogy ez lett volna az egyetlen személyes tragédia, hiszen 251 embert végeztek ki, hanem arra, hogy az általunk ismert történetek áldozatai közül sajátos gesztusával, gesztusának szokatlanságával a történelem egyetlen kicsi porszemé, megszegve a morális szabályokat, s azokkal szemben egyfajta, talán nem is tudatos, inkább csak megsejtett etikai mércéket szembeállítva az adott helyzetben a lehető legmagasabb erkölcsi értékvilágot testesítette meg. Amikor a partizán hőhérokat a templomudvarba összehívték tömegből kiszólitották, mint volt magyar katonát, a körülötte állók azt tanácsolták, hogy mondja el, ő csupán igen rövid ideig volt angyalbőrben. Hátha megkegyelmeznek neki. Mire ennyit válaszolt: „Ha csak ezért köll meghalni, úgy legyen!” Sokat gondolkodtam erről a gesztusról. Ha társaira hallgat, mindenféleképpen tisztességesen viselkedett volna akkor is, sőt, talán az életét is megmenti. Miért nem vállalta a „normakonform” cselekvést? Hősi szerepre vágyott volna? Aligha, hiszen tettében nincsen semmi pózszerű, ezért is érezhetjük azt hősieknak. A morálisan normatív cselekvés az ő esetében azt jelentette volna, hogy hazugság nélkül vagy akár kegyes csalás által, de kísérletet tesz az élete megmentésére. Mondata („Ha

csak ezért köll meghalni, úgy legyen!”) viszont túl van a morálon, ennek igazságával szemben egy nagyobbbat, az etika igazságát állítja szembe, vagyis azt, hogy ártatlanokat megölni semmilyen körülmények között sem szabad. Ha csak azért kell meghalni, hát legyen. Normaszegés, de az etika oldaláról. Önfeláldozás és a nagy tragédiák pozitív hőseihez méltó tett, amelyre csak az etikai kérdések iránt érzéketlen mai kor mondhatja, hogy értelmetlen, vagy hogy meggondolatlan, esetleg hogy vakmerő.

Délután Ádám Pistához megyünk Matuska Marcival. Pista izgatottan fogad bennünket: „Megtámadták Amerikát! Gyertek, nézzétek!” Először nem is igen vagyunk képesek felfogni. Olyan az egész, mint egy ócska, amerikai katasztrófafilm részlete. Itthon próbálom rendezgetni a gondolataimat A modern/posztmodern Róma bukása megkezdődött. Nem tudok örülni neki, ez természetes, különösen nem egy olyan nép fiaként, amely már ötszáz éve téblábol a limeseken, s hiába várja a bebocsátást. Egyik oldalról a gazdagok, a másiktól a szegények szorításában. Ami történt, talán hozzásegíti Amerikát ahhoz, hogy megértse, a világ egy és oszthatatlan, s olyan elképesztően kicsi, hogy a terror egyetlen igazi ellenszere egy igazságos gazdasági és politikai világrend lehet csupán. Minden más csak tovább fogja növelni a bajt, vagy csupán tüneti kezelést eredményez. Úgy, mint az ókorban. Ha valahol felüti a fejét egy új rablóvezér, vagy egy magáról megfélemlítő helyi tirannus, azt vagy megvásárolják, vagy a helyszínre küldenek egy légiót. Hogy a Nyugat erre a tartós szerepre készül, azt mi sem bizonyítja, mint Huntington évek óta reklámozott és vitatott könyve a civilizációk kibékíthetlenségéről és készülő háborújáról. Nem az önmegvalósító jóslatok teóriákkal beburkolt, „előreküldött” szeretetcsomagja ez csupán, ami a kölajvezetékek feletti mai és jövőbeli háborúk tényleges okainak elleplezésére is alkalmas lehet, ha éppen úgy adódik?

Mellesleg attól tartok, hogy a terrortámadásokat az elkövetkező napokban, hetekben újabbak fogják kö-

vetni. Mindenki az arabokra gyanakszik. De mi van a kínai kapcsolattal? Attól tartok, ettől a soktól frusztrálódni fog az amerikai közvélemény, a politikusok és a katonák pedig a gyors bosszú bűvöletében valami újabb örültséget fognak elkövetni. Pl. túlzottan nagy erővel való visszavágás az ellenfélre, vagy úgy általában a vélt ellenségre. Fennáll emellett egy másik veszély is. A manhattani füstgomolyag alkalmas arra, hogy elfedje a kisebb disznóságokat. Az ilyen pillanatok kiválóak arra, hogy krízisrégiókban egymásnak törlesszenek az acsarkodó, állig felfegyverzett kisállamok.

Az Amerikát ért támadás, könnyen lehet, megrendíti, de legalábbis kikezdi a modernitástól örökölt, valójában azonban enyhén posztmodern amerikai világnézetet, s ha szerencséje lesz az emberiségnek, úgy fog hatással lenni rá, mint hajdan Európára a liszszaboni földrengés, amely a régi dogmákat is romba döntötte. Akkor a középkori egyház istenéről, most pedig a globalizáció urairól derült ki, hogy nem mindenhatóak.

2001. szeptember 12.

Este Immanuel Wallersteint olvasom az Eszmélet c. mai magyar baloldali folyóirat egy régebbi számában. Wallerstein a gazdasági centrum és periféria összefüggéseinek vizsgálatával maradandó helyet vívott ki magának mind az elméleti közgazdaságtanban, mind a történészek körében. Nálunk nagyon kevesen ismerik. Tavaly megkérdeztem történész hallgatóimat, tudnak-e róla, olvassák-e, de még a nevét sem hallották beharangozni. Persze mindez legkevesebb az ő bűnük. Pedig egyik legfontosabb munkáját, a modern világgazdasági rendszer kialakulását még 1983-ban kiadta a Gondolat. Mostani cikkének címe: A rasszista albatrosz. Haider kapcsán fejt ki nézetét az újfasizmusról és a rasszizmusról, miközben üdvözlí az EU döntését, amellyel megpróbálták elszigetelni Ausztriát. (Pedig már a határozat megszületésének pillanatában érezni lehetett, hogy az politikailag elhibázott, megvalósíthatatlan, amelletts elsősorban a szociáldemokraták izzadságszagú törekvését tükrözi, hogy lehetetlenné tegyék a Néppárt kormányalakítását, felhasználva ehhez egy kis izraeli nyomást is.)

Ettől eltekintve Wallerstein nagyon pontosan rávilágít a rasszizmus alapvető okára, amit a kapitalista fejlődésben mint olyanban ismer fel, s megkülönbözteti az idegenekkel szembeni előítéletek korábbi történe-

ti formáitól. „A rasszizmus célja ugyanis nem az, hogy egyes embercsoportokat kirekesszen, még kevésbé az, hogy elpusztítsa őket. A rasszizmusnak az a funkciója, hogy mindenkit a rendszeren belül tartson, de egyeseket Untermensché minősítsen, vagyis gazdaságilag kizsákmányolhatóknak, politikailag pedig bűnbaknak tehesse meg őket.”

Ezzel mindenképpen egyetértek, azonban úgy vélem, hogy mindez nem teljesen alkalmas a modernkori rasszizmus megmagyarázására. Kivéve persze azt az esetet, hogy a rasszizmust egyoldalúan, kizárólag a szociálisan elnyomott fajok és etnicitások iránti attitűdként értelmezzük. Csakhogy a rasszizmus mint attitűd korántsem csupán egyoldalúan meghatározott, és korántsem csupán a gazdag „fajok” szélsőségeinek ideológiája, noha kétségtelen, hogy a modernitás és a kapitalizmus szülte meg, s többnyire gazdasági, szociális motívuma is van, hiszen a rasszok és etnikumok közötti gazdasági erőviszonyok tagadhatatlanul rendelkeznek diszkriminatív komponensekkel, sokszor még egyazon kultúrkörön belül is. Ez egyfelől megvetést, finansziális cinizmust és kultúrfőlényt, másfelől frusztráltságot és gazdasági irigységet vált ki.

2001. szeptember 13.

Ismét az Írókat olvasom. A politikusok olvassanak, az írók politizáljanak, mondja az Író. A politikusoktól elvárja, hogy olvassanak, az írók számára viszont követeli, hogy politizálhassanak. Így képzelem el a politika és a kultúra közötti egyensúlyt az Író. E logika ismerős. Sajnos korántsem írói, inkább nagyon is politikusi természetű. A hatalmi szerepet ambicionáló, de onnan kiszorult értelmiségi felfogása a társadalmi szerepek elosztásáról. Ha eddig a nyulak társadalmát agarak és kopók képviselték, miért ne képviselhetnék ezután a díszestollú magkakasok is! Mintha ezt már láttuk volna valahol. Ez az értelmiségi nagyképűség még a politikusi önteltségnél is veszélyesebb, mert hovatovább demiurgosznak képzelem magát. Azt hiszi, hogy azért kel fel a nap, mert ő nagyokat kukorékol. A Politikus ezzel szemben úgy gondolja, az írónak több vezércikket kéne írnia, a Politikus pedig majd odaitél még több művészi kitüntetést. Szerinte ez volna a szférák közötti zenei egyensúly ideális képlete.

A kétféle korlátoltságba egy emberként pusztulunk bele.

2001. szeptember 14.

Leszek Kolakowski egy régebbi írását veszem elő a terrorizmusról. Mint mondja, „nincs útmutató”: a terrorista akciók gyakran erkölcsi igazolást nyernek, ha zsarnoki hatalommal, megszálló erőszakkal szemben alkalmazzák őket. Erről azonnal eszünkbe juthat az öszövétségi Judit, Holofernes meggyilkolója, s a számtalan zsarnokgyilkos a világtörténelem során. Őt, őket is felmentette bűnük alól a képzeletbeli erkölcsi bíróság, másodfokon, hiszen ez az az instancia, ahol minden zsarnokellenes tett felmentő ítéletet kap és érdemel. Kolakowski viszont, szokásától eltérően, meglehetősen naívvá itél meg egy másik kérdést, mégpedig a jogaiért küzdő kisebbségek esélyeit a polgári demokrácia szabadelvű játékszabályai között. „Észak-Írország vagy a Francia Köztársaság (...) olyan állam, ahol a hatalomnak megvan a demokratikus legitimitása, az állampolgárok tehát megfelelő eszközökkel rendelkeznek, hogy ezt a hatalmat vérontás nélkül, békés úton megváltoztassák, továbbá” – írja – „megvannak a kellő állampolgári szabadságjogok ahhoz, hogy büntetlenül járassák a szájukat bármilyen általuk óhajtott politikai változás érdekében.” Vagyis, mondhatnánk Anatol France és Lukács György után szabadon, mindenkinek egyforma joga van a hid alatt lakni. Kolakowski ott téved, hogy figyelmen kívül hagyja a kisebbségi társadalmak létrejöttének történelmi genezisének, ugyanakkor illúziókat ringat a polgári társadalom demokratikus érdekérvényesítésével szemben. A helyzet ugyanis többnyire az, hogy még a demokratikusan legitimált államok keretein belül sincs a kisebbségnek lehetősége akaratát korlátlan és szuverén érvényesítésére, éppen a legitimitáció természetéből fakadóan. A legitimitáció alapja és mértéke ugyanis a többségi döntés. Mindezt persze nemzetközi egyezményekkel, hazai törvényekkel és államigazgatási intézkedésekkel megfelelő mederben lehet tartani, tehát jogállami keretek között a többség éppenséggel nem tehet meg bármit a kisebbségeivel. Azután vannak történelmi példák arra is, hogy egy igazságtalan történelmi döntés káros következményeit jóval későbbi jogállami biztosítékokkal helyrehozni már nem lehet. A mai polgári demokráciák úgy vannak ezzel, mint Rockefeller, amikor hatalmas vagyonának eredete felől kérdezték: „Mind becsületes úton szereztem, csak az első egymillió megszerzése után ne érdeklődjenek!” Nos, elég jó dolog a demokratikus legitimitáció, csak hogy amikor a kisebbségeket meghódították, nem ezt az elvet, hanem az erősebb kutya gyakor-

latát érvényesítették. Ezért aztán a polgári jogállamiság keretei önmagukban elégtelenek, hogy biztosítsák, példának okáért a délvidéki magyarság gazdasági, politikai és kulturális fennmaradását. Ehhez korlátozott örendelkezésre, ergo, a kisebbségi autonómia valamilyen formájára van szükség. Csakhogy a demokratikus legitimitáció értelmében ezt a többség mindaddig nem kívánja és nem fogja megadni, amíg rá nem kényszerül. Jelenleg az öt százalékos választási küszöb még azt is lehetetlenné teszi, hogy önálló nemzeti képviselőre tegyenek szert a kisebbségek. Nyilvánvaló tehát, hogy vannak helyzetek, amikor a klasszikus demokratikus játékszabályok egyszerűen nem alkalmasak a kisebbségek jogérvényesítésére, mert a többség e játékszabályok betartása mellett is képes lassú pusztulásra ítélni őket. A probléma akkor kezdődik, amikor a potenciális áldozatok többé már nem akarják elfogadni ezt a kollektív kegyes halált. Vajon mi hol tartunk most? És vajon hányan merték végiggondolni tényleges helyzetünket?

De felvet Kolakowski gondolatmenete bennem egy újabb aggályt is, nevezetesen, mi van akkor, amikor egy belső rendjét tekintve demokratikus állam, gazdasági és politikai hegemoniáját kihasználva korántsem demokratikusan cselekszik a nemzetközi szinten: például jobb- vagy baloldali diktatúrákat támogat, demokratikus legitimitációjú kormányokat dönt meg titkosszolgálati eszközökkel, nemzeti pénzügyi rendszereket tesz tönkre, hogy leverje a konkurensokat, és így tovább. A második világháborút követő évtizedekben bőven találhatunk hasonló példákat. Akár a közelmúltból is. A terrorizmus erkölcsi megítélésében tehát valóban nincs erkölcsi útmutató. Egy azonban bizonyos: az a fajta terrorizmus, amely ártatlan emberek megölésével, méghozzá előre kiszámított, szándékoltt megölésével kívánja politikai céljait kérni, erkölcsi felmentést nem kaphat. Az igazsághoz ugyanis senki sem hazudhatja (gyilkolhatja) át magát Razumihin módjára. Ebben a kérdésben az utolsó szót Dosztojevszkij egyébként is kimondta már. Nincs fölmentés tehát sem az állam, sem a terrorista, sem a tömeggyilkos merénylő, sem a cinkostársaival dolgozó titkosszolgálati ügynök, sem a fanatikus népvezér, sem a katonai szövetséget irányító főparancsnok számára egyetlen ártatlanul elpusztult, tudatosan a halálba küldött ember haláláért sem. Az alaphelyzet ugyanis gyökeresen eltér attól, amikor diktátoroktól, zsarnokoktól kell(ett) megszabadítani a világot. Velük szemben a terror talán méltányos volt és lehet, s közben véletlen hibák folytán az

esetek többségében ártatlanok is odaveszthettek. Mind-
ez azonban alapvetően eltér a védtelen lakossággal
vagy annak egy részével szembeni gyilkos megfélemlítési
akcióktól. Magát a módszert egyébként nem az
anarchisták, sem a bolsevikok vagy a náci esztétiká-
hanem a liberális kapitalizmus korai imperialista szaka-
szának gyarmati háborúban edződött had- és vadve-
zérei.

2001. szeptember 15.

„A terrorizmus legjobb ellenszere egy igazságo-
sabb világrend” — mondta ma Johannes Rau. Mintha
csak összebeszélt volna velem, vagy beleolvasott vol-
na a naplómba. A különbség csak az, hogy a német el-
nöknek figyelembe kell vennie az országában élő há-
rommillió muzulmán, nekem meg nem kell figyelembe
venni semmit. Ámbár ez sem egészen igaz...

Tapasztalatom szerint a szerbség körében alig
leplezett káröröm érezhető a New Yorkban törté-
ntek miatt. Kaján megjegyzéseket hallani a déli háromper-
ces gyász kapcsán, mondván, most legalább az ameri-
kaiak megtapasztalják, milyen a légitámadás és a „he-
lyi méretű” csapás. Érthető a reakciójuk, de ostoba. Az
állam vezetői persze ügyesebbek. Ők tudják, hogy
ilyenkor mit szabad és kell mondani.

Most különösen érdemes az igazán szuverén
szellemekre figyelni. Timothy G. Ash például eléggé vi-
lágos összefüggéseket lát az USA fenntartások nélküli
Izrael-barátsága és a terrortámadás között. Ash végül
is azt mondja, hogy Amerika akkor lesz képes hatéko-
nyan felvenni a harcot a terrorizmussal, ha részrehaj-
lás nélkül vesz részt az emberi jogok védelmében. Egy
ilyen megváltozott szuperhatalmi stratégiát azonban én
még csak fölsejleni sem látok az amerikai demokrácia
egén. Ehelyett bűnbakképzés folyik, középpontjában
az iszlám világgal, meg persze Usama vagy Oszama
bin Ladennel, aki maga is amerikai kreatúraként szer-
zett nevet magának. A világ azonban egyáltalán nincs
meggyőződve (sem meggyőzve) arról, hogy az FBI és
a CIA helyes irányban tapogatózik. Gyanút keltő az is,
hogy a merénylet másnapján már „tudják” az elkövetők
névsorát. Micsoda tüsténkedés! (Van is rá ok.) De hol
voltak egy nappal korábban? Vajon nem arról van szó
csupán, hogy helyre kell hozni, ki kell köszörszólni a biz-
tonsági rendszeren esett jókora csorbát? S ehhez most
gyors és látványos eredmények kellene bármi áron is.

2001. szeptember 16.

Este a Magyar Állami Népi Együttes szerepel a
temerini sportcsarnokban. Telt ház, nagy siker. Azon-
ban ez a rendezvény sem múlhat el provokációs kísér-
let nélkül. A műsor elején, míg a vendéglátók citera-
zenekara játszik, cigarettával a szájában beszemtelen-
kedik két szerbül beszélő fiatalember, s kihívóan a ven-
dégek széksorai elé áll, s méregetni kezdi a muzsikáló
fiatalokat. Társaik az ajtóból figyelik, mi lesz. A rende-
zők végül egy ügyes manőverrel, együtt a színpadról
levonuló citerásokkal, enyhe tuszkolás igénybevételé-
vel kiterelik őket a szabad ég alá.

2001. szeptember 17.

Ma tudom meg az esti egyéb részleteit. Miután
a két fickót kipenderítették, egy idő múlva újra vissza-
jöttek, és míg a közönség a bravúros koreográfiát fi-
gyelte, végigvonultak a diszvendégek között, s pökhen-
dien sorjában lekezelték velük. E terrorizálást persze
senki sem tudta kivédeni, inkább parolázott, mintsem
hogy növelje a botrányt. Mindez egészen addig tartott,
amíg az egyik pasas el nem ért a műsorba feledkező D.
Jánosig, aki jelenleg végrehajtóbizottsági tag a közsé-
gi önkormányzatban, de egykor országos hírhű, ered-
ményes karatézónak számított. János odafordult a
mindenáron lekezelné akaró pasashoz: „Mondd, te
ennyire hülye vagy, vagy csak annak tetteted maga-
dat?” Mire a fickó, balkáni öntudatától ragyogva, eny-
hén megsértődve, már ahogyan ez az ilyen színjá-
tékokban lenni szokott, persze, cigarettával a szája sar-
kában: „Én ide jó szándékkal jöttem, és csak mindenkit
üdvözölni kívánok!” Még mielőtt kapott volna egy jóko-
ra pofont, a rendezők gyorsan kiterelték a társával
együtt, majd jelentették az esetet a rendőrségnek, akik
viszont csak jóval később léptek közbe, amikor már az
egyik „jósándékú” provokátor úr festékszóróval kísé-
relte meg befújni a magyar táncművészek autóbuszá-
nak hátsó szélvédőjét. Állítólag az egyik úr járeki, a
másik pedig szarajevói (?) volt.

Feltűnő, hogy a rendőrfőnök szokásos napi je-
lentésében egy szó sem esik erről az incidensről. Mi-
ért? Tapasztalt jogász ismerősem szerint ennek egyet-
len oka lehetséges. Mégpedig, hogy az elkövetők a kol-
légáik voltak. Nos, talán egyszer majd ez is kiderül.

Tegnap Sinkó publicisztikájában mazsoláztam.
Lehangoló az a kritikátlan rezsimhűség, amellyel Titó-
hoz és korához viszonyul. Mintha két ember lakna

Sinkóban: az esszé kísérletező humanistája mellett anyagi békességben a publicisztika antisztálinista sztálinistája.

Ma az öskonzervatív Gratz Gusztávot, A forradalmak korát néztem át újra, különösen a vörös terrortól szóló fejezetet. Hát, nem lehet vádolni semmiféle elfogultsággal Szamuely, Corvin Ottó és Cserny iránt, mégis, azt gondolom, az ő általa nyújtott kép sokkal realisabb, mint Sinkóé. Persze 1919 megítélésében is két Sinkó van. Az egyik Az út Sinkója, a krisztianus dilemmák igen magas fokú, máig korszerű és izgalmas megfogalmazása, a másik a Szemben a bíróval jól megírt és kiválóan ellenpontozott vallomása a „minden konzekvenciájában” (!) vállalt forradalmi erőszakról. És itt jutunk el Sinkó alapvető érzelmi és etikai problémájához, amely abból fakad, hogy nem tud helyesen ítélni szándék és következmény kérdésében, ugyanakkor minőségi különbséget feltételez, akárcsak ifjúkori mestere, Lukács, a burzsoá, majd később a fasiszta vagy fasisztoid terror és a kommunista terror között, holott ilyen minőségi különbség sem jogi, sem etikai értelemben nincs, illetve nem volna szabad, hogy legyen.

2001. szeptember 19.

Este az Újvidéki Színház klubjában az Aracs mutatkozik be. A szerkesztők engem is meghívtak. Késve érkezem, már elkezdődött a kissé csikorgóan induló beszélgetés az újvidéki magyar gimnazistákkal, lévén hogy főleg ők vannak jelen. Kissé megzavarom az estet, hogy bebizonyítsam, főleg maguknak a gimnazistáknak, hogy nem igaz a közkeletű híresztelés, amit ők maguk is elhittek már, miszerint érdektelenek lennének „sorsproblémáinkat” illetően. Ha húsbavágó gondolataikról kérdezzük őket, azonnal megnyílnak és beszélni kezdenek. Egyik kérdésem így hangzik: miért tanulnak annyi tantárgyat szerbül a magyar tagozaton? Ebből jókora vita keveredik, sok helyes részmegejtéssel. Én persze igyekszem a felvetett kérdést összefüggésbe állítani a magyar autonómia hiányával és szükségességével. Közben a történelmi hazugságok (vagy eufemisztikusan: illúziók) egyikének nevezem azt is, amellyel a magyaroknak sugallják, miszerint a Vajdaság autonómiája hoz majd megoldást bajaikra. Ezen az úton csak csöbörből vödörbe, nagyszerb nacionalizmusból kisszerb nacionalizmusba juthatunk önálló magyar politikai jogalanyiság és annak felelősséggel tartozó autonóm magyar intézményrendszer nélkül. Itt aztán vitába keveredek Tomán Lászlóval, aki viszont az

„etnikai” autonómiát tartja légvárnak. „Ki fogja azt megadni, ha nem lesz önálló Vajdaság?”- kérdi őszinte párosszal. Én viszont úgy gondolom, hogy az autonómiát sehol sem „adják”, főleg nem valamiféle jutalom gyanánt, hanem kikövetelik, politikai nyomásgyakorlással kivívják, vagy, ha másképpen nem megy, mint az utóbbi időben nemegyszer láthattuk, kiharcolják. Több járható út is kínálkozik, egy viszont biztosan a végromlásba vezet. Ez pedig a semmittevés, vagy a várakozás, hogy majd mások megoldják a problémáinkat. Ugyan kinek kellene a kihalófélben levő vajdasági kisebbségek, ha önmaguknak sem? Legalább mi ne tévesszük össze a vajdasági magyar politikai elitnek, a „minisztereknek” és képviselőknek nyújtott szerb gazdasági és hatalmi szinekúrát, ahogyan egy mai szerb politikus cinikus őszinteséggel fogalmazott nemrég, a valóságban nem létező kisebbségi jogérvényesítéssel.

2001. október 23.

Tegnap éjjel tizenegy órakor meghalt Hevér János. Huszonhat éven át szervezte a Temerini Alkotóműhely és Képzőművészeti Tábor (TAKT) nevezetű nyári művésztalálkozókat. Halála előtt néhány órával meglátogattam. Nyolcvannyolc éves édesanyja szobájában feküdt és haldoklott a hátsó házban. Ott, ahol a hetvenes évek elején az első, még illegális irodalmi és közéleti vitákat, tárlatokat szerveztük. Gyuráki Zsiga cipőasztával, fogkefével alkotott grafikáira, a „Jibás sorozatra” még mindig emlékszem. Azóta ő is meghalt, képeit széthúzták, ma már egy fél kiállítást sem lehetne összehozni dolgaiból. Jánoshoz délelőtt borbélyt küldtem, azonban csak bal arcát tudta megborotválni fájdalomai miatt. Jobb arcát és bajuszát már nem engedte bántani, még félig önkívületi állapotában sem. Már kéthetes szakálla volt. Ágyában úgy nézett ki, mint egy múmiává aszalódott, groteszk Don Quijote. Szóltam hozzá, szemével nem követett, de jobb kezét valamennyire fölemelte, jelezve, hogy hallja, mit mondok. Kezet fogtam vele, s megsimítottam verejtékes homlokát. Nem a mindennapi emberek közül való volt. Sajátos egyénisége soha többet nem lesz pótolható. Szegényebbek leszünk nélküle, míg alakja bevonul a legendák és helyi anekdoták világába, kezében cigarettával (amely megölte) és rumos pohárral, s az asztalán egy Ady-kötettel.

Született 1933. október 25-én, meghalt 2001. október 22-én. Ennyi az élet. – Szevasz, János, isten veled!

2001. november 9.

Bugár Bélát fogadjuk az önkormányzat épületében. A Magyar Koalíció elnöke s a szlovák parlament alelnöke belgrádi és újvidéki tárgyalásai után iktat be egy hivatalos látogatást hozzánk is. Szirénázó rendőrautók kíséretében érkezik, több mint félórás késéssel. Dühösen lép ki gépkocsijából, mert a rendőrök „eltévedtek” Újvidék és Temerin között, s Járekon keringtek vele a sötét utcákban, villogó rendőrautókkal, végigszírénázva a falut, úgyhogy valószínűleg sikerült is összecsidíteni a helybéli szerbséget. Csakugyan ennyire járatlanok lennének a „legalitás” és a „demokrácia” őrei a Temerin és Újvidék közötti útszakaszon?

2001. november 21.

Bizonyos Dimitru Zaharia, magát történésznek álcázó bukaresti smasszer szerint a csángók románok, magyar népesség pedig szerintem még Magyarországon sem létezik. Így beszél a dák fajvédő. De ha a „történész” úr komolyan hiszi, amit mond, akkor miért uszít és acsarkodik a – nem létező – magyarok ellen? Ez a náci atavizmus kívülről nézvést átjárja az egész román közfelfogást. Lám, az Európa Tanács határozataira fitytyet hányva a román oktatási miniszter betiltotta a csángóföldi magyar nyelvű tanítást, mert magánházakban tartják az órákat. Átlátszó fanarióta észjárás. Közintézményekben meg úgysem lehet magyarul tanulni. Ami a politikai perverziót illeti, nos, e téren a szerb sovinisztáknak van még mit tanulniuk román elvbarátaiktól.

Pedro Solbes (neve alapján spanyol) Európai Unió euroburokrata vezérürü beszédéből: „Nem zárhatjuk ki a lehetőségét egy negatív növekedésnek...” Negatív növekedés? Magyarán: csökkenés. Vagy ez már az orvelli „újbeszéd”?

2001. november 25.

Nini! Tamás Gáspár Miklós ismét anarchista antikapitalistává, sőt, antiglobalistává lett! Nyilatkozatát hallgatom a Kossuth Rádió egyébként igen színvonalas baloldali liberális kultúrműsorában. Sőt, újra felfedezte Marxot, a lázadót. Mert volt egy idő, amikor elharmarkodottan hajlamos volt „döglött kutyának” tekinteni, hogy stilusos legyek.

Tamás Gáspár Miklós minden ellenkező hireszteléssel ellentétben zseniális gondolkodó, de saját esz-

mében állhatatlan, a gyakorlati politikához pedig nem ért.

Hajdan az Új Symposionnak is munkatársa volt, s amikor Ceausescu országnyi nagyságú börtönéből egy időre eltávozást kapott, engem is fölkeresett Temerinben. Valamelyik újvidéki kiskocsmában (de lehet, hogy több is volt, nemcsak egy) jól berúgtunk, s a vasútállomás felé menet Gazsi a magasba fúródó tömbházakra meredve hörögte: „Ezeket mind mi ellenünk építik, de hiába, mert magunkhoz betegítjük őket!” Meg kell mondjam, mélységesen egyetértettem vele.

Nem így viszont Csecsemők demokráciája című cikkével, ami jóval később, 1996 augusztusában jelent meg a Beszélőben. Akkori feljegyzéseim között ezt találtam róla:

Gazsi ékes példája annak az embertípusnak, akit a politikai szenvedélytől átítatott hevület megfoszt a körültekintő problémalátás képességétől. Mintha régi énjét akarná a víz alá nyomni, azt az „ego”-t, aki hajdan — hajaj! — Erdély vonatkozásában igencsak radikális hangokat ütött meg akkor még tán nem is konzervatív liberális hangszerelésű csembalóján, „most” pedig szarkasztikus fortissimóban kel ki a magyar autonómia gondolata ellen a magyar – magyar csúcs kapcsán, e-képp:

„Regionális nagyhatalom lettünk hirtelen? Képesek lennénk az így létrejövő krajínákat táplálni és katonailag megvédeni? Van elég erőnk szembefordulni egyszerre a szomszédainkkal ÉS a Nyugattal? Szomszédaink hivatalos és nemzetteremtő doktrínája az autonómiaellenesség. Békés úton soha nem fognak beleegyezni – és ezt mindenki tudja.”

Vagyis Gazsi a helyzetünkbe való alázatos bele nyugvást javasolja, akárcsak az SZDSZ és az MSZP. Ne követeljünk autonómiát, mert a szomszédaink ezt nem akarják! De a szomszédaink nem akarják iskoláinkat, intézményeinket, hivatalos anyanyelvhasználatunkat sem. Erről is mondjunk le netán? Azután: nem igaz, hogy békés úton nem lehet rávenni őket az autonómia realitásának elfogadására. Csak persze nem ezzel a riogató, önbecsapó hozzáállással, amely az autonómiát kizárólag martalócok bábállamaként, katonai krajínaként képes felfogni. Gazsi analógiája már csak azért is téves, mert a szerb krajínák sohasem voltak autonómiák. Céljuk nem az állam és a nemzeti kisebbség közötti kompromisszum volt, hanem a területi elszakadás, akár fegyveres úton is, majd azt követően az egyesülés Szerbiával. Tamás Gáspár Miklós elfeledte

volna, hogy a krajínák vezetői milyen hevesen és milyen kitartóan tiltakoztak az ellen, hogy területeik státusát az autonómiák szintjére „degradálják” – ahogyan ők értelmezték a carringtoni rendezési terveket? Tamás Gáspár Miklós és pártja (akkor Gazsi még SZDSZ-es volt), ahelyett, hogy nemzetközi kapcsolatait arra használná fel, hogy az autonómia gondolkörét megtisztítsa attól a mocsktól, ami a délszláv háborúban éppen azok részéről lett ráragasztva, akik magát az elgondolást kívánták kompromittálni, beállt a sorba – hahogni.

Csakhat az autonómiaellenesség korántsem liberális, sokkalta inkább etatista hagyomány. Talán éppen ez az a pont – az etatizmus, illetve tejtestvére, a kizáró(lagos) „politikai nemzet”-fogalom – amely átmenetileg egy platformra „taszajtotta” Gazsit Meciarral, Tudjmannal, Miloševićtel.

Persze mindez még Gazsi liberális korszakában volt. Most viszont szánalmas, ahogyan bizonygatja, hogy az antiglobalizmus alapvetően baloldali civilmozgalom, s hogy teljesen vidéki (értsd: magyar) jelenség a jobboldal antiglobalizmusa. Ez csacsiság. A globalista monopolkapitalizmus minden korábbi közösségi forma szétverője: a közvetlen demokráciát (ez, ugye, lehet akár anarchista, baloldali érték is) éppúgy veszélyezteti, mint a földműves társadalmak falusi közösségeit, vagy a nemzeteket (hogy egy sokak által valószínűleg jobboldalinak vélt értéket is említsek). Ebből indukálódik az antiglobalista magatartás és cselekvés mindkét oldalon.

2001. november 30.

Wesley Clark, a NATO európai haderőinek volt (amerikai) főparancsnoka: „Ne feledjük a probléma gyökerét. Európában többé nem lehet hely a nem kevert népek számára. A nem kevert népek a XIX. század lejárt eszméihez tartoznak. A XXI. századba való átlépéshez csak többfajú államok létezhetnek.” Punktum! Igazi vaskalapos, kincstári idiotizmus. És éppen annyira hazug, mintha az ellenkezőjét – tudniillik, hogy a kevert népek számára nincs hely – állította volna. A keveredést imperativuszként megfogalmazni, meghozza úgy, hogy az a megmaradás előfeltétele ab ovo, maga sem más, mint fajüldözés. Jaj a nem kevert népeknek, vagy azoknak, akiket annak nyilvánítanak! Graham Greene ezt a más kultúrák iránt érzéketlen, süket amerikai típust mindennél találóbban megrajzolta A csendes amerikai c. regényében. Ennek a típusnak legújabb változata az ex főparancsnok úr, ha kije-

lentése valóban így hangzott el. Mi más ez, mint az amerikai multikapitalizmus által sulykolt szuprarasszizmus!? Ha egyszer egyeduralomra jut, ugyanolyan veszélyes lesz, mint bármely más „klasszikus” fajüldözés vagy sovinizmus.

2001. december 2.

Kossuth Rádió, külpolitikai műsor. Beszélgetés egy német Afganisztán-szakértő hölggyel. A riporter a tálibok minapi tömeges lemeszárlása kapcsán felteszi a kérdést, hogy vajon ez (mármint a hekatomba) az afganisztáni hagyományokkal magyarázható-e, avagy háborús bűncselekmény? A hölgy természetesen az utóbbira szavaz, hiszen még nem veszítette el józan erkölcsi ítélőképességét. Az viszont nem derül ki, hogy a riporter valóban ekkora számár-e, vagy csak annak tetteti magát, esetleg egyszerűen csak érzéketlen s szolgaalkú.

2001. december 9.

Este Márai öregkori, rossz kisregényét, a Naplójában kriminek nevezett Szívszerelmet olvasom. Valójában sokkal izgalmasabbak naplójegyzetei, a szinte utolsó lehetéig ép, friss és szuverén kritikai szelleme. Persze a Szívszerelemben is van magvas gondolat, sőt, véres aktualitás is. Ebből látni, hogy ahol most tart a világ, az már 1985-ben sem számított újnak. Az utolsó oldalakon a két rendőrmozgó párbeszéde hivatott kimondani a nyolcvanöt éves író pesszimista végkonklúzióját. „Ontológiai” pesszimizmus ez, mely szerint az emberiség azért kíván bosszút állni, mert a teremtés nem sikerült. Az egyik nyomozó mindezt társának így fogalmazza meg: „Hát kérem... mondhat ki mit akar... Én csak azt látom, hogy a bosszú kezd személytelen lenni. Például itt vannak a terroristák. Ezek nem ismerik áldozataikat, nem akarnak pénzt, dicsőséget... Csak bosszút akarnak. Néha feltűznek valamilyen vallási vagy politikai fűgefalevelet, de ez csak szemfényvesztés.”

Ehhez már csak külső kísézőzaj, afféle redundáns történelmi elem, hogy a napi hírek szerint Oszama bin Ladent és Omar mollát, ezt a két tömeggyilkos örültet körülfogták Kelet-Afganisztán valamelyik erdejében, „az emberélet erdejének felén” (Dante után szabadon), ha csak el nem illantak már, mint a kámfor, a magány átkával sújtva a nagyhatalmak jövődöbéli állami terroristáit.

Szálka a szemükben

Aki nézi a hazai tévék kerekasztal-beszélgetéseit vagy hallgatja a rádiók hasonló jellegű műsorait, tapasztalhatta, miket telefonálnak a stúdióba a hallgatók vagy a nézők. Vannak olyan stúdióbeszélgetések, amelyeket sokan arra használnak, hogy kifejezzék politikai meg egyéb nézeteiket, s ilyenkor megdöbbentő dolgokat hall az ember. (Igaz, néha meg se döbbenünk. Mást nem is várhattunk.) Az egyik ilyen műsorban a következő nézői megállapítás hangzott el: Ha a kisebbségek nincsenek megelégedve itteni helyzetükkel, csomagoljanak, s menjenek anyaországukba. Vagy: Mit akarnak a kisebbségek? Több joguk van, mint nekünk, szerbeknek.

Csatlakoznak ezekhez a véleményekhez azok a falfirkák, amelyeket városainkban láthatunk, s amiken sok jóérzésű szerb is felháborodott. Feltűntek egészen trágárok, melyek nem tűrik meg a nyomdafestéket, de előfordul egészen szelíd is, mint az, mely a Forum-ház falán olvasható: Srbija Srbima, azaz Szerbia a szerbeké (a többieknek pedig kívül tágasabb), amire a szomszéd falfirka ríme: Napolje s Madarima! (Magyarok, ki-felé!)

Egy tévé-beszélgetésben (Most-tv) egy Marodić nevű szabadkai – a tolerancia és a egyenjogúság Spanyofala mögé bújva – olyanokat állított a szabadkai nemzetek közötti viszonyokról („amit a magyaroknak szabad a Népkörben, azt a szerbeknek nem szabad”), hogy kinyílik tőle a bicska az ember zsebében. Mirko Bajić, a leváltott szabadkai alpolgármester egy rádiónyilatkozatban azt mondta, hogy Szabadkát nem vezethetik olyanok, akiknek „a szíve és a esze Magyarországon van, Jugoszláviában csak a hasuk és fenekük”. Mindez arra jó, hogy lelepleződjének a szándékok, nézetek, állásfoglalások, de semmi esetre sem segítik a békés életet ezen a tájon, ahol – legalábbis egyelőre – több nemzet fiai, több vallás hívei, más-más anyanyelvűek élnek egymás mellett, egymás szomszédságában, sokszor együtt is. És ahol a nemzetek közötti esetleges nézeteltéréseket, véleménykülönbségeket, félreértéseket is – ezek egyáltalán nem szük-

ségszerűek, de előfordulhatnak – békésen, türelemmel, megértéssel, az emberi méltóság kölcsönös tiszteletben tartásával lehetne és kell megoldani. Márpedig a félrevezetés, az ámtítás, az uszítás csak ellenkező eredménnyel jár.

Hogy a rosszindulat milyen torzszülötteket hozhat létre, azt nagyon jól bizonyítja Dušan Gluvakov – Tubaćinnak, a Bánáti Fórum nevű szervezet főtítkárnak a Danasban 2001. december 9-én megjelent cikke.

Gluvakov arról értekezik, hogy a bánáti szerbek félnek a magyaroktól! A cikkíró elsősorban a magyar igazolvány miatt háborog, felelősségre vonja a jugoszláv hatóságokat, mert Románia és Szlovákia mintájára nem tiltakoztak a státustörvény ellen: erélyesen fellép az észak-bácskai községek együttműködésével szemben, mert szerintem ez csak egy lépés az anyaországhoz való csatlakozás felé.

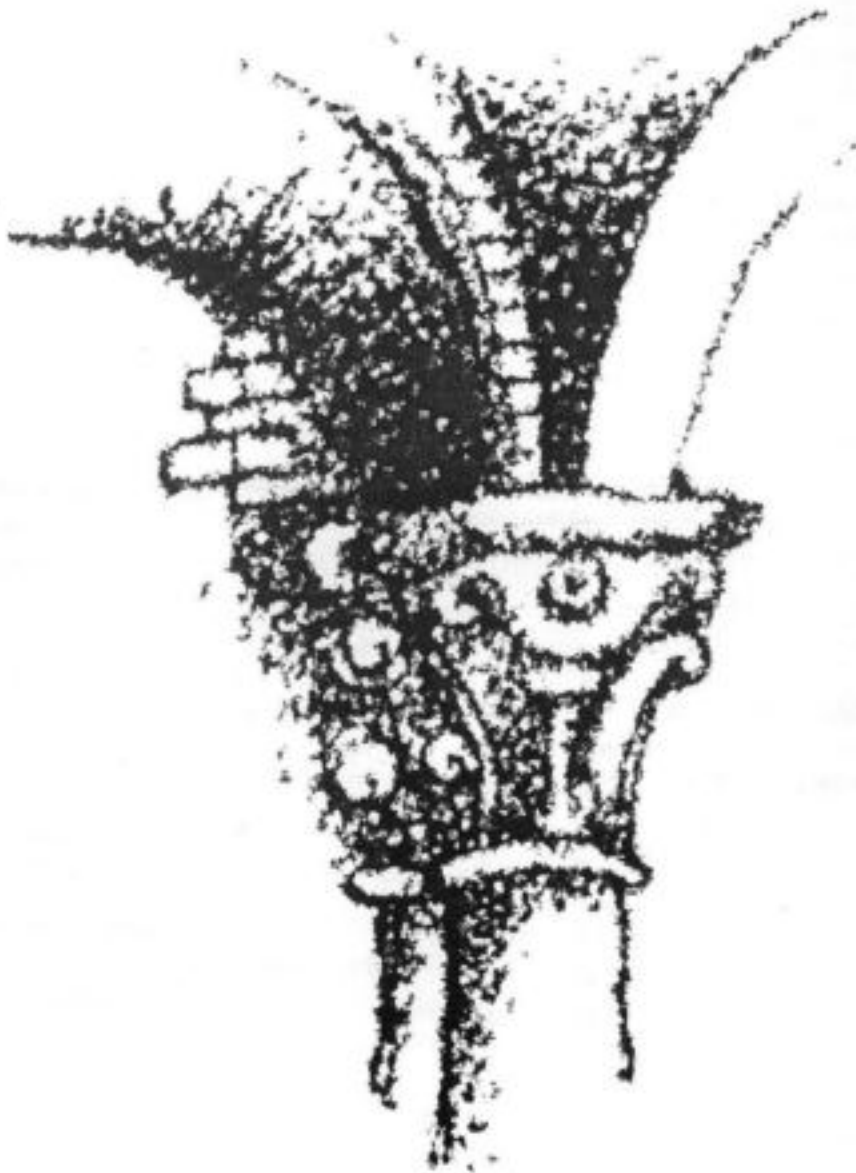
A főtítkár kifogásolja, hogy Kasza József kiáll a Vajdaság autonómiája mellett, ugyanis ha a Vajdaság csatlakozik valamiféle eurorégióhoz amelyben magyarországi vidékek is helyet foglalnak, a Vajdaság a Magyarországon kívül élő magyarok területéhez kapcsolódik – véli Gluvakov – s így „lelepleződik ennek az euroregionalizmusnak a célja”. Helyteleníti Gluvakov, hogy Bánátból a Bácskába helyezik át a bíróságokat, a közbiztonsági szerveket, s ezzel „átszabják és szét szakítják a történelmi Bánátot”. Elfeledkezik azonban arról, hogy a milosevići idő egyik vívmánya volt a Bácska „átszabása és szétszakítása” – amikor Észak és Kelet Bácskában néhány községet a Tisza másik partjára Bánátba helyezték, Kikinda körzetébe. (Hogy ennek mi volt a célja, azt most nem részletezem.)

Arról is cikkezik Gluvakov, hogy a bánáti szerbeknek „negatív történelmi tapasztalataik vannak a magyar időkben”. Gluvakovnak viszont erről igen kevés tapasztalata lehet, hisz nem élt soha magyar uralom alatt, de abban biztosak lehetünk, hogy félelmei lelkiismereti problémákból adódnak, tekintettel épp a történelmi tapasztalatokra, amelyeket a XX. században szerezhettek az emberek Bánátban, a Bácskában, de

a szomszédos területeken is. Erről pedig nem tehetünk. Gluvakovnak és a hozzá hasonló felfogásúknak kellene ezt magukban tisztázni.

Utóirat: Írásom lezárása után nyilatkozott Goran Svilanović jugoszláv külügyminiszter és Rasim Ljajić jugoszláv kisebbségügyi miniszter, s mindketten a Szerbiában elharapózó nemzeti gyűlöletre hívták fel a fi-

gyelmet. A sajtó 2002. január 16-án közölte kijelentéseiket. Azt hiszem, azok a jelenségek, melyekre fenti írásomban utalok, csak hangsúlyozzák a két miniszter aggodalmainak időszerűségét, fontosságát. Mert a kór, amelyről szó van, már nem is heveny, hanem idült.

Napról napra

CSAK KÖZÖNY?

Egy kitűnő tollú, tapasztalt vajdasági magyar újságíró hívtak meg az újvidéki Ismeretterjesztő előadások sorozatába. A meghívott nemcsak ragyogó tolláról, nemcsak pompás stílusáról, széles körű műveltségéről ismert, hanem szellemességéről is. Estjén, melyen elbeszélgetett a közönséggel, és az újságírás mesterségéről vallott, hárman voltunk felnőttek, a hallgatóság többi része középiskolásokból állt. Jó, hogy annyi volt a diák, de hogy a nyugalmazott főszerkesztő egykori kollégái, az újvidéki magyar csúcsértelmiség, az elit egyetlen tagja sem jelent meg, az - nem, az nem boszszantó, nem elgondolkodtató, nem felháborító - csak elszomorító.

ÁTVILÁGÍTÁS

Nemrég szerb nyelven is megjelent egy nyugati szerzőnek az átvilágításról szóló könyve. Az átvilágítás nálunk még nem történt meg, s úgy látszik, nem is végzik el, mivel oly sűrű a bűnök szövete, hogy azt aligha lehetne átvilágítani, még lézersugárral sem. Mert ha lehetne, kiderülne, hogy nálunk – például a magyar szellemi életben – vezető tisztségekben vannak olyanok, akik valaha könyveket tiltottak be, embereket tettek ki az állásukból egy apró, a mindenható és sértetlen pártot esetleg bántó hibáért, magáncélra használtak közösségi pénzeket, tetemes károkat okoztak a vállalatnak, melynek élén álltak, jogtalanul bitorolnak tisztségeket stb. Mit lehet itt tenni? Megvárni, hogy újabb könyvek jelenjenek meg az átvilágításról, esetleg magyarul is?

CSUKA ZOLTÁN ÜGYÉBEN

Az érdi Csuka Zoltán Városi Könyvtár Egy égbolt alatt címmel válogatást jelentetett meg Csuka Zoltán (1901–1984), az érdekes költő és szorgalmas műfordí-

tó verseiből, és versfordításaiából. Sajnos, ebben a fontos és hasznos könyvben több olyan tévedést találtunk, amelyek rontják a kiadvány hitelét, az olvasókat pedig félrevezetik.

Az előszóban például azt olvassuk (3. o), hogy „Csuka Zoltán verseinek első válogatása *Életiv* címen, Juhász Géza bevezetőjével, hatvanöt évvel ezelőtt jelent meg Debrecenben. Ezt követte... ismét Juhász Géza válogatása *Előretolt* állásban 1966-ban.” Dehogy ismét. Az a Juhász Géza nem ez a Juhász Géza. Az *Életiv* válogatója debreceni egyetemi tanár volt, míg az *Előretolt* állásban összeállítója a bácskai Juhász Géza, a Forum Könyvkiadó volt főszerkesztője.

Az előszó szerzője továbbá Csukának tulajdonítja A szerbhorvát irodalom kistükré című kötet (1969) szerkesztését és fordítását, holott Csuka ennek a műnek csak szerkesztőbizottsági tagja volt (többedmagával), és egyik fordítója (szintén többedmagával). Nemcsak az előszó szerzőjének hibája viszont, hogy a kötet egyik mutatójában Miloš Crnjanski és Todor Manojlović horvát írók, s hogy a kötetben – a magyar helyesírás szabályaival ellentétben – a macedón szerzők nevét szerbesen írták, s nem átírva, mivel a macedón írásmód cirill betűs. Az már csak apróság, hogy Puskin keresztnévét a magyarban szokásostól eltérően így találjuk a kötetben: Alexander.

BETOLAKODÓ SZAVAK

Nem szabad, nem akarom azt mondani, hogy elefejtünk magyarul. De figyeljünk csak hogy beszélünk egymás között, mennyire keresnünk kell a szavakat, hányszor tévedünk a vonzatok használatában, a mondatok fűzésében, s akkor felismerjük, milyen komoly bajok vannak nyelvhasználatunkkal. Mostanában néhány olyan idegen szó került be nyelvünkbe – itt, a Vajdaságban, a vajdasági magyar médiában –, amelyek vagy fölöslegesek, vagy helytelen alakban, vagy téves jelentésben használják őket. Egy óbecssei gazdasági egyesület együttműködési megállapodást írt alá "a né-

metországi sachseniai (szakszóniai) körzet vállalkozói egyesületével" – közli napilapunk tudósítója. Mi az, hogy sachseniai, mi az, hogy szakszóniai? (Egyébként a jelentésben ilyen alakot is találunk: „a sachseni vállalkozók”.) Ha utánanézünk, rájöhetünk, hogy bizonyára a szászországi (németül: Sachsen) vállalkozókról van szó, a „szakszóniai” kifejezés pedig a szerb „saksonski” rossz fordítása, azaz fordítása lehet. Így másik cikk címe ezt hirdeti: Fő cél a dezintegráció. Magából a cikkből azonban arról szerzünk tudomást, hogy itt decentralizációról van szó, ami meglehetősen eltér a dezintegrációtól, mivel az felbomlást, szétesést, széthullást jelent. Nagyon elterjedt sajtónkban a poén szó helytelen használata is. A magyarban ez a szó csattanót, élcet, tréfát jelent, míg a szerbben – ők tudják, miért – jó vagy rossz pontot. Így hát ez a cím, mely napilapunkban volt olvasható: Nemzeti megosztás – olcsó poénszerzés, s ami a szövegben is előfordul („olcsó politikai poénokat szerezhetnek”), a nyelvrontásnak egyik módja. Pedig könnyen elkerülhető: bizonyos dolgokat meg kell tanulni, szótárakat, lexikonokat kell bűjni, nyelv művelő könyveket tanulmányozni. Akkor nem fordulhatna elő az sem, hogy az elektronikus médiát (nem is egyszer!) elektromos médianak nevezik az újságban, hogy átvilágítás helyett a magyarban egyáltalán nem használatos illusztrációt (esetleg illusztrálást) írják (azt nem is firtatom, hogy ez „az alak a szerbben mennyire helyes). De bajok vannak a magyar szavakkal is. Az újságírók nem ismerik jelentésüket, illetve tévesen használják őket. Egy cikkben, amely egy bírósági tárgyalásról szól, azt olvastuk, hogy az ügyvéd a bíró kivételezését követelte. A tárgyalás szerbül folyt, az ügyvéd az izuzeće szót használta. A magyar tudósító ezt szinte betűről betűre fordította, s így kapta a kivételezés kifejezést, holott a magyar ezt kizárásnak, kirekesztésnek mondja. Ugyanígyen tévedés – az idegen szó félreértése miatt – a szerbben használatos amandman függelékként való fordítása. „A törvénytervezet 183 cikkelyére (ehelyett jobb lett volna: cikkére) 218 függelékkel terjesztették be. Ebből 71 függelékkel a szakszervezet juttatott el (?)...”. A szerb szaknyelv itt a francia *amendement* „módosítás” szót használja, ami semmi esetre sem függelék. A félreértés abból is származhat, hogy az amandman, hasonlít az *appendix* („függelék”) és talán az annexe (szerződés kiegészítő része) szavakra, s ez zavarta meg az újságírókat. Az ő zavaruk miatt azonban nem szabad zavarba hozni az olvasókat is!

AZ ANGOL NYELV BEVONUL ZOMBORBA.

Zomborban megjelent egy helyi kalauz Sombor címmel. A kiadványnak az feladata, hogy szóban és képből ismertesse a Zomborról szóló adatokat, történelmi tényeket 1360-tól máig. Ez valójában egy kis – 100 oldalas – Zombor-monográfia. A kötet – adta tudunkra a sajtó – szerb és angol nyelven jelent meg.

Nem lehet semmi kifogásunk az ellen, hogy a városról szóló könyvecskét angolul is megjelentették, hisz bizonyára járnak az egykori Bács-Bodrog vármegyében székelyhelyen olyan külföldiek, akik angolul beszélnek. De hogy a helybeli – és a vajdasági – lakosság egy részének nyelvében, magyarul, nem közölték a könyvecske szövegét, az enyhén szólva bántó. Egy régi, azóta letűnt politikus egyszer azt mondta, hogy ezen a vidéken mindenki tud szerbül, főleg akkor magyarul is megjelentetni újságot, könyvet. Hogy a legtöbb vajdasági magyar tud szerbül, az igaz, s nemcsak igaz, hanem jó, hasznos is. De a zombori és a többi vajdasági magyarra nézve sértő, hogy nem jelent meg az ő – Vajdaságban beszélt! – nyelvükön is a Zomborról szóló könyvecske szövege, hisz ez nyelvük lebecsülése, az ő lebecsülésük is, az Ő lebecsülésük is. Ne is mondjuk: nincs összhangban a nyelvek és nemzetek annyit hangoztatott egyenjogúságával. Inkább azokat igazolja, akik az egyenjogúságot főlegesennek, fényűzésnek tekintik.

NÉZETEK AZ AUTONÓMIÁRÓL

Manapság sokat vitatkoznak a Vajdaság autonómiájáról. (Mire ezek a sorok az olvasó kezébe kerülnek, sok minden eldőlt az autonómiát illetően.) Stevo Bobić, a Szerbiai Demokrata Párt elnökségének tagja, és a Tartományi Végrehajtó Tanács gazdasági titkára úgy vélekedik, hogy „Vajdaságban a lakosságnak mintegy a 80 százaléka szerb. (Egy kis túlzás. 1991-ben 57,3%, 2002-ben feltehetően kb. 10 %-kal több. – T. L. megj.) Egy nemzeti államban (Szerbia Köztársaság alkotmányának 1. paragrafusa szerint „Szerbia minden benne élő polgár demokratikus állama”, tehát szó sincs „nemzeti állam”-ról – T. L. megj.) nincs ok arra, hogy a szerbeket elkülönítsük a szerbektől...” Persze hogy nincs, de nem is különítik el őket. Ezerkilencszáztizen-nyolc-húsz óta egy államban élnek, de a vajdasági szerbek maguk mondják, hogy sokban különböznek a Száván túliaktól, s szeretnék a maguk szokásai, a maguk hagyományai szerint élni. Bobić tehát csúnya

módszerhez folyamodik, hogy a Vajdaság autonómiáját megfűrja. És még hozzáteszi: "Tehát meg kell szabadulnunk Čanakától, Čanaknak mennie kell... Az ő pártja szeparatista jellegű, arra irányul, hogy a tartomány kiváljon egy államból." Itt nemcsak az autonómiát támadja, hanem kitalált vádakat hangoztat, rágalmaz. Ez már nem is politika. Mint ahogy nem politika az sem, amit dr. Vladimir Ilić, a belgrádi Bölcsészkar tanára mondott egy interjúban; "Vajdaság autonómiája némely nagyhatalom érdeke. A Vajdaságot nemzeti határok mentén akarják megosztani. A magyarok északra, a többiek délre! A telepések félnek, mert felvetődött a Dunamenti svábok kérdése. A Vajdaságban a boszniai forgatókönyv valósul meg, vér nélkül, sokkal lassabban és titokban. Ez a terület nemzeti elosztása erőszakmentes migrációval, a kisebbségi lakosság gyors asszimilációja ott, ahol kisebbséget képez a lakosság összlétszámához képest. Mindezt a legnagyobb felelősséget a Nyugat viseli..., így aztán mi magyarok – de a többi kisebbség is – lettünk az autonómia fő gondja. Ezt bizonyítja Dušan Bajatovićnak, az SZSZP vajdasági elnökének nyilatkozata. Szerinte ui. a magyarok számára többé nem létezik „Észak-Szerbia” (azaz Vajdaság) problémája, hanem Észak-Vajdaságé, „amelyet Pannóniának, a községek uniójának neveznek”. Íme az új vád: Pannónia! Községek uniója! Szeparatizmus! Elszakadás! Bajatović egyébként arról nevezetes, hogy jó svádája van, alaposan ismeri a politika minden csínját-bínját, csoda tehát, hogy olyan meséknek, mint ez a Pannónia, felül. Avagy nem is ült fel, hanem kitalálta?

MENEKÜLTEK VAGY BETELEPEDŐK?

Szabadkán értekezletet tartottak az ott élő menekültek beilleszkedéséről. Úgy döntöttek: megalakítják a Szabadkai Menekültparlamentet, hogy a Szabadkán élő kb. 14 000 menekült sorsáról tárgyaljon. A helyi hatóságtól azt követelik, hogy ítéljen oda a menekülteknek kb. 500 háztelket, biztosítsa az ott épülő menekültházaknak az infrastruktúrát. A szabadkai menekültek – szerintük – a választópolgároknak mintegy 10 %-át teszik ki, s ez – ugyancsak szerintük – fontos tényező lehet a következő választásokon. Az a párt, melyre a menekültek szavazni fognak, győzhet a helyhatósági választásokon, akkor pedig nemcsak telkeket és infrastruktúrát fognak követelni. Már most bejelentették: nem fognak többé megelégedni a humanitárius segítséggel, egy liter olajjal vagy egy kiló cukorral. Sokkal többre lesz igényük. És joguk!

MI NEM VAGYUNK MAGYAROK?

Magyarul tanítunk, magyar irodalmat, magyar nyelvet, magyar történelmet – állítják azok, akik érintve érzik magukat, ha a magyarságról, a magyar szellemségről esik szó. – Ez nem elég? Mi kell még? – kérdezik, szinte Gyóni Géza-s hangon. Tanítanak, tanítottak évtizedekkel ezelőtt is. És mi lett ebből? El kell csak olvasni „tanulmány”-aikat. A toposzoktól, kánonoktól, kanonizációtól, dekanonizációtól, intertextualitástól, metanarrációtól, a verbális prezentációtól, a diszkurzustól, a kronotoposzoktól, az átszemantizált kódrendszertől, a tematikus ekvivalenciától, a limes-konfliktustól, az egzisztenciális reflexiótól, a metafikcionalitástól, a biblikumtól már nem látni a magyar szavakat. Túl sok tehát a magyar az említett felsorolásban, túl kevés a megvalósításban.

SZERET... NEM SZERET...

Azon a tudományos értekezleten, melyet az MTA-ban rendeztek a Matica srpska fennállásának 175. évfordulója alkalmából, Sava Babić író, Hamvas Béla fordítója, ny. egyetemi tanár meglepő és vitatható – de bántó – kijelentést tett. Szó szerint – alulírott fordításában – ezt mondta: „A mi magyar kisebbségünket nem érdekli a szerb irodalom, csak a magyar irodalom érdekli, de a mi magyarországi szerbjeinket sem érdekli a magyar irodalom, csak a szerb irodalom.” Sava Babić jól ismeri a szerb irodalmat, jól ismeri a magyar irodalmat, de nem ismeri „A mi magyar kisebbségünket”, (A mi-n bizonyára a vajdasági magyarságot értette.) Mert ha ismerné, tudná, hány szerb (és horvát és szlovén és macedón) író művét fordították magyarra, s adták ki elsősorban Újvidéken, tudná, hány, elsősorban szerb író műve házi olvasmány a magyar irodalom tanításának programjában (noha talán nincs is ott a helye), tudhatná, hány szerb (horvát, szlovén, macedón) író könyve található meg a vajdasági könyvtárakban, s olvassák a könyvtárak tagjai. De ha mindez nem elég cáfolata az általam nagyra becsült Sava Babić kijelentésének, talán feltehetünk egy kérdést: mit akart bizonyítani az érdektelenségről szóló állításával?

Társadalomkép mozaikokból

Belgrádi művészek szórakoztatják a község óvodásait. A magyar gyerekek többsége nem érti, min nevetnek a többiek, nem tudja miért tapsolnak? Meg is kérdi:

- Óvó néni, nem értem mit tapsolnak?

- Nem baj Pityukám, te csak tapsolj, aki a legjobban tapsol az a végén kap egy biciklit!

Másnap a reggeli kávé szürcsölése mellett teljes meglepődéssel mesélte az óvónő: - Láttatok volna, hogy tapsoltak! (Túl korán kezdjük idomítani gyerekeinket, hogyan kell elviselni az alárendeltséget.)

* * *

A Vojvodinaautóbuszban tolongunk. Már Újvidéken megtelik, s azután csak préselődve férünk meg egymás mellett. Én az anyaországba igyekszem, mások a Tescóba. A magyar határon várakozunk, amikor egy magyar hang, jól érthetően megszólal:

- Nézd meg, tíz évvel ezelőtt még rissz-rossz Trabantokon szaladgáltak, most meg az Isten sem bír velük; (ő is a mi jugoszláviai magyar honfitársunk, csak ő a Tescóba tart.)

* * *

A Délvidék egyik iskoláskor előtti intézményében teremdisztési versenyt rendel el az igazgatónő. Önmagában pozitív inspiráló erő is lehetne. Lázasan készülnek, de valahol az egyik magyar csoport érzi, nem kerülhetnek az élvonalba. Díszítésükben a magyar népi kézművesség szebbnél-szebb termékei láthatók: kukoricacsuhéból, nádából, ágakból, szalmából és termékekből áll össze a díszlet.

A más nemzetiségű zsűri nem tudja értékelni fáradozásukat.

Egy attraktívabb termet díjaz.

(Jövőre ők is felhagynak a hagyományokkal, mert ők is fel tudják „attraktívabban” díszíteni munkaszobájukat, s akkor biztos elsők lesznek!)

* * *

„Fiatal” író barátom (aki már a negyedik évtizedét kezdte) gúnyosan, de az is meglehet, hogy csak tehetetlenségében tűnt annak, a következő kérdést szegezte nekem:

- Mi a fenét akarsz azokkal a hagyományokkal? Mi hasznom származik nekem abból, ha karácsonykor almát rágszállok? Ki olvassa azt a sok vacakot, amit a néprajzosok leírnak?

(Hát így tiszteljük a különböző diszciplínákat, meg társainkat, meg a múltunkat. Fontos, hogy felsőfokú iskolai végzettségünk van!)

* * *

Karácsonyi ünnepségre kerül sor a művelődési egyesület és az iskola közös szervezésében. Telt ház van, sok a diák, meg az ifjú. Ez jó, de hol vannak a szülők?

A 70 fellépő gyerek hozzátartozói közül tizenkét szülő volt kíváncsi csemetéje szereplésére. A többinek fontosabb dolga akadt, mint az, hogy megtisztelje saját gyermekét. (Sajnáltam a gyerekeket, mert a rossz példa is ragadós!)

Van egy Németországunk

Föl kellene idéznem a hatvanas évek hangulatát.

Föl, azokat az olajos padlójú, sivár tantermeket, melyekben a marsall képe és a csupasz égőkre rakódott légyszar izzása jelentette a fényt. Persze, ez a Délvidéken akkoriban mellékes körülménynek számított. A boltokban még kocsikenőcsöt és ostorsziját árultak – a krumplicukor elmaradhatatlan sziklájával együtt –, mi pedig, kisdíákként elég gyakran hallhattuk azt, hogy az ember meghódította a világot. És arról írtunk házi feladatot: milyen is lesz az életünk kétezerben? És orunkban a krumplicukor, az ostorszij meg a kocsikenőcs összekeveredő illatával, a nyikorgó kerek által fölka-vart portól sem zavartatva magunkat, próbáltuk elkép-zelni az úrhajókat, miközben arról elméltünk, hogy nekünk leírhatatlanul szép és könnyű lesz az életünk, hiszen az összes munkát gépek és robotok végzik majd el helyettünk, mi pedig tubusokból fogunk étkezni, az úrhajósokhoz hasonlóan, és az összes gondunkat-bajunkat a gombok nyomogatásával oldjuk majd meg.

A megszenvedettség nélküli, az erőfeszítéseket nélkülöző életre készítettek bennünket – és a gombnyo-mogatásos jövőt, a tanulj-hogy-ne-kelljen-dolgoznod-jövőt elképzelő kisdíákok többsége valóban nem tudott mit kezdeni a nagyszülők kérges, bütykös tenyerével, munkában elnyomorodott kezével, a diplomok küszö-bén kéregető koldusok megtört tekintetével, a novem-beri temetőben világoló gyertyák erdejével.

Mindezt sokan az életünkbe nem illő dolognak érezték, hisz a Holdra szállás pillanatában ugyan kit ér-dekelhetnek a nyikorgó kerékagyak, a fekete kendős, önmagukban motyogó öregasszonyok, a mindent bele-pő por.

Föl kellene idéznem a hatvanas évek hangulatát, azokat az éveket, melyekben indokolatlan remény teli-tette a levegőt. Azokat az éveket, melyekben ismét, ki tudja már hányadszor, mellékessé váltak a legfonto-sabb dolgaink itt, a Délvidéken. Melyekben kézlegyin-téssel intéztük el mindazt, ami a miénk. Ami a miénk le-hetett volna! Igen, csupán arról mondtunk le, hogy be-népesítsük, hogy étellel fedjük ezt a vidéket, mely a szülőföldünk.

Mert az otthonról, a hazáról, a családról, röviden: a jobb életéről mondtak le mindazok, akik a jobb élet re-ményében külföldön, idegenben keresték a jobb életet, a boldogulásukat.

Mennyi mellébeszélésnek, hazugságnak kellett itt összegyűlnie, lerakódnia, a véráramba kerülnie ah-hoz, hogy ezrek, tízezrek, százezrek higgyék azt: jöve-vényként, megalázottan, emberi méltóságukról lemond-va is boldogulhatnak.

Ezrek, tízezrek, százezrek búcsúzkodtak akkori-ban a kocsmák zajában, vagy magányukba dermedve a pályaudvarokon, és szálltak föl a Nyugat felé induló vo-natokra. Ezeknek az embereknek a távozását állami ap-parátus könnyítette meg vendégmunkára indulók fölös-legessé váltak az önmagát legemberközpontúbbnak hirdető közösségben. Egyszerűen nem volt rájuk szük-ség. Leírták őket. Világútlevelet kaptak!

Ismerős, nemde? Századunk történelme, mintha másból sem állna, csupán abból, hogy valahol valakik fölösleggé válnak, hogy valahol valakit leírják. A hat-vanas évek végére, a hetvenes évek elejére felénk az il-letékesek átmenetileg mellőzték a durvább módszerek alkalmazását. Semmi megfélemlítés, semmi kitolonco-lás, semmi tűzfegyver a leírtakkal szemben. Elvégre szabadság van! Mindenki oda utazik, ott szerez tapasztalatokat, ott él, ahol akar. Azokban az években munka-közvetítéssel, szervezett orvosi vizsgálattal stb. tessé-kelték ki finoman a fölösleget Európának általunk lakott térségéből.

Ki az, aki közülünk, délvidékiek közül, elmond-hatja azt, hogy egyetlenegy közeli ismerőse, rokona hozzátartozója, barátja se vállalt munkát Nyugaton? Mondjuk Németországban. Nincs ilyen!

Hát éppen ezért mindannyiunknak van egy Né-metországa. Ezzel a Németországgal csinján kell bán-nunk, mert teli van ellentmondással, kibúvóval, titkolt sérelemmel és mellébeszéléssel. Ez a Németország nem hagyja magát a sarokba szorítani, igyekszik meg-foghatatlanná válni.

Ez a Németország nem nagyon hasonlít a tankönyvekben, lexikonokban bemutatott Németországhoz.

Ez a Németország jobbára a betűvetéshez nem szokott kezek által megírt levelekből, tarkaságtól nyögő üdvözlőlapokból, sok-sok bővliből, nyaláncságból, karácsonyfadíszből, műanyagból kiöntött fautánzatú vázából, cigarettát tojó számárból, fűtyszóra csipogva válaszoló kulcstartóból, muzsikáló öngyújtóból, pornófűzetből, farkát ugrató szerzetesből, meglepetés-tojásból és sovány vigaszból áll össze.

Ennek a Németországnak többnyire vendégmunkások, vendégmunkásaink a szereplői.

Akik számtalan fakulásnak indult színes fényképen, beporosodott magnó- és videoszalagon őrzik mindazt, ami arra emlékeztet szeliden, hogy gazdájuk is otthon volt, hogy ő is tartozott valahová egykor.

Az én életemet az autó tette tönkre. Megúsztam idáig a kocsikázást egyetlen koccanás, karcolás nélkül, senkibe sem szaladtam bele. Engem az autó zavart meg, annak a levét iszom egész életemben.

Suttyó legényke voltam a hatvanas évek végén. Apám akkor ment ki Németországba. Vendégmunkásnak. Ő azt hajtogatja, hogy a szegénység kényszerítette ki Nyugatra. Nem éreztem azt a szegénységet, amiről ő mesél. Nekünk itthon mindig volt mit ennünk, ruházódásra is telett.

Szóval, az apám kiment Németországba dolgozni, és a szabadságára autóval jött haza. Erre mindig emlékezni fogok. Éppen nyár volt, egy hatalmas szelet görögdinnyével birkóztam, már csak a szemem kívánta azt, amikor apám nyugati autójával befordult poros utcánkba. Egy világoskék Taunusszal érkezett meg, az volt az első autója. A nővérem a nyakába ugrott, puszilgatta, én meg zavaromban tovább ettem a dinnyét.

– Szevasz öcskös, jól vagy? – kérdezte –, ám a válaszomra már nem volt kíváncsi. – Itt van az autónk – mondta. A hatvanas évek végén az autó a gazdagodás szimbóluma volt. Az autó megnövelte a tekintélyemet az utcánk gyerekei előtt. Én is fölvtágtam arra, hogy nekünk autónk van. Persze, több lett az irigyem is: az egyik lány alaposan el is tángált! – Azt hiszed, hogy neked mindent szabad, ha a szüleid Németországban dolgoznak! – ordibálta, én meg csak álltam a kör közepén, a többiek nevetésében, miközben hátam mögött valaki egy békát tett az ingembe. Muszáj volt sírom.

A következő nyáron már egy még szebb, még fényesebb autóval jött haza az apám, akire egyre büszkébb voltam. Ott állt a kocsi az udvarunkban, és én ej-

szakánként kiszöktem hozzá. Simogattam, tapogattam a holdfényben. És arra gondoltam, hogy most már nekünk milyen jó.

No, apám éppen azon a nyáron kérdezte meg tőlem, hogy szeretnék-e velük menni Németországba. Mivel, ugyebár, én már nagyfiú vagyok és rám akarnak hallgatni, nem szeretnék azt, ha később őket hibáztatnám. A nővérem maradni akart. Ez egy kicsit megzavart, de végül is azt mondtam nekik, hogy vigyenek magukkal Németországba. Az autó miatt döntöttem így. Arra világosan emlékszem, hogy az autónk csillogása hitette el velem azt, hogy Németország nagyon gazdag ország, hogy ott nekem jobb sorom lesz.

Németország valóban gazdag ország, csak ahhoz a gazdagsághoz nekünk vendégmunkás-gyerekeknek nem sok közünk volt. Itthon befejeztem a hatodik osztályt, utána Németországba kerültem. Csak pár szót tudtam németül. Nem értettem azt, amit a tanár magyarázott. Ott teljesen más „szisztémában” megy az iskola, mint nálunk, ami engem nagyon megdöbbentett. Mi ott, a német iskolában alig feleltünk. Hébe-hóba felszólított bennünket a tanár, de a feleletünket nem osztályozta. Nem emlékszem arra, hogy bárki is megbukott, osztályt ismételt volna az általános iskolában. Az első sikeremet nyolcadikos koromban éltem át, akkor dicsért meg először a tanár. Helyesírásból 19 hibám volt, az egyik német fiúnak pedig 25. Hát erre végtelenül büszke voltam. A kilencedik osztályban már jobban értettem azt, amit a tanár magyarázott. Akkor került közénk egy újabb jógó vendégmunkásgyerek, akivel nem nagyon tudtam szót érteni, mert nagyon gyengén beszéltem a szerb nyelvet.

Kevés barátom volt. Itthon a figyelem középpontjában szerettem lenni, ott pedig arra törekedtem, hogy minél észrevétlenebb maradjak. Nem mondhatom az osztálytársaimra azt, hogy lenéztek engem, de nem is barátkoztak velem. Közömbösen viszonyultak hozzám. Nem foglalkoztatta őket az én világom. Az általános iskolában csak két német barátom volt. Az egyik egy ötgyerekes családból származott, rövid ideig barátkoztam vele. A másikkal meg akkor veszttem össze, amikor tönkretette a villanygitárom erősítőjét.

Egyszer ez az utóbbi barátom megkérdezte, hogy mit kaptam születésnapomra? A válaszomon, azon, hogy csak tíz márkát kaptam, hatalmasat kacagott. Persze, akkor még nem tudtam azt, hogy a németeknél nagyon nagy ünnep a születésnap. A nyolcadikosok már legalább egy biciklit kaptak születésnapjukra. Vagy egy magnót. Németországban a születésnap az

ajándékozás napja. Nálunk otthon állandóan csak spóroltak, állandóan csak a pénzről folyt a szó, ami nem foglalkoztathat egy kamaszt. Németország számomra nem volt egy gazdag ország, hiszen nagyon kevés zsebpénzt kaptam ott. Magyarul is vésszesen felejtleni kezdtem. Pénz híján a szórakozóhelyekre sem járhatam kortársaimmal. Üres zsebbel tekertem apám lelobbant biciklijét, bámészkodtam – ez volt az én szórakozásom.

Aki Németországban külföldi, az külföldi marad élete végéig, hiába veszi fel a német állampolgárságot. Sokáig hiányzott az a kutyaugatás, amit esténként otthon hallhattam. Németországban nincs lekvár főzés, pálinkafőzés. És disznótor sincs. Meg szárkúp sincs... Hogy megőrülhet az ember egy szárkúpnak! Nem ismerek olyan vendégmunkást, aki nem rontotta el az életét. A nővéremet nem bolondította meg az autó, ő itthon maradt. És úgy érzem, hogy neki nem kellett annyiszor megalázkodnia, mint nekem.

*Kellemes és Boldog Húsvéti Ünnepeket kíván
Anyukátok és Apukátok mesziről*

erezetek magatokat jól most ezen az ünnepen nálunk nélkül ha most így kel ének leni menyetek be a cukrászdában és vegyetek süteményt amelyet akartok és egyetek ünepeljétek úgy mint régen menyetek el a templomba. Aranyos gyerekeim kislányom írod a levélbe hogy mit vehet a pézen hajol tudom írtam már idefigyel Csilagom a házínéninek oda acbelőle szárat a másik százból meg Húsvétra ujjatok Józsának ruhát vegyél magadnak amit akarsz de anya akar neked küldeni neked egyforma divatos kis kabát és nadrág ától a Zsabljai embertől ha én nem megyek mert várom minden pillanatba hogy meg kapom a papírajaimat és azt el kel vinnem haza elrendezni ha haza mentek meglásatok a hejzetet mama ha nem ment ki a nenájékhoz akkor adj neki egy tíz ezer dinárt Apu írt neki egy értelmes levelet most várjuk a választ most már meg értetük egymást költőpénzetek nem lesz meg írástok és akkor küldünk csak jók legyetek minden jolesz vigyáz a szemedre ne ne erőtesed este anyit tanulás is meg az a verseny is amejik fontosab csak azt csinád sok szór csókol beneteket

Szüleitek íratok

Kedves Kis lányom

21 . V. 1970 Hannover

Üdvözöllek, és kívánok sok szerencsét az egészséged rendben hozására amit értesültem az edigi levelekből elég rosszul álsz, vigyázzal magadra, mert eztet nem lehet pijacon venni, no meg értem hogy ebben ugye te nem vagy okolható amire te gyengélkecs, nézed és követeld hogy gyógyicsonak legyél e-rélyes.

Tudatom veled hogy mamára elég jó családást hozott a nap ugye szerda van. anyu nekem sürgönyözte hogy szerdán jön közben nem jött meg. ezek szerint holnap fog majd jöni, így most én vagyok ugye a buta persze mert a sürgönyt most dolgoztam át hogy az van rajta (szerdán megyek várjál) persze ő akkor indul Récéről és csütörtökön ér ide én persze autót fogadok mert 25 km vagyok Manővertől ez cirka 25 márka holnap megint 25. no nem baj egy szó enyit meg ér, a (megyek) héjét, (érkezem meg) került 25 márkába meg 3 órábérbe 15.be, jó lesz ha holnap is ez lesz akkor magyarul bebaszot. minden nap várni, közben én megyek át Hamburgban dolgozni 8-án úgy hogy ere a cimre ne irjatok mostmár esetleg röktön ha meg kapod a levelet akkor még ide ér ere a cimre. ez ittend nagyon szép hej ahol most vagyok anyád majd el meséli ha haza megy, a Jozira vigyáz ha haza mészkérdez után hogy viselkedik és ha rós baszbele mond hogy én hatalmaztalak fel, most soraim zárom maradok szerető apád a távolban: sokszor csókollak

Apád

Kedves kicsi lányom

70. Vho 22 . kén

A legjobbban találjon e pár sor írásom Tudatom veled hogj én szerencsésen meg érkeztem Apuhoz csütörtökön félháromkor Apu várt az álomáson nagyon meg örült egjik kolegája kocsiával elvit benünket haza egy gazdag kis faluba nagyon szép szép hej csak nem sokáig fogunk it leni átköltözünk oda ahova montam csak ide írjál még nem irom megamásik címet Kislányom meg értőjék legyetek vigyáz mindenre Jozsikára különösen menyetek el sétálni moziba vezesed el minden héten agy neki egy kis pézt hogy legyen nála bírjon veni uzsonát mert nagyon nehéz vol elgyüni Józsá nagyon sirt de én is noviszádig alig bírtam lecsilapodni vigyáz rá nagyon it küldök Manyikám egy üres lapot nem akartam raja írni inkább írd meg a tibinek apu is meg van elégedve vele szép koma azt mondja Varga Mamá-

nak is irok Józsinak is most ráérek Apu el ment dolgozni magam vagyok házinénivel nem tudok beszélgetni mostan egy kicsit akkor irok mindenfelé aztán varogatom Apuholmiját öt órára ér haza akora főzők mást nem tudok most irni kislányom nagyon sok szór csokolunk Apu meg Anyu a meszi távból írjal mingján Csilagom ha meg kapod

Tudatom veled hogy leveled vagyis az üdvözlő lapod meg kaptam pontosan születés napomra. 28. 4 órakor Nagyon meg örültem hogy mégis csak van valakim aki gondol rám oda haza tudod 2 hétig minden nap vártam a levelet de nem jött. az öcsi levele meg érkezett 2 napai később anyujé 8 napai később de azért mind ide ért. Édes lányom lehet hogy te is el ítélsz épen úgy mind a többiek amiért nem irok csak ritkán, meg próbálom neked ezt most meg magyarázni, de ezt az egyet titokban kel hogy tárcsád azért hátha még here ál közöttünk egy új élet anyádal. Édes kis lányom én ittend mindent meg tudtam hamburgban hogy anyu és Péter miket csináltak a Péter el mesélte a szerb társainak dicsekete hogy ő milyen eredményes a nőknél többek között úgy a feleségemnél is, nagyon fáj ez nekem anyád már haza ment mikor ezt meg tudtam ittend még volt velem nem volt kedve a városban jöni mert farát volt. persze délelőt a Péterei oda volt a városban minek velem is délután, mindent látam mikor meg halottam mi volt az ok, keten voltunk az álmáson kísérők de nem tudom ki volt az igazi, tudod bánt nagyon az idegeim össze roncsolodtak nem bírok kapni hajtási engedélyhez orvosi vizsgát az ideg orvostól, most mék újból az egészet csinálni 110 márkába kerül de talán sikerüli tudom hogy értelmes vagy és meg érted te ezt lányom, régen tudom azért élünk anyádal óján roszul otthon tudod mikor ott hagyot benünket akkor úgy volt hogy evei a szarai össze ál de vissza lépet a muki, nem akarom szét zúzni a békénket kis lányom ezt mind elfelejtem lasan titeket akarlak valahogy életre indítani talán majd sikerül ecer jó kereset-höz jutnom akkor utol érek minden mulasztást, írjad meg röktön hogy a levelet mege kaptad és neked fogok küldeni minden hónapban 100 márkát zentára De anyád megne tudja, aztat jegyezd meg és a házi néninek mond meg hogy nehogy elárulja ha anyád elmén hozád. nekik is küldök majd, jelenleg roszul álok mert ez a szar kocsi kigyulad és van bőven károm Vén akartam haza mení és el fucsant persze most beteg szabacságon vagyok 15éig de minden nap járok sugarazni a fülem és már háromszor húzták le a genyet a job orom lukán a szinuszról azt mondja azért nem hallok de hála Istenek tényleg here jöt a fülem anyira mind volt azt

mondja hogy még fog javulni erőgépeket használok meg kamilával párolom 3 naponta az orom meg a fületem ecere, 4 napig óján beteg voltam hogy nem bírtam fel kelni a baleset után nagyon bántott azt hittem öngyilkos leszek teljesen kétségbe estem nagyon sokat segítet rajtam egy szlovák fíju főzőt ápolt szeret nagyon sokat tetem neki tolmácskodtam neki az attó vételnél és ami csak volt meri én kisegitetem a nyelvel tudod én jól beszélek németül többet mind akik 2 éve it vannak de még többet kel tudnom mert ahoz hogy tudjak németül még sokat kel tanulnom holnap megy haza a Péter és majd küldök tőle levelező lapokat 10 darabot a Pisti sógorod majd el viszi figyeljed lányom nem e olákodik ara felé véletlen az a nagyon szép alak én meg mondtam it neki ha valamit meg tudok feldarabolom paprikásnak könyveld el, ezt amit mondtam, úgy próbálj a családba avatkozni, lehet hogy nem mer többet sémit próbálni, Kis-lányom nemondjál semit senkinek nem bírtam ki hogy ne tudjad miért vagyok óján nagyon idegen az otthonomhoz. ha véletlen meg halok elmondhatod anyunak, sokszor csókolak Marikám a Viszont látásig tanuljál sokat hogy könyeb 'legyen az életed ha férjhez mész, ecer, csokol apád

Aranyos kis lányom.

a leveledből nagyon értelmes szavakat olvastam és nagyon boldog vagyok hogy volt bátorságod mind le fektetni azokat ami problémád és azt is hogy mi a távlatod. Ezek után édes kis lányom most látom csak igazán hogy mégis van aki szeret hiszem hiszem azt hogy a kis fíjam is mád meg érti ezt ha most nem később amikor ő is fogja tudni hogy az emberek szerelméből van az egész világ akinek ez nincs az óján lesz mind én aki oda atam a szívemet anyátok kezében hogy vigyázon rá és ápolya szeretettel, így van ez mikor az ember kabz'i szeb szívet talál a régít eldobja, nem gondolkodik hány esztendeje őrizte és mindég őszintén dobogott neki csak mégis utólag csaló és lasan hazug is let, szegény szívem kis lányom hogy is birt enyit ki most kérdezem minden pézem amit kerestem a család kaszájában ment, nekem a cigaretát is számolták tudod kicsi bogaram te ezt mind látom és meg is érted azt is látom

sokszor csokolak. Apukád

Kedves Kis lányom!

25. X. 1970
Hamburg.

Tudatom veled hogy a 16án irt leveledet megkaptam 20án. egyik barátom jelentette van leveled, meg lepődtem az első pillanatban mert most az utobi időben nagyon egyedül voltam, nem jön levél hazurol igaz hogy én sem törektem imi mert nagyon elvagyok készülve ara hogy mindent befejezek, nincs nekem senkim aki őszintén szeret úgy éreztem eztet. és mindenki hamisan képlagosan mosófog azon hogy menyire hiszékeny bolond vagyok. Tudod édes kis lányom amit eltűrtem anyáktól azt értetek tettem mert kicsikék voltak kellett hogy felnőjeteek először, hála Istennek élj őt az az idő is te nagy vagy. Már az öcsi is felcseperedet. édes lányom nekem csak ti vagytok ketten mostmár és értetek mindent meg fogok teni, vissza lépek a normális emberek közé és egy új erővel neki fogok a ti védelmezéseitek lesz a célom ki fogok tartani még adig talán hogy nektek igazi jövőt biztosítósak. Marikám édes nem szabad elkeseredned ezután majd meg látod te, hogy én téged menyire szeretlek vártam ezt tőled, hogy ecer át orjentaloc hozam hiszen te édes nem is vetted figyelemben azt én meg értem hogy minden anyagit amit kapsz anyádtól azt én adtam csak az ő kezével, hát ezentúl azt az én kezemből kapod akinek a keze nem rezege ha a gyerekének kel pénz. elvárom ami csak problémád van először hozam fojamodjál és biztos lehec a segicsegre. nagyon sajnállak hogy ilyen nyomoruságban küzdöttél edig és nem tudtam irjad meg lányom hányadikán kaptad meg a pénzt, még aznap röktön fel adtam a címedre 120 Márkát a posta csekel bemész a bankban és meg kapod a dinárt irjál róla menyit kapsz és hogy elégé egy hónapi kiadásra hogy hazurol ne kérjél Anyádtól semit sem, ruhára fotkosztra és a tüzelőre meg a sulira, én veszem magamra a gondjaidat, amit nem lát előre aztis irjad meg, bebizonyitom hogy én majd gondoskodom rólad és mindened lesz, 30 fok a szobába és stb. a Vilany kutyát neked küldtem meg 2 pár harisnyát a mintást vigyáz a kutyára azt spanyol országban vettem, vigyis onat ered nincsen sok, 7000 dinár a mi pénzünkben ha akarod karácsonyra viszek még egyet ha lehet érte kapni 15000 dinárt akor majd el adod, Most lasan soraim zárom Sok jó egészséget kívánok kis lányom vigyázál magadra, sokszor csokolak.

Apukád

Leveleimet vigyázd anyád keze ügyétől, hátha még egy szer viza tér csak engem szeretni de nem a pénzemért, kor majd megbocsáj-tok neki.

Kedves Lányom

15. XI. 1970

Soraim jó hangulatban találjon vagy adjon ha épen nincs, kívánok jó egészséget és a többi azt magad nézed hozzá, én jól vagyok és dolgozok 10 órát napon-ta sötétben megyek regei és sötétben haza, it most hama sötétedik és későn virad fél-hétől fél hatig este a gyárban vagyok, elég szép munkát csinállok, a rakéta kilövő telepre készítünk motorokat és szereljük össze hajokra áram fejlesztő dinamókat stb szóval igazi szakmunka ez csak félek hogy nem birok tudásai megálni a hejemet mert it tudod sokat kel tudni, törekszek kis lányom a szabad időmben a rajzokat tanulmányozom itthon, it vannak ezek a fíjatalok most jöttek az iskolából ki jól értik és akarnak tanítani tudod ittend jó pénz van 6,70 brutó pénz tiszta 5,30 meg van 1100 Márka lesz a havi túlórával, de ezért kelis kapaszkodni Továbbá kislányom a leveledet meg értettem. Hát tudod lányom azt amit irsz ara anyunak nem lesz alkalma neked meg mutatni mert azt ő tőlem sohasem fogja meg tudni hogy én neked küldök valamit, eztet majd te lányom megtudod később és raj ősz hogy neked mijén apukád van Menyire erős döntései vannak és kitartó nem szabad azal hogy vádoljál hogy nem birtam elhagyni a cigarettát, sose nem is akartam. Másban mindenben merek álai. Legyél nyugót lányom minden rendben lesz. Az amit soroltál azok nem problémák csak irjál mondtam ha hiány van én meg te azt biztos meg fogjuk oldani. Mert azért apunak tudod mindég volt pénze kicsi lányom csak...Boldogsága az sose volt elég az héjét más jutót, pénzért nem birtam kapni hiába volt. Wan még reményem talán még lesz egy kicsi a hátra lévő éveimben.

Nomost irok egy kalandot a múlt héten 12-én 3/4 12kor pont, az út kereszteződésnél a rendőr le állitot a kocsival, én meg áltam 15 mperc után egy nagy szisztémás kocsi belém szaladt hátulról és úgy ki löt a rendőr melől mint egy rakétát, a kocsimnak az egész hátuját szét baszta én lefékeztem 100 métere a színhejtől mert az ülései együt hátra szálltam a hátsó ülésre mire előre ugrottam ugye elmentem 100 métert ki szálitam volt mit nézni tudod it óján gyorsak a rendőrök mire körül néztem it voltak radarok riadoznak nekik úgy van be állitva ha ütközés van azonal működik szóval oda jötek köszöntek guten tag, én mondom nekik Das is ject moment sajze tág. hol van a koléga kérdezik, őt ál, mondom meg alapították hogy a sváb a bűnös most várom mi lesz a biztosítónak megkel csináltatni a kocsit, ha meg kapom a Végzést majd meg írom. hatalmas ütést kaptam 5 napja már lasan de még mindég fáj a fejem eből a szempontból az utobi időben nagyon sok

rész jut. ez a kocsi nagyon jól volt ment mint a gojó. so-
raim zárom maradok szerető apád. csokolak

Már asszony voltam, amikor először láttam repülő-
lőt. Kinn kapáltunk a határban és jött a repülő zúgva.
Félbehagytuk a munkát, kiszáradt torokkal integettünk
neki. Gondoltuk, akármilyen kicsiknek is látszunk, a pi-
lóta észrevesz bennünket. Olyan ritkás felhő volt fölöt-
tünk, amin át lehetett látni, ezért integettünk annyira.
Arra sokáig még gondolni se mertem, hogy egyszer
én is repülni fogok. Fönről, repülőből látni a világot -
ezt nem nekem találták ki, magamra nézve ezt elképzel-
hetetlennek tartottam.

És itt van! Ma már elmondhatom azt is, hogy
többször utaztam repülővel. Hogy szálltam, mint a ma-
dár. Ki gondolta volna!

Igaz, azt sem tudtam volna akkor elképzelni,
hogy az unokáimmal nem tudok majd szót érteni. Hát ez
is megtörtént velem! Teljesen kiismerhetetlen lett a vi-
lág. Semmiben sem bízhat az ember, semmit sem tud-
hat előre.

A gyerekeim Németországban dolgoznak, hoz-
zájuk mentem repülővel. Németországban ért az a
meglepetés, hogy a legkisebb unokám már nem értette
a szavaimat. No, ez még semmi! A másik unokámat
meg én tanítottam meg németül olvasni. Pedig én egy
írastudatlan asszony vagyok. Ezt adja még hozzá.

Néztem ott kint, Németországban, hogy estén-
ként állandóan bög az unokám. A fiam kérdegeti tőle a
leckét, a bögsnek meg nem akar vége szakadni. Nem
birtam sokáig cémával. – Te, ez a gyerek németül ta-
nul, te pedig magyarul akarod feleltetni! – mondtam a
fiamnak.

– Maga csak ne zóljon bele! – így ő. – Ha olyan
jól tudja, próbálja meg, foglalkozzon vele!

– Majd meg is próbálom – hagytam rá, nem akar-
tam még jobban fölidegesíteni.

Másnap, mint aki megkegyült, csak járkáltam le-
fől a lakásban. Még jó, hogy senki sem látott. Járkálás
közben fedeztem föl az egyik sarokban azt a nagy, mé-
teres vázát, mely dugig volt tömve mindenféle csokolá-
déval. – No, majd én megmutatom nektek – morogtam
félhangon, mint aki nem tiszta, és arra a gyerekekre gon-
doltam, aki a legfőbb emeleten lakott. Elég anyátlan-
nak látszott. Azt a német fiút, aki idősebb volt az uno-
kámnál, amikor ment föl a lépcsőn, éppen az iskolából
érkezett, szépen be is hívtam hozzánk. – No, gyerekeim
– magyaráztam neki kézzel-lábbal – látod-e, hogy mi
van ebben a vázában? Nézd meg! Ami itt van, az mind
a tied lesz, ha olvasol egy kicsit az unokámmal. Bele is

ment a gyerek. Nem tudott, ugye, mit kezdeni magával.
És olvasott az unokámmal. Naponta két-három csokit
adtam neki. Hát így tanult meg az unokám németül ol-
vasni. Hazaindulásom előtt kérdezte is tőlem a fiam: –
Mama, mi az úristent csinált maga ezzel a gyerekkel?

– Miért? Megy neki a lecke?

– Megy, de hogy tanította meg, amikor németül
se tud? Csak hallgattam. Minek említsem neki azt a vá-
zát, amellyel senki sem törődött. Tele volt összeroppant
mikulásokkal, gyönyörű színes papírba csomagolt nyu-
szi tojásokkal. Banános csokikkal, melyekben - ha sen-
ki sem eszi őket – előbb-utóbb összesorvad a banán.
Az a rengeteg nyaláncság úgys a tűzben kötött volna
ki. – Hogy tanítottam meg, amikor még írni sem tudok?

– Nem a te eszedhez való az - gondoltam, de
nem mondtam hangosan. Csak rándítottam a vállamon.

Sokan azt gondolják rólam, hogy egy nagyvilági
csaj vagyok, aki a kelletténél többet fiúzik, cigizik és
iszik. Erre mondom én: nem nagyvilági, hanem csak
egy szerencsétlen sorsú lány vagyok.

Zabigyereknek születtem. Nem kellett a szüle-
imnek. Azt hitték, tönkre fogom tenni a karrierjüket. Nem
tudom, akadályoztam-e őket -érvényesülésükben, ho-
gyan alakult volna a sorsuk, ha vállalnak engem? Erről
hülyeség gondolkodni.

Anyám Nyugatra sodródott, ma is ott él. Kezdet-
ben gyámszülők neveltek. Aztán egy emlékezetes csa-
ládi perpatvar után nagyszüleimhez kerültem. Róluk
csak jót mondhatok. Velük nagyon jó a kapcsolatom.
Hogy anyámmal milyen? Semmilyen. É-vente egyszer
meglátogatott, mindennel elhalmozott. Rengeteg játé-
kom volt. Játékaim közül legjobban az egyik úrhajós já-
tékot szerettem, mely egy rakétából, pontosabban: egy
holdkompból állt, melynek kinyílt az ajtaja, kijött belőle
az úrtas, fordult néhányat, aztán sietett vissza. És be-
csapódott mögötte az ajtó. Anyám, ahhoz az úrtashoz
hasonlóan, fordult néhányat a holdbéli tájon. Úgy érez-
te ő magát itthon, mintha a Holdon járna. Fordult néhá-
nyat és már rohant is vissza.

Apámat egyszer láttam. Azóta még jobban sze-
retem. Tudom róla, hogy egy fantasztikus ember. Pedig,
amikor megszülettem, nem ismerte el az apaságát. Le-
tagadott. Az ő alakja foglalkoztat engem igazán. Nagy-
szüleim, amikor már felnőttem, kezembe adták azt a le-
velét, amelyikben letagad. Szeretem azt a levelét! A leg-
fontosabb emlékeim között őrzöm. Irodalmi stílusban
írta. Azt hiszem, az ő természetét örököltem. Ismerőse-
im meséiből formáltam meg magamban édesapám
alakját. Nem álomkép volt az, döbbenetesen egybevá-

gott valós alakjával. Húszéves koromban találkoztam vele. Véletlenül futottunk össze Németországban. Szép, fiús mosollyal közeledett anyámhoz. Abban a pillanatban, amikor észrevett mellette, elillant a mondásága. Rágyújtott. Engem is megkínált, aki- a tükörképe vagyok, annyira hasonlítok rá. Egész este el akartam neki mondani, hogy szeretem. Hogy elfogadom olyan-nak, amilyen. Hogy nem várok tőle semmilyen magyarázatot. Kimagyarázkodást. Az volt a legnagyobb élményem, amikor a szemébe néztem. Mindjárt tudtam, hogy közünk van egymáshoz. Hogy cinkosok vagyunk. Hogy én apám folytatása vagyok.

Az én édesapám egy lázadó, cinikus értelmiségi volt. És könyörtelen – ez a legjobb kifejezés! –, velem szemben is könyörtelen volt. Belebukott saját lázadásába. És azt is láttam, hogy csak megjátssza a nagyvilági férfiút, a lezserséget. Valójában egy megtört ember.

Nem tudtam betelni a nézésével. Megkérdeztem tőle: – Még mindig arra biztatsz a gyerekeket, hogy vágják le a vendégek kabátjáról a gombot, hogy öltse ki a nyelvüket, hogy köpjenek a vasárnapi levesbe...– Hogy köpjének a vendégek kabátja zsebébe – folytatta a sort. És nem tudta rólam, hogy elitélem-e ezt a magatartást? Vagy csak tetszik nekem a játék. A leglényegesebb dolgokat nem tudta rólam.

Sokan azt gondolják rólam, hogy egy nagyvilági csaj vagyok. Nem. Én az apám lánya vagyok, és megjátsszom a lezserséget. Szerencsétlen sorsomat palástolom csupán, azt, hogy nem találom a helyemet. Pedig itt van valahol az én helyem, azt tudom, mert nem akarok Nyugaton élni. Nem akarok rövid időre kiszállni itt, mint az az úrhajós a holdkompból.

Nem holdbéli táj a szülőföldem, ahol csak néhányat fordul az ember.

Már nagyon fiatalon bele voltam bolondulva a nyelvekbe. Tanultam is őket nagy-nagy lelkesedéssel: a német mellett az angolt, még az olaszba is belekaptam egy kicsit. Nem csak azért, mert ezen a világon egyedül a nyelveket érdemes rosszul is tudni, nem csak azért. Én mindig vágytam a nyugati életre. Ha már nem beszélhetek állandóan az anyanyelvemen, akkor inkább egy világnyelvet választok. Meg a nyugati lehetőségek is vonzottak. Turistaként érkeztem meg Németországba a hetvenes évek elején. A barátomnál laktam, aki hiába akart, nem tudott rajtam segíteni, mert egyik napról a másikra leállították a vendégmunkások befogadását a nagy olajválság idején. Elég jól gagyogtam már akkor is németül, ám hiába néztem át az újságokban a

hirdetéseket, hiába telefonálgattam össze-vissza, munkaengedély nélkül senki sem akart velem szóba állni.

Közben az én haverom meg összeállt egy görög nővel. Nem maradhattam a nyakukon. Adott némi pénzt, kétszáz márkát, hogy utazzak haza. Nem azért jöttem ki, hogy lógó orral visszamenjek. Elbúcsúztam a haveromtól, még a vonatra is folszálltam, hogy aztán minél gyorsabban leugorjak róla, még az első állomáson. Azt a kis pénzt gyorsan elvertem. Az éhezést el tudtam viselni valahogy, de cigaretta nélkül már nem ment. Akkor határoztam el, hogy leütök, hogy kirabolok valakit. Nagyon el voltam keseredve, csak így juthatott eszembe ez a lehetőség. Akkoriban jó erőben voltam, boksztam, a karate is közel állt hozzám, meg tudtam magamat védeni, hogy ezt finomabban mondjam.

Kínéztem egy sötétebb utcát, a fene egye meg, nem volt mindegy lesben állni annál a kiskocsmánál, melyben még mozogtak. Záróra körül járhatott az idő. Nagyon ideges voltam, e-gész testemben reszkettem. Aztán kijött a kocsmából egy lassúbb, nehezebb mozgású ember. Idősebbnek, elég részegnek látszott. Jobb, hogy nem nő, gondoltam, mert még azt is rámfognák, hogy meg akartam erőszakolni.

Magabiztosan a nyomába eredtem. Az utca kihalt volt és sötét, ahogy az a nagykönyvben meg volt írva, az áldozatom pedig még le is lassította a lépteit. No, akkor egy hatalmasat a nyakába sóztam. Megállt, de nem esett össze. Teljes erőmből, olyan igazi karate-ütéssel, még egyszer a nyaka közé csaptam. Az a két ütés már egy lovat is leterített volna, de annak a palinak meg se kottyant. A harmadik ütésem után is állva maradt, pedig abba már mindent beleadtam. Nem akartam hinni a szememnek. Megfordult.

– Mennyit akar? – sziszegte. Teljesen meg voltam semmisülve, ilyen nincs a világon.

– Húsz márkát – mondtam neki kapkodva. – Ha húsz márkát ad azonnal eltűnök.

– Csak húsz márka kell?

– Nagyon éhes vagyok – mondtam neki.

– Így már értem – fordult felém teljes arccal. Aztán elbeszélgettünk. Még vacsorázni is elvitt.

Így tudtam meg, hogy a nyaka gipszben volt, hogy a vállain is gipsz volt, ezért mozgott annyira nehezkesen. Ezért nem tudtam leütni. Megértette a helyzetemet, össze is barátkoztunk. Munkát szerzett nekem. Meg akart téríteni. Még a templomba is elcsalt.

Hát így is kezdődhet egy barátság. Azóta én semmin sem csodálkozom.

Húsz évet nyomtam le Németországban, ahol nem süt a nap, az emberek szív nélkül járnak az utcán, és a virágnak nincs szaga. Illata. Ezt mindenki, a német is mondja. Ott nincs se szív, se lélek, ott csak csinálni kő. Az ítélet a legmagosabb pont: mindenkit ítélnek. Mindenre vigyáznak a törvények országába. Nem vót könnyű ott kint, ahun nagyon egyedű van az ember. És áponi köll a barátságot is, ha nem akarsz teljesen magadra maradni. Mert utoljára oda lukadtunk ki, hogy érted... Hogy akiket itthon le se köpné, olyanokká barátokozta.

No, ott vót a Jóska, a bánáti gyerek. Hát az úgy kibaszott velem, hogy abba hiba nem vót. Bent üt az autóba. Mellettem. Én hajtottam. Mindent látott, a balesetet is látta. Nyert ügyem vót. Mégse tudtam a bíróságon bebizonyítani azt, hogy nem a magam hibájábú hajtottam bele abba a németbe. A tárgyaláson a barátom, az én legjobb barátom ellenem vallott. Azt mondta, hogy ű semmit se látott. Hogy ű a féklámpákat se látta. Úgy fét szeginy! Azt hitte, hogy abbú baja lesz, ha Németországba egy német ellen vall. Nekem meg ki köllött fizetnem a kárt, azt az 1200 márkát. Hát ilyenekké barátokoztam. Mondtam is neki többször: ha mink Jugoszláviába lennénk, le se köpnének téged, mert te arra se szógátára, hogy leköpjelek, mert az külön munkát ad nekem. Hát ilyenekké barátokoztam. Ha vótak is hibák, ilyenekké köllött barátokozni. Mert kint rájuk vagy utalva. Egymásra vagytok utalva.

Annyiszó ráfizettem a barátokra. Eccé, legények vótunk ugye, ementünk Újvidéken barackot lopni. Én vótam a legkönnyebb, a legkisebb, engem tettek be a kerítésen. Jövök ki, teli az ingem barackkal, hát azok a kurva rendőrök meg nem ott vannak, mán vártak rám. A barátom meg, aki besegített, azt magyarázza a rendőröknek, hogy nem ismer. Hogy akkó látott előszó, amikó megkértem, hogy tegyen át a kerítésen, mert beejtettem valamit. No, nekem ott kint is ilyen barátaim vótak. Inkább kárt csinátunk egymásnak. Istenem! Hányszó át köllött alakúni az embernek! Az új helyzetbe mindig át köllött alakúni. Amikó nyugdíjas lettem, hazagyüttem, akkó is át köllött alakúni. És minden átalakulás egy tönkremenés. A régi ismerősök mind meg vannak öregedve, őszúve: összetört emberek. Nem együtt öregedünk meg, nem sok közös témánk van. Mások a gondjaink is. Akik Németországbú kapják a nyugdíjat, hogy mondjam, azok Jugoszláviába dúsgazdag embereknek számítanak. Ilyen az élet: az egyik embernek sikerül, a másiknak nem. Aki ráadó vót, annak nem vót rossz Németországba.

Csak azoknak nem sikerűt, akik spekulantok vótak. Azok melléfogtak. És nem lehetett ugrani, a kritikát szívre venni. Csak hallgatni köllött. Meg nyomni köllött. Mert aki az utcára kerűt, az nézhetett, az nehezen kapott munkát, pláne, ha idősebb vót.

No, nagy árat fizettünk mink a mostani jólétünké. Meg milyen jólét az, amelyikbe potyognak a bombák? Se itt, se ott. A fiam Németországba betegedett bele. Egy idegroncs lett, az idegjei mondták fő a szógálatot. Főmondtak neki, abbú lett a baj, abba betegedett bele. Ekezdett mindenfelé leveleket írkáni. Mindenfelé. Pízt kért. Egybű ebaszta. Gyűtt hozzá egy nagyszakálű, biztos arra kötötte. Le bírsz vele űni, elég okosan beszél, akkó gyűn rá valami, ha nem akarod evállalni azt, amit mond. Akkó kijabál. Bérött egy gyönyörű kis házat a város szélén. Kirakta a hangszórókat az ablakba, oszt azt a bitvisz zenét fölerősítette, tökig főhangosítottá. Jaj, hogy zengett az égisz utca. Az a nő éne köt, aki részegségre adta a fejit. Teleordibálta az utcát, amikó kezd a vihar erősödni a tengeren, tombolt a zenébe oszt belecsapott a villám. Kigyűtt hozzá az az orvosféle, a cihológus is, de az én fiam csak röhögött rajta. Rá köll hagyni szeginykémnek elég baja van. Ha belemelegszik valamibe, nem bír leáni, míg rád nem erőlteti az igazát. Összeszaggatta az anyja fényképeit is. Később azt mondta, hogy majd szebben lefényképezi az anyját, hogy majd fiatalabb lesz a képen, mint az életben. – Én mindent birok csinálni – mondta –, mert én vagyok a Jézus. Ne hencegj! – fenyegetett meg –, mert amid van, az általam van. Mert én akartam, hogy legyen.

Egy alak járt hozzá, egy szakálas alak, arra mondta, hogy ű a Jézus. Valamilyen banda vezére lehetett az az alak. Akartam vele beszéni, de nem lehetett, tele vót drógáva. Összetört mindent a fiamná, mert a fiam rázárta az ajtót. Szenvedett a drógátű az a szakálas három napig. Borzasztó vót. Ezt is túl köllött élni.

No, azé szép is vót, nem csak csúnyaság. A németekné nagyon mén a születésnap. Eccé meghívtak a házigazdáék is a házassági évfordulójukra. Kibérötek egy hajót, délután ötkő szálltunk fő a hajóra, nyóckó vót a vacsora és éccaka egyig tartott a hajókázásunk. A kapitány meg mindig mondta, hogy hun vagyunk. Szépen ki vót világítva a hajó, hát az rettenetesen gyönyörű vót.

Nem kő idegeskenni, le kő vetni a problémákat. Egy nyugdíjas annak örüljön, ami van.

Mi külföldiek, gastarbeiterok, ledógoztuk a napi tíz órát. A német asszonyok nem nagyon dógoztak annyit. Napi két óras munkát még csak vállaltak, esetleg

napi négy órát, no mondjuk négy órát még ledógoztak valahun, de nem kapaszkodtak annyira a munkájé. Nevelték a gyerekeiket. Ott a 14-15 éves gyerek már felnőttnek van véve, nem él együtt a szüleivel. Kiskorú még a gyerek, fiúgyerekekre gondolok, nőkkel él együtt, a szülő meg fizetheti neki az albérletet. Hát ott ez így megy.

A német nők itt nem nagyon bírnak ki. Nem szokták ők meg azt a sok munkát, amit itt e köne végezni. Hát itthon dunsz-tóni is köll! Amikó átgüött hozzám ősszel a német házigazdánk felesége, hát az majdnem rosszú lett az irigysígtű. Mutogattam neki az én kicsi spajzomat, teli vót befőtte, meg azok a gyönyörű uborkák, paprikák... Tátva maradt a szája. A német asszonyok tán még egy csirkét se tudnának levágni. No, igaz, én se vágtam még csirkét Németországba. Meg, ami nagyon hiányzott: a kövér kacsa mája! Aszongyák, hogy Németbe minden van, hát kövér kácsamáj, az nem vót, az nincs. Ott nem szabad tömni a kacsát.

Mondom, csak mink dógoztunk annyit. Törökök vótak velem meg portugálok. A törököket lenézték, pedig ők is dógoztak, mint az állatok. Engem se nagyon bírtak, mert én szépen beszétem azzá a törökké is. Mikó ment haza végleg az egyik török asz-szony, hát megsírattuk egymást. Tizenöt évig egy firmába dógoztunk, nem vót vele vitám, jó lelkű asszony vót. Megsírattuk egymást, mert többé nem találkozunk. Hát ők csak hallgattak, nyeltek eleget. Nem mertek vitába száni. Fétek.

Én néha megmondtam nekik a magamét. Olyankor nagyon meglepődtek, de nekem abbú nem lett bajom.

Eccé egy török fiatalember, nem vót rossz ember, én-velem szembe a törökök is jók vótak, a török is nép, olyan nép, mint a többi, no az a fiatalember, a fene egye meg, megvágta a kezét. Késsé dógozott. Egy halgyárba a kés az szerszám, ahun késsé dógoznak, ott nem olyan nagy valami az, ha valaki megvágja a kezét, könnyen megvan a baj. De az eggyik német már nem bírta ki szó nélkül, mingyá rátámadott.

– Mije nem vigyázó, ha késsé dogozó! – kijabát rá, mint egy gyilkosra.

– Mit kijabász te? – szótam rá. – Ha te dógozná késsé, teveled is megtörténne.

– Mé nem bir vigyázni! – háborgott a német, akkó már láttam, hogy féti a gúnyját.

– Majd mingyá bemen az irodába, hogy bekössek nekije a kezét – nyugtattam a németet, de ő csak morgott tovább.

– Birsz vigyázni! Még ez a szar török vér bepíszkolja a pulóveremet!

Hűű! Ember, mintha egy kést vágtak vóna belém. E-kezdtém kijabáni, de már az eszemné se vót ám.

– Hallod-e Jürgens! – ordítottam torkom szakadtából. – Hallod-e Jürgens! – mer annak hittak, Jürgensnek. – A te NÉMET véred is éppen olyan szar, mint a TÖRÖK.

Olyan csönd lett, de olyan CSÖND. Tita, a munkavezetőnk az új java a hátamba szúrt, hogy hallgassak. De akkó már nem lehetett engem leállítani. – Akarsz valamit? – néztem rá olyan mérgesen, pedig nagyon jóba vótunk. – Ez rád is vonatkozik – mondtam neki a többiek előtt.

Senki se szót akkó vissza. Ehallgattattam őket.

Nem vót könnyű a németországi munka, olyan túl rosszul se érezhettem magamat, mert fiatal, négy ven éves vótam, nem több. Csak a munkaengedélyünköt ne kellett vóna évente hosszabbítani! Az nehezemre esett. Amikor azt mondták AUSLAND, minden összerándult bennem. A munkaengedély meghosszabbításánál vót egy félkarú. No, az a félkarú, mikor már látta a piros passzusokkal, hogy menyünk, az úgy ordított, mint egy sakál. Jó, első évben még nem nyitottam ki a számat. Második évben, mikor mentünk, vótunk egy páran, megint ordított. Torkaszakadtából üvöltözte, hogy neki elege van a jugoszlávokból. Neki ÍGY, neki ÚGY! NEKIÚGY! Ahogy mondja a magyar, én kutyahályval vótam megkenve, vártam egy darabig, aztán nyugodtan közbeszóltam

– Álljon már meg! – integettem neki. – Meg tudná mondani, hogy maga miért kiabál?

– Hogy beszélés? – fordult felém.

– Én lassan, de maga kiabál.

– Tudod – aszondja, nem is magázott, pedig a német mindenkit magázni szokott –, tudod te azt, hogy én Belgrádban vesztettem el a kezemet?

– S én vágtam le? Az háború v.o.t. HÁBORÚ, Egyesé” még a világon se óvtak, amikor maga elvesztette a kezét. Én már akkor éltem, de vannak itt fiatalabbak is, akik még akkor nem éltek. Ők a bűnösök?

– Hallgasson! – szólalt meg az idősebb ember, aki a félkarúval dolgozott, aki addig egy árva szót se szólt. – Hallgasson, mert nem írja alá a munkaengedélyt!

– Hanem, hát nem – mondtam neki. – Tudtam, hogy a gazdám befolyásos ember, hogy szüksége van ránk.

Az a félkarú meg csak morgott, mondta a magát az ablaknál. – Most már alá fogja írni – súgtam annak a fiatalabb kolléganőmnek, aki velem együtt dolgozott a konyhán, ő is ivánovai vót, egy faluból jöttünk, összetartottunk –, ha meglesznek a munkaengedélyeink, jól alája fogok neki húzni. – Ne bolondulj meg, ne hozd ránk a bajt! – suttogta, miközben a félkarú a megmaradt bal kezével aláírta az egyik papírt, félrelökte azt, aláírta a másikat és, rám nézett, összeszedte a szemöldökét, úgy nézett rám.

– Könnyen kiabál maga – csaptam felé.

– Miért? – üvöltött fel.

– Hhm, hát azért, mert a német nem túlörázik. A németet nem érdekli a TÚLÓRA. A német még egy mosatlan poharat is képes otthagyni, ha letelt a munkaideje. Mi meg dolgozunk, mert nem spacirozni jöttünk Németországba, hanem dó-goz-ni!

– Milyen nemzetiségű vagy?

– Ott a nevem. Én nem vagyok ICS-VICS, a szerbek neve végződik VICSRE.

– Nem német?

– Magyar vagyok, dél-bánáti magyar.

Úgy nevelték az asszonyok, visszamentünk, s az egyik még a gasdának is, az öreg gazdának is elmesélte, hogy mi történt. Az öreg gazda minden munkával megállt, ha két szóra, akkor két szóra, 6 fizetett, de ő megkövetelte, hogy dolgozzunk. És nem komázott a munkásaival. Egy étterem konyháján dolgoztunk. Még a reggelit megettük ülve, de az ebédünk mindig talpon volt. Háromezer ebédet kellett fél tizenkettőtől délután kettőig teremtenünk, kiosztanunk. Kinyomnunk. Telente, két hónapon át, be volt csukva a konyhánk. December derekától január végéig együtt lehettem a családommal. Minden évben hazajöttem, örömmel jöttem haza, de két-három hét után már nem találtam a helyemet. Új-évig én kibeszélgettem magamat a férjemmel, a gyerekeimmel, utána már mehetnékem volt: húzott vissza a magányom. Megszoktam azt a magányt. Meg a munkát is megszoktam, az egész napos munkát. Este tíz óráig dolgoztunk, tízkor bezártuk a konyhát, fölmentünk az emeletre. Mi hárman, három asszony, aludtunk egy szobában az emeleten, megfürödtünk és másnapra a tiszta ruhát is ki kellett készíteni magunknak. A ruhánkat naponta cseréltük. Negyven fokos meleg vót a konyhában, ha minden égett.

Ha főztük a kazányokban a leveseket. Egész nap dolgoztunk, mi nem szórakozni mentünk oda, hanem pénzt keresni. PÉNZT. És a pénzt megkaptuk. Műnk a kelnekével is osztottuk a trinkgeldet. Ha a pincér nem

osztotta el velem a borraivalót, a trinkgeldet, várhatott az ételre. Szépen elosztottuk a borraivalót, egész évben abból vásároltam a gyerekeimnek meg magunknak mindent. A-mit kerestem, azt mind hazahoztam. S hazaküldtem évközben. Mert a vámosok is nagyon keresték a pénzt. Postán ötszáz márkát küldhettünk, amit az otthoniak késve és dinárban kaptak meg. Szóval: én a két fiamat, amíg Németországba vótam, a trinkgelddből ki-stafiroztam. A nagylányokat se stafirozták volna ki jobban.

Telente jártam haza, legalább tíz-tizenkét csomagom vót. Mindég hálókocsiban utaztam haza és a felső ágyat kértem, melyre felpakolhattam a csomagjaimat, és én felkuporodtam oda, a csomagjaim közé. A németek nem, de az osztrák vámosok elég disznók vótak. – Ezek a csomagok? – kérdezték. Persze, hogy az enyimek – gondoltam magamban, de meg se mukantam. Csak a vállamon rándítottam, mint aki nem tud németül. De ezt nekem a fiatal gazdám tanácsolta. – Már egy éve Németországban dolgozik, s egy kukkot sem tud németül – mondta az egyik vámos a másiknak. Én csak hallgattam, amikor reám néztek. Tőlem soha semmit sem vettek el. Pedig írógépet is hoztam a fiamnak, meg gukkereket, hogy is mondják magyarul, távcsöveket is hoztam haza, de nekem soha semmilyen komplikációm nem volt a határon. Nem szaporítottam a szót, azt hitték nem tudok németül. S nem vót miről tárgyalni. Hét-nyolcezer márka készpénz is vót nálam. Csak én nem ilyen kövér vótam akkó, mint most, hanem ötvenegy-két kilós, és vót az a gumibugyi, amibe bevarrtam a pénzt, hogy ne csúszkáljon, ugye, abba a puhajlonba tettem a pénzt és én azt a nejlont varrtam, nem a pénzt ötöttem át, azt a nejlont varrtam, ami nem suhogott, a bugyihoz, a bugyi belsejéhez. Nem vótam kiötözve, amikor jöttem haza. Aranynyaklánc, aranyóra, a-ranygyűrű se vót rajtam, nem akartam felhívni magamra a figyelmet.

Mikor láttam olyan gyerekeket, mint az enyimek, hát az néha megrikatott. Leveleztem a fiaimmal, a férjemmel, elég sűrűn írtak. Mindenki a saját levelét írta. Egymás levelét nem bonthatták fel. – Biztos anyuka szerelmes levelet ír apukának – mondogatták a fiam. – Semmi közötök ahhoz, mit ír a másik! – parancsoltam rájuk. Én csendőrkapitány vótam velük szemben. Nálam nem vót pardon. A férjem mindig azzal fenyegette meg a fiaimat: "Vigyázzatok! Mert hazagyün az anyátok Németországból!" Ő nem bántotta a gyerekeket. Az én férjem halász vót. Ott felénk, Belgrád alatt, már nagyon nagy a Duna, meg lehet belőle élni. Ivánován,

akarom azt mondani, hogy a férjem nem dógozott, de az ő munkája olyan vót, hogy azt könnyen hagyhatta. Ha van van, ha nincs, nincsen hal! És kész. A halászat ilyen: ha van hal, az jó! Ha nincs? Abba is bele kell nyugodni. És én azt nem akartam, hogy a gyerekeim nélkü-lőzzenek. Meg kellett mozdulni. Én azt mondtam: bármilyen munkát elvégzek, csak ne kelljen a gyerekeimnek azt mondjam: NINCS! S én nem akartam áztat megér-ni, hogy az én gyerekeim más keze-lába legyenek. Hogy béreskedjenek, hogy napszámoskodjanak. Mert én úgy nőttem fel, hogy más keze-lába vótam. Belgrád-ban is cselédeskedtem. Sándoregyházáról legalább hú-szan jártunk Belgrádba takarítani. Szerették a magyar asszonyokat. Mert azok dógoztak, mint az állatok. Meg-

állás nélkül. Tíz éven át négy helyre jártam Belgrádba, s nem cserélgettem a helyeket. Tudtam azt, ha valamit márna nem végzek el, azt a jövő héten úgyis nekem kell elvégez-nem.

S így: lebonyolódott az élet. S vótam én sülve és, főivé és, mindenféleképp...

Annyit, de annyit gyalogoltam én. Sztárcsovától Iváno-váig, Sándoregyházáig tíz, ha az ember a köves-úton megy tizenkét kilométeren alul nem ússza meg. Amikor befújta az utat a hó, a kövesúton lehetett csak jönni. Fújta a kossava, itt az Al-Dunánál nagyon erős szelek fújta. Még az embert is elfújja, ha nem vigyáz.

A magyar jogtudomány hozzájárulása Horvátország önállóságához

Az elmúlt hónapokban a tudományos életben és ránk is szenzációként hatott Pecze Ferenc könyve, Az európai alkotmánytörténet és a nyolc évszázados magyar–horvát államközösség fejlődése (1102–1918), amely Budapesten a közelmúltban a Hunyadi Szövetség kiadásában jelent meg.

Pecze Ferenc a Délvidék szülőtte, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, a Hunyadi Szövetség elnöke, Péterrévéről származott el. Nagy műveltségű, nemzetközi hírű jogtudós. Európa és a környező országok alkotmánytörténetének régi forrásait kutatja és újabb forrásanyagát fellelő, gazdagító kiadvánnyal lepette meg nemcsak a magyarországi tudományos életet, de Horvátországot és a vajdasági magyarokat is. Ha egyik-másik olvasó azt gondolja, hogy az országok-államok sorsa kizárólag a parlamentekben, kormányokban vagy éppen a hadszíntereken dől el, nagyon téved. Pecze Ferenc könyve erre a tévhitre alaposan rácsafol. A legnehezebb politikai körülmények között is, mint amilyen a kommunista korszak volt a szabad gondolkodás számára, a humán műveltségű kutatók és társadalomtudósok, ha kihasználták azt a legkisebb lehetőséget, amely a rendelkezésükre állt a nemzetközi tudományos fórumokon, összejöveteleken és kapcsolatokban, s tény-szerű, feltáró kutatást végeztek, a szakirodalomban maradandót alkothattak és utóbb népük sorsának meghatározó tényezőivé válhattak. Sajnos ez a megállapítás nem vonatkozik a szerb jogtudósokra és humán értelmiségre. Ők gondolkodásukat és kutatómunkájukat alárendelték a katonai mundér akaratának. Még értékesebb az az értelmiségi hozzáállás, ha a tudós-kutató képes munkásságával más nép közügyét is előrevinni, szabadságát, függetlenségét és boldogulását támogatni, elősegíteni. Ezt tették a jogtudománnyal és jogtörténettel foglalkozó magyar tudósok az elmúlt húsz évben, köztük kiemelkedően Pecze Ferenc is. Tagadhatatlan, hogy sokat tettek Horvátország szabadságáért, állami és népi szuverenitásának helyreállításáért, a horvát állam nemzetközi elismeréséért.

Emlékezzünk csak vissza, mi is történt évtizedeken keresztül, de különösen 1986-tól (a Szerbiai Tudományos és Művészeti Akadémia memoranduma közzétételének az éve) a szerb jogtudományi folyóiratokban, a politikai és heti sajtó kommentárjaiban, illetve szerkesztéspolitikájában (Borba, Politika, Nin, Duga stb.). Százával tették közzé a szerb elit értelmiségiek követelését, miszerint a horvátok még 1918-ban megszűntek önálló nép lenni. Ilyen hecckampánnyal szórakoztatták és mótelyezték a szerb közvéleményt. Minden szerb alkotmányjogász azt harsogta, hogy a horvátoknak már az 1102. évvel megszűnt az államiságuk azáltal, hogy magyar elnyomás alá kerültek; hogy az 1918-as Szerb–Horvát–Szlovén Királyság létrejöttével, majd később az AVNOJ II. ülészsaka határozatai alapján s végül az 1945-ben elfogadott alkotmány által a horvátok „elhasználták, elfogyasztották” a Jugoszláviából való kiválás jogát, a szerbektől való elszakadás jogát és a népi szuverenitásból eredő jogokat.

A magyar jogtörténészeket, köztük Pecze Ferencet, évtizedeken keresztül a nemzetközi tudományos fórumokon nem a magyar nemzeti önzés vezette, hanem a tudósi becsület, amikor rámutattak ezekre a hazugságokra és kimondták, hogy a horvát államiság jogfolytonossága sohasem szűnt meg és nem szakadt meg 1102-től egészen 1918-ig.

Szigorúan tartották magukat a mindenkor jogi bizonyítékokhoz és a mai jogtudomány nemzetközileg érvényes mércéihez; ezeket alkalmazták a magyar–horvát államközi kapcsolatokra is. Ezek szerint a horvát államiság sohasem szűnt meg, a magyar–horvát társállami létet egy érvel sem lehet érvényteleníteni, tagadni...

Ezáltal nagy segítséget nyújtottak a horvát politikai közéletnek és alkotmányjogászoknak, akik élet-halálharcot vívtak a szerb agresszió és hegemonia agyafúrt eszmei apostolai ellen. A legnagyobb segítséget nyújtották a nemzetközi közösségnek, nem kevésbé az Egyesült Nemzetek Szervezetének, ahol Horvátországot helyeslő közfelkiáltások közepette vették fel az önálló államok családjába.

Mint ismeretes, 1001-ben a horvátok trónra hívták Szent Lászlót. Könyves Kálmán, Árpád-házi király 1102-ben Alba ad mare - Biograd na moru - Tengerfehérvár városában megkötötte a horvátokkal a Pacta Conventát. Az önálló államok közti egyezmények megkötése után a horvátok saját királyukká koronázták. Ezáltal Horvátország és Magyarország társországok lettek. Sem akkor, sem ma a közéletiség nem vitatja el, hogy a horvátok szabad akaratukból csatlakoztak a magyar Szent Koronához és az államegységben ezzel államiságuk önállóságát is kifejezték; azt az önállóságot, amely nem veszhet el, nem fogyhat el és nem tűnhet el, de nem is tagadható még az egyesülés által sem. A több mint nyolc évszázadig tartó magyar-horvát társállami szövetség az európai alkotmánytörténet és jogtudomány megítélése szerint is sikeresen szervezett együttélés volt. Sokkal sikeresebb és szerencsésebb, mint a szerb-horvát, amely kezdettől fogva akadozott (pl. 1928-ban meggyilkolták Belgrádban a horvát parlamenti képviselőket).

„Ha nincs a Pacta Conventa, a horvátok kihaltak volna tájunkról. Az egyezmény nyújtott lehetőséget mindkét nemzet megerősödésére és megmaradására térségünk történelmi keresztútjain” – állapította meg az első számú horvát állami főméltóság 2000-ben.

Pecze Ferenc nagy jogászai műveltséggel dolgozta fel a közös horvát-magyar államiság megnyilvánulásait: a horvátországi és magyarországi követek óvásjogát, az interpellációs jogot, a mentelmi jog magyar-horvát intézményeinek kialakulását, a képviselői mandátum büntetőjogi védelmének szabályozását, az alkotmányjogot, a közigazgatási jogot, a „Jus Publicum Croaticum-Hungaricum” változásait, a horvátok kötődését a magyar Szent Korona-tanhoz egészen 1918-ig és utána is – hihetetlen, de egészen 1945-ig. Mint az ismeretes, a horvát szábor az 1929-ben kikiáltott, a délszláv államba (Jugoszláviába) soroló Szerbiával és Cma Gorával az 1918. december 1-jei egyesítést nem erősítette meg. Ezáltal megszűnt a jogfolytonosság. A horvátok akkor is, amikor megszűnt a magyar-horvát közös állam, a szerbeknek olyan megoldásokat javasoltak a közös állam létrehozására, amelyek a magyar-horvát államközösség sok évszázados időszakából eredtek. A szerbek hallani sem akartak az ilyen megoldásokról. Az állítólagos testvérnépet leigázták és a Belgrádba összpontosított államhatalomnak rendelték alá. Horvátországból szerb fennhatóságú „guberniát” csináltak.

2001-től Horvátország és Magyarország ismét régi-új alapokra helyezett közösségben él. Ennek is olyannak kell lennie, amely – mint az előző nyolcszáz-húsz évig – képes legyen megőrizni a horvát és a magyar népet az eltűnés veszélyétől. Még mindennek csak a kezdetén vagyunk, de a kezdet jó és biztató. Ezen az úton messzire el lehet jutni a jövőben is, mert az önálló etnikai entitások politikai akaratát fejezi ki és ezeket egyesíti úgy, hogy megőrizi önálló sajátosságait.

Pecze Ferenc könyvének van egy fejezete, amely „A magyar nemzetrészt túlélési esélyei és a délvideki-vajdasági alkotmányváltozások (1918-1989)” címet viseli. A szerző e tanulmányában idézi Th. W. Wilson 1919. május 31-ei békeprogramja alkalmával elhangzott beszédének egy részletét: „A területek méltányos felosztására törekedtünk, az ott élő népek faji és etnográfiai jellege szerint...Semmi sem rejt olyan veszélyeket a világ békéjére, mint a kisebbségek elleni rossz bánásmód... Kérem a román és szerb barátaimat, ne feledkezzenek meg arról, hogy jöllehet Románia és Szerbia ősi szuverenitások, a mostani konferencia döntései jelentős mértékben megnövelték területeiket”. Mint az kiderül Pecze Ferenc jogtörténeti elemzéséből, az USA elnökének az intelme váteszi volt. A magyarok, németek, albánok, törökök kiirtásából (genocídium), elűldözéséből (etnocidium) állami titokként kezelt szerb nemzeti programot csináltak. Kezdetől fogva a monarchofasiszta állam esztelen jogfosztási gyakorlatát alkalmazták egészen a XXI. század kezdetéig. Az államberendezések és rezsimek változtak, csak a kisebbségi jogokat és kisebbségvédelmet semmibe vevő gyakorlat maradt mindig azonos. A jogfosztás gyakorlatának első számú protagonistái a XX. század második felében a szerb kommunisták voltak.

Sorsforduló előtt áll a szerb állam. Változtatni fog-e a magyarellenességen, a népirtás és jogfosztás gyakorlatán?

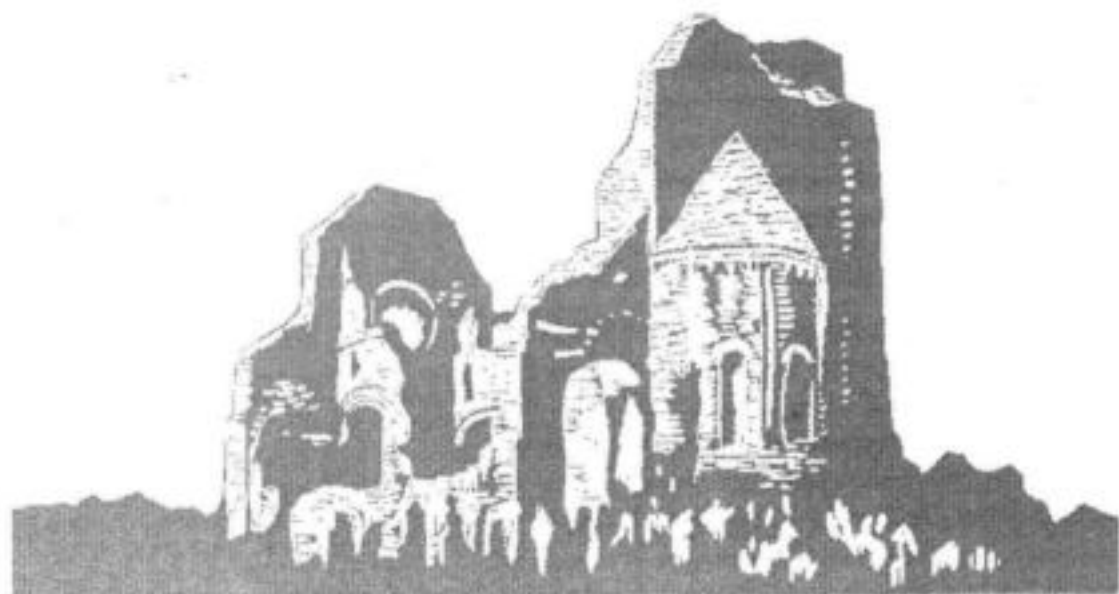
„A délvideki magyarságot az önrendelkezésnek más nemzetekével azonos joga illeti meg, amihez fogalmi elemzést Király Tibor akadémikus kollektív jogokat tárgyaló írása nyújt (In: Magyar Tudomány, az MTA folyóirata, 1997., III. szám)” – állapítja meg Pecze Ferenc.

Olyan tudományos igazságot mond ki Pecze Ferenc, amelyet sajnos a közéleti felelősségvállalástól és a közélettől menekülő vajdasági magyar értelmiségi és politikai elit sohasem értett meg, ha-

nem inkább az állammal szembeálló észjáráshoz igazodott. Hova jutott volna a horvát nép szabadságharca, ha ilyen lett volna az értelmisége? Pecze Ferenc tudósi-jogász munkássága is beépül a horvát nép szabadságáért folytatott küzdelmébe.

A tudósok kutató-feltáró munkájának a hatása a közéletben ritkán érződik azonnal és közvetlenül. Inkább évtizedek után. A politikusok, akik állítólag „összefoglalják” a nép gondolatait, ötleteit,

s ezeket mint a sajátjukat fogalmazzák meg és mutatják ki, utóbb mégis utat nyitnak a helyes cselekvésnek. Ez a sorsa Pecze Ferenc több évtizedes kutatómunkájának is a jogtörténet területén. Évtizedek kellettek ahhoz, hogy az elképesztően sok hazugságról leperegjen a máz, amivel a nagyszerb hegemonizmus igyekezett elfedni és beszennyezni a magyar—horvát társnemzeti kapcsolatok igazi arculatát.

Helyesbítés

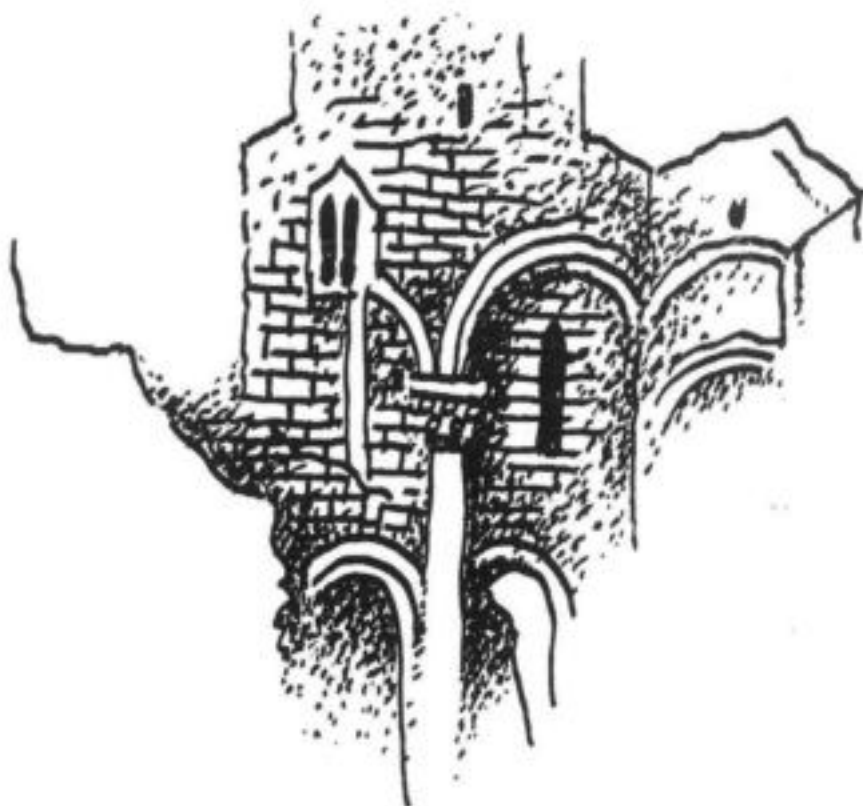
Az Aracs I. évf. 2. számának 69. oldalán Csorba Béla Magyar–szerb viszony a XIX. század közepén c. könyvismertetőjének utolsó előtti mondata pontatlanul, s ezáltal félreérthetően látott napvilágot.

A mondat helyesen:

„Hogy a magyar közvélemény rokonszenve fokozatosan Törökország, és nem a törökkel jogos függetlenségi harcot folytató szerbek irányába fordult (noha termé-

szetesen voltak jelentős kivételek is), annak mindenképp az orosz diplomácia pánszláv mozgalmakat támogató hegemon magatartása volt az oka, valamint a szerbek azon titkos törekvése, hogy ne csak a török igtól szabaduljanak meg, hanem célul tűzték ki az általuk Vojvodinának nevezett magyarországi vármegyék bekebelezését is.”

(A helyesbítésben aláhúzott mondatrészek maradtak ki!)

E számunk kiadását
a Határon Túli Magyarok Hivatala

a vajdasági művelődési, oktatás és tudományügyi titkárság
és az óbecsei önkormányzat
támogatta.

Aracs

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Alapító: az Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Kiadja a Logos Grafikai Műhely, Tóthfalu

Főszerkesztő: Utaši Jenő

Felelős szerkesztő: Vajda Gábor

Lektor: Gubás Ágota

Fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Szerkeszti a szerkesztőbizottság. Tagjai: Bata János, Cirkli Zsuzsanna, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor (képzőművészeti szerkesztő), Tari István, Tomán László, Utaši Jenő, Vajda Gábor

Egyes szám ára 50,00 dinár, évi előfizetés 200,00 dinár + postaköltség. Külföldi előfizetés a belföldinek kétszerese.

Szerkesztőségi fogadóórák: **hetente szerdán 17-től 19 óráig** a szabadkai Városi Könyvtár földszinti olvasótermében. A szerkesztőség címe: **Gradska Biblioteka – Városi Könyvtár, 24000 Subotica – Szabadka, Dušan cár u. 2. Telefon: (024) 553-115. Fax: (024) 42-069.**

Készült a Logos Grafikai Műhelyben, 500 példányban

A folyóirat megrendelhető: Grafička Radnja „LOGOS”

24427 TOTOVO SELO

Zlatiborska 4.

Tel/fax: +381 (0)24-883-040, www.aracs.org.yu; e-mail: logos@tippnet.co.yu

A Logos folyószámla száma: 46610-685-7-2020626 ZOP Subotica, filijala Kanjiža

A Szerbiai Igazságügyi Minisztérium a 651-01-157/2001-08 szám alatt jegyezte be a folyóiratot.

Az első Szent István-szobor a délvidéken

Bácskossuthfalva (Ómoravica), 2001. december 15-e. A 9+1 Nemzetközi Művésztelep udvarán felavatják Hadik Gyula Szent István szobrát. A Délvidéken a magyar kereszténység millenniumi ünnepségsorozatának csupán egyetlen helyszínén, Ómoravicán (Bácskossuthfalván) került sor szoboravatóra: a református templomkertben egy turulmadaras szobrot állítottak fel, majd 2001 decemberén Hadik Gyula homokkő alkotását. **Zsáki István** topolyai festőművész az avatóünnepségen, egyebek közt így méltatta az alkotást: „A tömegek ellentétében fakadó feszültség és ritmusok szembeállításával mozgalmasságot teremt a mozdulatlanságban.

Ezek egy feszültséget hordozó térformák, melyek tökéletes felületi egységet alkotnak a tömeggel – hogy végül már semmi mások ne legyenek, csupán eszményi elhatárolások, melyek a maguk meztelenségében felkínálkoznak a fénynek és árnyéknak. Ez a mű nem idealizált, nem ringat illúziókban – benne van az életünk, természetünk, korunk sok igazsága és nem kevés tanulsága. A szoborban láthatunk egyfajta dekorativitást, ami nem más, mint bizánci hatás. A szobor nekünk és rólunk szól, a tudatunkra hat és lelkünkkel tartozik össze.”

Hadik Gyula szobrászművész így vall alkotásáról:

„Adva volt a kő. Olyan alakú hogy csak lényeges csonkítással lehetett volna olyan arányúvá tenni, hogy naturális figura legyen belőle. Az eredeti anyagból csak minimális mennyiséget akartam elvenni. Úgy véltem, hogy csak egy elvont figura fér bele.

Szent Istvánra gondoltam. Lényegesek az alapismérvek: a kereszténység és az államalapítás.

Tulajdonképpen ez az alapja a szobornak: az országalma és a kereszt. Az elvont alap „segédeszköz”, hogy ezt a két szimbólumot megjeleníthessem. Nem ismerjük Szent István alakját. Ez a kő ezt sugallja...

Az aránya és kilépése már az alkotó lelkiállapotának eredménye. Elképzelése és megvalósítás, arány, egyensúly, kompozíció – formai rendteremtés.”

Hadik Gyula szobrászművész 1925-ben született Kikindán.

A IV. gimnáziumi osztályig Kikindán élt, majd Szegedre került. Felsőiskolai tanulmányait, a Képzőművészeti Főiskolát Budapesten végezte.

Több önálló kiállítása volt Magyarországon. Részt vesz minden szobrászszövetségi kiállításon.

A Faluépítő Egyesületben régi szobrok restaurálásával foglalkozik. A falutól Aranygyűrű-plakettet, Pest megyétől Arany pecsétgyűrű-kitüntetést kapott szolgálataiért. – Számtalan remek alkotása található bel- és külföldön.

